Vladimir Levstik

OBSOJENCI

V LJUBLJANI 1909

ZALOŽIL L. SCHWENTNER

Nenormalni piščanec.

Najbolj pa sovražijo
tistega, ki leta . . .

— — — — — — — —

Tako je dejal Zaratustra.

I.

„Devetnajst! Devetnajst! Devetnajst!“ Čudni koraki so se razlegali v dolino; daleč so jih slišali, zakaj noge popotnika so morale biti težke in okorne, steze pa so bile po tistem kraju skalnate, vse polne sivega kamenja, podobne surovim stopnicam, na široko zasekanim v apnenčasta brda.

Tujec je šepal med griči. Pa kaj, če jih je bilo več? Res, nemara da ni bil samo eden. Tamkajle, glejte, je še govoril s ponižnim kmetičem, gospod v elegantni modri suknji najnovejšega kroja, v belih hlačah, čevlje žolte kakor pšeničen hleb, z gizdalinskim slamnikom na kozlovski glavi. In jedva je prišel okrog ovinka, že se je pokazal koscem kakor menih v črni halji, s trdo vrvjo okrog pasu. Obstal je pred hišo, poprosil je kislega mleka; gospodinja je pogostila lepega oficirja v zlikanih škornjih z ostrogami; šalil se je z dekleti in je kramljal med njimi, — poreden sejmar z viržinkami v naprsnem žepu in z verigami čez

ramo. Zdaj je hodil naglo, zdaj počasi, zdaj glasno, zdaj potihoma; enkrat je zlezel vase, da bi se lahko skril v krtino, drugič je razmahnil z rokami in je zrastel v oblake. Čudno in sumljivo pa je bilo to, da se je ogibal križev in drugih pobožnih znamenj; ali veste, da je nad vasjo zagledal v leščevju spečo pastarico ter je obstal pred njo s pogledom pohotnosti, — obstal, odgrnil ji mirne prsi, zagledal škapulir, izpustil, zbežal in zacvilil tako nemarno, da so vsi ptiči tiste okolice pozabili peti . . .

Kdo da je bil popotnik? O, ne imenujmo ga, prijatelji božji; zakaj, on hodi še danes okoli, potika se po milem svetu kakor lev, ki rjove in išče, koga bi požrl.

Pa je prišepal čudni tujec do starega gradu, ki je slovel pred tisoč leti in stoji te čase razdrt in zapuščen; streha se je porušila že bogvekdaj — povem vam, sama puščoba je tistega zidovja; ljudje pravijo, in takšni, ki jim verjamem, da se opolnoči zbirajo na razvalinah nesrečne duše, knezje, vitezi in kraljičine, in se izpovedujejo prestrašnih grehov, črn pop pa sedi na stolpu ter se reži z žarečimi usti in jih odvezuje usmiljenja božjega na veke.

Grad stoji na strmem; navpično pada skala izpod njega, pač stoinsto metrov globoko. Pred breznom pa je ostalo še nekaj starodavnega obzidja in tam je sedel šepavi kavalir ter je pljunil v dolino. Še tisti hip so se sprli vsi ljudje in so

se spravdali, da je bilo sto let veselja za advokate. Kavalir pa je zadovoljno gledal po svetu; polja so bila kakor turška žida in srebrna reka med njimi je gorela v žarkih do neba. Ozrl se je v modrino: globokost brez dna je trepetala nad glavo in na visokem vzhodu sta visela dva bela oblačka drug blizo drugega ter sta se menda pogovarjala s tiho govorico kakor dvoje ljudi, zaljubljenih in mladih.

Takrat pa so se tujcu zasvetile oči; kajti ravno nad seboj je bil zagledal ptiča, veliko ptico, ki je stala z razprostrtimi krili daleč gori v sinjem nebu. Stala je, a naenkrat je zamahnila s perotjo in se je pognala v krogih visoko gori do solnca; obvisela je v nedosežnosti, dva hipa samo, pa je udarila v nižavo, kakor strela iz božje dlani. Obrnila se je kraljevska ptica; še bolj ko zlato so ji žarele prsi; ali jih je solnce razpalilo z ognjem?

Kavalir s kozlovsko glavo je videl, kako se je krasni ptič pognal in je zletel k najvišjemu vrhu razvaline; zakričal je z divjim, svobodnim glasom, odkliknilo je, četvero peruti je udarilo na strmem zidu. Kavalir pa je položil prst na čelo, hudomušnost mu je nabrala bronasti obraz in zamišljeno je dejal sam sebi s finim glasom modrijana:

„Ali bi? Ali ne bi? Bi? Ne bi? Pač, bi!“

In jedva je rekel tisto besedo, že sta utihnila ptiča na višavi; on pa je bil nenadoma sam kakor ogromna ptica, s širokimi črnimi krili, ter se je

dvignil do kamenitega gnezda in je vzel speči samici jajce izpod života. Ukradel je jajce, izginil je bogvekam.

II.

Zlato okence solnce se je pričenjalo dvigati in odpirati nad kosmato kučmo Kriške gore — ali kakor ji že pravijo. Zaspana vasica si je mela oči; ponekod so se budili petelini ter so prepevali, visoko na gredéh, z iztegnjenimi vratovi.

Tistikrat se je zgodila z Brtoncljevim lemenatarjem zagonetna, nikdar ne razjasnjena reč. In kdor mi ne zaupa resnice, naj se prepriča ob lastnih mu besedah; za rdečim litrom sva sedela, ko mi je pripovedoval:

„Napol sem dremal, napol sem čul. Čez ves strop je legal kovani križ na oknu, kakor čudežna prikazen; nekakšne pesmi so mi še brenčale po ušesih, sladko in milo, od snov, ki so bili zbežali. In glejte, gospod, ko se čmerim tako proti šipam in se raztezam na postelji pa kukam izpod odeje ter si belim lase, ali je jutro, ali večer, — kaj pravite! — naenkrat se obesi črno in grozno čez polovico okna, kakor prt. Ampak tisto ni bil nikakršen prt, zakaj videl sem, da je gledalo, pregibalo se, muzalo se v mojo čumnato in se režalo s širokimi zobmi. — Jezusmarija! vzdihnem sam v svoji grešni duši, — kaj je to? — Mrzel znoj se mi je udrl po čelu kakor hudournik.

V tistem strahu, gospod, privzdignem glavo ter zakličem: — Kdo si, pošast, govori!? Ali si človek, ali bognasvaruj? In nomine Patris . . . — in veste, preden sem rekel Filii, že je iztegnil zlodej roko, dolgo in kosmato, s kremplji kakor veje na osušeni hruški; iztegnil jo je skozi šipo, ne da bi jo razbil, zagrabil je mojo odejo spodaj pri znožju in je potegnil . . . Tako je potegnil, da je ležala namah sredi sobe, jaz pa, grešnik — sam pred seboj, nečist in pohujšljiv, kakoršnega me je ugajalo ustvariti Gospodu . . . In glejte, v tistem hipu sem se zavedel, da ne spim in ne sanjam; odeja je ležala za vso resnico na podu, jaz pa na postelji, takintak — in zunaj se je smejalo jutro s prvimi žarki . . . Vi, gospodine dragi, pravite, da ne verujete v hudiča; jaz pa verujem vanj, in če se mi ne bi zdelo greh, rekel bi, da še bolj nego v Boga: kajti Boga vsemogočnega nisem videl, hudiča pa sem, in to je bilo tisti dan!"

Čudoviščne sanje pobožnega lemenatarja niso bile edine tisto jutro, pri Brtoncljevi hiši; ali hočete slišati druge?

Pod svinjakom je ležala visoka skladovnica drv, nad drvi je bila pajčevinasta streha s svojimi tramovi, a na tramovih je spala vrla družba kurje gospode in veljačine; kronist naj beleži samo naše dične putke z imeni Kokodinda, Kokodela, Kokomunda in Kokomela ter slavna in zaslužna putoljuba petelina Kikiravsa in Kirikavkeža . . .

Dajte mi pero nesmrtnikov, da vam opišem blaženo spanje premile Kokodinde. Zakaj vi ničimerniki si pač ne morete naslikati počitka mlade in zaljubljene ženice, poštene in spodobne, ki bi se malodane zarekel, da je še devica; takorekoč ... Saj — en jajček ali dva, to je v današnjih časih pregrehe in pohujšanja toliko kakor nič, in ne izpreminja imena in ne kvari časti, marveč lahko sklepamo roke in zahvalimo Boga do vrha, da ni bilo hujše spotike! Tako je presladko dremuckala vzorna Kokodinda, spoštovana med vsemi vrstnicami, tista Kokodindica, ki je trdila in trdi še dandanašnji, da je od boljše hiše in da ni brez naobrazbe srca in duše sprejela medenih pričetkov kurjega materinstva; jaz verjamem nji in njenim prijateljicam, ki vedo med seboj, da je navadna in bedasta kmetska kokoš, kakršnih je večina njih samih in še mnogo drugih na svetu.

Ampak, ko se je baš pričela dramiti in ko še ni bil zapel Kikirikež, se ji je zazdelo, da jo drži nekdo čez ves život ter jo stiska pod pazduho. Preplašila se je reva na smrt, da niti ni mogla zakričati, zakaj kakor kamen je bilo grlo in peroti in noge in kar je še imela nežnega telesa; le ozrla se je in je videla s širokimi očmi, da jo drži suha, črna postava, s plaščem kakor oblak teme, s klobukom kakor streha, s kozlovsko brado in z očmi kakor dve leščerbi v mraku ...

Nehote in kakor se spodobi putki, nič hudega sluteči, je Kokodinda povesila svoj mehki,

pahljačasti repek ter ga skorajda pritisnila nase. Ampak črni mož — kako naj se izrazim? — je z dvema prstoma levice privzdignil prožna peresca, in ta hip je putka začutila, da se nahaja v njenem življenju nekaj, česar prej ni bilo tam. Mož pa je s plosko desnico hudomušno udaril na tisti kraj ter jo je izpustil z besedami:

„Teci, putka, za milostjo božjo!"

Zakričala je reva Kokodinda, zbudila se je in je videla, da sedi na udobnem tramu, ona in vsa družina okoli nje; solnce je mežikalo izza Kriške gore, ljudi pa ni bilo naokoli, niti ene žive krščanske duše. Takrat se je svetlo in zvonko razdalo ob njeni strani; Kikirikavkež je bil dvignil aristokratsko glavo, napel je kovinasta krila in je zavriskal z velikim glasom radosti:

„Kikirikirikavks! Bonjour, mesdames et messieurs!"

Nastalo je frfotanje in konverzacija po strogih in nekršljivih pravilih kurje etikete. Kikirikež pa je prhutnil srdit na rosno višino gnojišča:

„Kikirikirikikiks! Jaz sem čul že od polnoči, pa nisem maral zapeti!"

„Tako čudno mi je pri srcu," je premišljala Kokodinda, ko se je napotila po dvorišču. „Kaj se mi je sanjalo? . . ."

Ali sanje so bile pozabljene in se niso obudile v spominu.

III.

Tisto popoldne so imele pute veliko zborovanje in so stale s kramljanjem in z modrimi nasveti kroginkrog uboge Kokodinde, medtem ko sta Kikirikavs in Kirikavkež zlovoljno stopicala ob vrtu, v svesti si, da petelinu, ako ima količkaj vzgoje in rahločutnosti, nikakor ne pristoja gledati, kadar putka leže jajce; prvič zaradi estetike, drugič zato, ker je pač tako usojeno na svetu, da imej petelin in putoljub opravka z jajcem le takrat, ko ga takorekoč še ni, pozneje pa da pusti puto, naj znese ali poči, — in tretjič, ker je takšne pojave pač vendarle najbolj prijetno in udobno razmotravati v bujnem zrcalu domišljije, ne pa v surovi pričujočnosti resnice . . . In končno je obema, Kikirikežu in Kirikavkežu očitala vest, da bi se nemara sprla zaradi očetovstva, ako bi bila navzoča ob trudapolnem prihodu skupnega potomca. Kajti — o Sodoma in Gomora! — tisti „pater est, quem nuptiae . . .“ velja samo za sodnika, za pamet pa redkoredkokdaj . . .

„Kaj bo, kaj bo!“ je sočutno tarnala rjava čopka Kokodela.

„Takšno putke je življenje!“ se je solzila sentimentalna Kokomela, otresaje svoje skromno pisano štajersko perjiče. „Delo zgolj in zgolj trpljenje!“

„Ma foi, topot gre s težavo!“ Kokomunda se je rada gizdala s tujimi mrvicami, čeprav je

bila že stara in le še razvalina bivše lepote. Ponašala se je s široko belo krono in s črnim krilom houdanske pasme; toda tistih par zlatih peg na perotnicah, ki je menila, da jo dičijo s pečatom odlične aristokratske degeneracije — hm, tisto je bilo pravzaprav dedščina sosedovega petelina. „Feu ma mère," kakor se je neredkoma izražala madam Kokomunda, in tisti sosedov Kokorikavs, ki ga je požrla lisica — Bog ji ga blagoslovi! — sta se namreč skrivaj pregrešila, misleča si: pater est, quem nuptiae demonstrant . . .

„Ampak, Kokodinda je še mlada in ni se čuditi . . ." je dodala Kokomunda. „Sicer pa — kaj je treba te nadloge? Čemu, neumnice, rodite toliko otrok? Še stoletje takšne proletarske plodovitosti, in ves svet bo preobkuretinjen. Maltuzijanstvo, drage moje, to je druga reč! Mon Dieu, jaz in moj mož naprimer . . ."

„Ti in tvoj mož? Kdo je tvoj mož?" Madam Kokomunda je naletela zlo, ko je ob svojih besedah samozavestno pogledala za stasitim Kirikavkežem. Vse dične pute so se zaprašile vanjo in so ji očitale njeno nadutost z glasom in z udarci kljuna ter bi jo bile prav gotovo zlasale do krvavega, da ni trpinka Kokodinda po svoje rešila prepira . . . V nepopisnih mukah, obličje v curkih mrzlega potu, je še enkrat zaječala z jekom tistih, ki umirajo; nato si je oddahnila. V peharju, ki ga je bila gospodinja odkazala svoji ljubimki, pa

je ležalo jajce, kakršnega dotlej še niso videle kurje oči.

„Ah, ça y est!“ je zafagotila Kokomunda. „Prekrasno! Odrešena je . . . Poglejte, Kokomela, in vi, gospa Kokodelica! Naše najiskrenejše, Kokodinda, golobičica zlata; samo — dovolite, kajneda? — le trenotek . . . Faites nous voir!“

„Oooo!“ so se zavzele putke, ko so zagledale jajce.

Tudi petelina sta prihitela, Kikiravs in Kirikavkež.

„Oho!“ je obstrmel letá, Kirikavkež Earl of Dorking. „Kokodinda, povej po pravici, odkod ga imaš? Saj ta ni moj, if I am not mistaken!“

„Moj tudi ni,“ si je mislil Kikiravs preveč naglas.

„Pa ravno tvoj!“ je kriknil Kirikavkež v ljubosumnem gnevu.

„Ne prepirajta se, gospoda; ne skrunita resnobe trenotka!“ Kokomunda je zaslutila, da je v tej minuti ona edina pravcata dama med vsemi. „Enfin, mon chéri,“ je hudomušno pošepetala plemenitemu soprogu, „recite mi, Kirikavkež, kaj pa zato, če ste ga zakrivili? Odpuščam vam od veselja, in častitam: morda je vaš prvi . . . Pustite, jaz vem, koliko je ura pri naju!“

„Razdelita si ga: ti pol, on pol, pa bodi mir besedi!“ je nasvetovala Kokodela ter je potresla čop, v svoji naivnosti vsa zavzeta, kako je

mogoče, da se razumna petelina prepirata o takšnih rečeh.

Pa tisti kreg je bil v resnici bržčas le zaradi lepšega. Kajti jajce je bilo od sile obilno, prijazno v svoji okroglosti in posejano z rjavimi pikami, ki so pomenile nedvomne predznake posebnih vrlin; zatorej sta se Kikiravs in Kirikavkež vdala v usodo. Umolknila sta in sta se vzradovala v svojem srcu, prepričana vsakateri, da toli izvrstnemu jajcu razen njega edinega ne more biti oče nobeden, kar poje pod solncem petelinov.

Tisti hip se je približal tudi očak dvorišča, Kikirikež, ki je bil že siv in častitljiv, prestar po vsej priliki za pute, za lonec in menda tudi za lisico, toda spoštovan med perotnino zbog nenavadne modrosti; in ko so mu razložili vseobči dvom družine, je dejal:

„Križ božji, deca moja mila, kaj treba tu prereke in ogorčenja? Glavno je, da je jajce kurje; ali ne? In jajce je od kure, kajti kura ga je zlegla; in s kuro je bil petelin, torej je tudi od petelina, če se mi prav dozdeva . . . To pa, od katerega je, naj se zmenijo Kikiravs, Kirikavkež in Kokodinda; oprostite mi nerahločutnost . . . Meni" — je dodal s ciničnim povdarkom — „se je bržčas odveč izgovarjati, da sem nedolžen . . ." Kukuricnil je ter jim pokazal hrbet.

Naposled je prišla še gospodinja, dolga in suha ženščina, napol slepa, z obvezo na desnem očesu, podobna slikani Pravici; tudi ona se je

začudila jajcu, in tudi lemenatar, ki je prišel za njo.

„Ampak, kura ga je zlegla, o mati," je zaključil globoko premišljevanje, „in s kuro je bil petelin; ergo pravi logika, da bo piščanec . . ."

IV.

Genljivo je bilo gledati drobno Kokodindo, ko je ždela noč in dan na svojih jajčkih ter je z razšopirjenimi prsi in z razprostrtimi krili grela bodoči zarod in ga vabila v življenje. In še lepše ji je pristojala nežna lepota mlade matere kasneje, ko je izprevajala objokane picke po dvorišču, iz kraja v kraj, razkopavaje tla, koderkoli je dišalo po nesnagi, da jim poišče primerne in koristne hrane. Picki pa so tekali okoli nje, lepi in košati, pisani in beli, najzastavnejši med vsemi trije belinčki Pivpiks, Kivkiks in Čivčiks. Samo eden, eden le med številnimi otroci je bil v žalost njenemu srcu, in to je bil tisti, ki je prilezel iz čudnega jajca; zakaj tudi to se je izleglo.

Mati Brtoncljeva so že menili, da ne bo kruha iz moke in so že držali jajce v roki, da ga vržejo na gnojišče; toda Kokodinda je kričala tako milo in proseče, da so sklenili počakati — tri dni in nič dalje več. Tretji dan pa se je privalilo bitje iz razkljuvane lupine, — bitje, pravim, da ga je bilo groza pogledati; in veliko začudenje se je dvignilo iz vseh kurjih grl pri hiši Brtoncljevi,

kajti žive čase še ni prišlo enako pišče iz kokoši. Život neroden in napol razvit, obraščen z redkimi kosmatinami, kremplje, ki niso bili kurji kremplji, voščenorumenkast kljun, ki ni bil kljun poštenega in količkaj normalnega picka — in pa glas, — o, kakšen glas! Tako nepopisno je kričalo novorojeno revšče, in je gledalo okoli sebe s širokim, divjim očesom, prispodoba žalosti in nesreče same, kakor da ne bi poznalo ni matere ni očetov. Po njegovem turobnem kriku mu je bilo ime Aiiiks in vsa kurja družina se nekaj ur ni mogla spomniti, kaj to pomeni. Šele enooka mati Brtoncljeva so rekli, da se pravi: „lačen!" in so vzeli piščanca v krilo ter so mu nasuli kuhanega prosa.

Toda Aiiiks ni znal zobati iz krila; čakal je kakor princ iz kraljevske hiše, dokler se gospodinja ni ponižala pred njim in ga ni napitala v kljun. Pa še takrat je delal žalostne in nemilostljive obraze, ki jih ni razumel živ krst izmed navzočih.

„Aiiiks, Aiiiks, Aiii!" je kričal, da je rezalo v vsa kurja in človeška ušesa. „Aiiiks ne mara kuhanega prosa! Aiiiks hoče nečesa druzega, toplega, sladkega, rdečega in dišečega po krvi! Tisto mora trepetati in nekdo mora stati pred menoj, s širokimi krili, visoko nekje in vse modro mora biti za njim, in solnce mora plameneti v bližini . . . Aiiiks je žalosten in lačen, Aiiiks je nesrečen, Aiiiks ne mara kuhanega prosa!"

In res, izprva je kljuval po črnih, razpokanih prstih matere Brtoncele in je bljuval nizko pičo nazaj, kakor mu je jo potiskala v kljun. Toda, ko se je glad oglašal s čimdalje hujšo neizprosnostjo, se je odločil ubogi Aiiiks in je pogoltnil prvo zrno, in drugo za njim, in še mnogo naslednjih; najedel se je tistega zoprnega prosa in je kričal, venomer kričal, po drugi hrani, ki je rdeča in krvava, in po vročem solncu in po globinah sinjega prostranstva.

Kurjad pa se je zbrala na skladovnici: poštenjakar Kikiravs, aristokrat Kirikavkež, madam Kokomunda, sentimentalna Kokomela, naivka Kokodela, in tudi mamica Kokodinda je poslušala od daleč izmed nadebudnih potomcev. Celo belinčki Kivkiks, Pivpiks in Čivčiks, celo oni so se že vadili zborovati in so z neprestanimi medklici motili bistroumne razprave dičnih put in zaslužnih putoljubov petelinov. Predsedoval pa je zboru starina Kikirikež, in ko je vsakteri povedal svoje mnenje ter je vsakatera prekokodakala svoje nazore na dolgo in na široko, je dvignil očaški glas ter je kukurikal takole:

„Kikirikirikiks! Slavno zborovanje! Dične dame, spoštovani gospodje, in ti, steber bodočnosti, up naš in nada naša, ti, o mladina! Resna skrb nas je združila današnji dan v bratovski in neskaljeni slogi, skrb za sveta sporočila slave in preteklosti kurjega plemena . . . Da, takorekoč, gospoda moja, zbrali smo se takorekoč in smo

kolikor toliko popolnoma in temeljito pretehtali vprašanje: kaj pomeni, ako se takorekoč rodi piščanec brez mahu, piščanec, ki takorekoč ne mara hoditi po nogah, kakršne sta mu dala oče in mati, piščanec, ki takorekoč zaničuje kosilo bratov svojih in svojih sestra? In dognali smo, gospoda moja, da je natura takšnega piščanca bodisi nemoralna, bodisi nenormalna, ali pa oboje; zakaj piščanec je in piščanec ostane, kajti rekel bi, da se je rodil od pute in puta da je bila s petelinom. Zdaj pa vas vprašam, o pute in putoljubi: ali ne pomeni takšen izrodek črne in preteče nevarnosti za obstoj vse naše kurje morale, vse naše kurje tradicije in vseh načel, ki so vcepljena v srce plemena kurjega po zemlji? Da, vam pravim, gospoda moja! In zdaj, bi se mi zdelo, da premislimo: kaj nam je storiti s tem našim izpridenim ali, milorečeno, nenormalnim piščancem? Najbolje bi pač bilo, da mu privežemo mlinski kamen ter ga potopimo v globočino morja; toda naša srca, o dame in o gospodje, so usmiljena in prenapolnjena s sočutjem! Zakaj ne bi skrbeli za siromaka, zakaj ga ne bi rešili pregrešne nature in nekurje čudi, ko vemo vsi in ko vsi spoznavamo, kako prekrasno se podaja usmiljenje vsaki puti in vsakemu petelinu? Poglejmo grešnika, dične pute in cenjeni petelini; piščanec je, kajti puta ga je rodila, in s petelinom je bila puta, in dasi je le ena puta njegova mati, vendar bi se skorajda reklo: — mi vsi smo njegovi očetje!

Ker pa je piščanec, nosi v skriti globočini svojega bitja namen in v dnu svoje duše dolžnost, da se razvije do vrha kurje popolnosti, da postane petelin med petelini, putoljub med putoljubi, v čast in slavo plemena, v prid in v ponos celokupne družine. In zatorej, slavno zborovanje, bodi naša naloga, da storimo nenormalnega piščanca takorekoč deležnega naše morale in kulture, da ga osrečimo z vsem pridom in haskom takozvane vzgoje in ga takorekoč pripeljemo na pravo cesto prave kurje popolnosti in plemenitosti, — v kar nam Bog pomozi!"

S hripavim glasom je končal modri oče Kikirikež; in šumno odobravanje vsenaokoli mu je pričalo, da so vsi navzoči njegovega mnenja.

„C' est ce que j' appelle parlé en homme de bien!" je kimala Kokomunda in brž ji je pritrdil Kirikavkež Earl of Dorking: „All right!"

„Tako bodi!" je kukurikal Kikiravs. „Kdor zna, ta zna!"

„Prav imajo oča Kikirikež! Svetu pokažimo lik kokošje navade in misli!" sta se strinjali Kokodela in Kokomela.

Belinčki trojčki pa so klicali s tenkimi glasovi:

„Kivkiks! Tako je!"

„Izvrstno! Pivpiks!"

„Čiv! Izborno! Čivčiks!"

„Aiiiks! Aiii! Aiiiks!" je zaječal nenormalni piščanec.

V.

Tako se je pričela Aiiiksova vzgoja. Z nepopisno požrtvovalnostjo so se ji posvečale pute in petelini, pred vsemi pa mati Kokodinda in oče Kirikavs; a kurjo družino so podpirali tudi ljudje, vzlasti enooka gospodinja Brtoncela in njen pobožni lemenatar.

Rastel je Aiiiks po starosti in modrosti pri Bogu in pri ljudeh; njegovo telo se je pokrilo s perjem, kljun se je okrepil, zakrivil in zaostril, in kremplji na nogah so se utrdili kakor jeklo ter so mu pripomogli do nemajhnega ugleda pri vrstnikih; tudi jesti se je navadil pomalem in je zobal vse, karkoli so nasipali kuretini . . . Toda žalost mu je bivala v srcu in solzna tema je legala na njegove svetle, zlatoobrobljene oči, kadar je pobiral koruzo.

„Aiiiks! Aiiiks!“ je premišljal sam pri sebi, „kako bi bilo veselo in svobodno tam gori kje na višavah, tako visoko pod nebom, da bi videl vse samo sinje in ognjeno, kamorkoli bi segel pogled. Bistra krila bi pač prhutala okoli tebe, Aiiiks, in gorko meso bi trepetalo pred teboj, a ti bi trgal, trgal — aiii! trgal bi in bi kričal od takšne divje sreče in ponosa. In tam ne bi bilo kokodajsk in kokodakov, tam ne bi bilo vse te kurje zalege, in nizko, nizko pod teboj bi mrgolela človeška svojat. Kje so tvoje višine, Aiiiks, ubogi Aiiiks!“

Kure in petelini so medtem stopicali okrog njega in so ga poučevali: kako je treba po kurji spodobnosti prestavljati noge, kako brskati po gnoju, kako pripevati k jedi in pijači, kako bežati in zopet priteči, kadar zakliče na hišnem pragu črni lemenatar ali enooka majka Brtoncela.

V izobilju so ga navajali k slogi z drugimi picki in k vljudnosti do čivkajočih sestric pišk; učili so ga modrih in vedno istih razgovorov, ki so tako lepi in enostavni in vendar toli krasno zabavajo družino, da nikdar ne kraljuje dolgčas na dvorišču. Poleg tega pa so mu dokazovali nadolgo in naširoko, da normalnemu piščancu ne pristoja vstajati in razgrajati pred dnevom, ko vsi že spe, in da mora tudi on zaspati in mirovati, kadar ostali počenejo k počitku.

„Jaz vem to bolje!" se je upiral Aiiiks. „Vse vem bolje nego vi, zalega. In jaz ne maram brskati po gnoju, jaz ne maram priteči, kadar prihajata črni mož in enooka gospodinja! In tiste picke sovražim, nočem se razgovarjati z njimi, kljuval jih bom, raztrgal jih bom, čreva jim razmečem iz života, kadar postanem večji in močnejši. In da bi vstajal z vami, pa da bi z vami hodil spat? Kaj mi vas je treba? Sovražim vas, mrzim vas, ki ste glupi in zabiti, ponižni in pohlevni; pustite me v miru, pustite me! Ne branite mi, in sam pojdem daleč odtod: na polje, v goščavo, in nikdar več se ne vrnem nazaj; ničesar vam nočem, samo videti vas ne maram, z vami in po vaše ne maram

živeti! Kaj vam je storil Aiiiks, da vedno silite vanj?"

Revež je bil Aiiiks, kadar so se zbrali nadenj Čivčiks, Pivpiks in Kivkiks; ti so ga nepopisno sovražili, odkar so izprevideli, da se brani druščine z njimi. Aiiiks jim je odgovarjal s kremplji, ki so bili ostri, in s kljunom, ki je bil nabrušen; ali malo mu je pomagalo! Kolikor je bilo na dvorišču put in petelinov, vse se je takrat zaprašilo vanj; bili so ga in lasali, dokler jim ni ušel in se ni skril v najoddaljenejšem kotu, ves pobit, razkljuvan in krvav.

Izprva je mislil, da ga pute in putaki nočejo razumeti, ko jim nikdar ni šlo do srca, karkoli je ugovarjal; naposled pa je izprevidel, da ga res ne umejo, da ga ne razume nihče izmed vseh in da ga nikdar nihče ne bo umeval na tem kraju; pa kdo bi sploh razumel tistega, ki se imenuje z imenom Aiiiks?

Tiste dni pa so mu porastla krila; pogledal je po sebi in je videl, da so njegove prsi zlate, kakor pobarvane s solnčnimi žarki. Pijanost ga je zagrabila, kakršne se ni spominjal, želja po zraku in po svobodnih razmahih; otresel se je prahu na sredi dvorišča, udaril je s perotmi in se je dvignil kvišku, za kratek trenotek sreče in kraljevskega veselja. Ali bil je še mlad in slab od prebite revščine; tik nad slemenom hiše je začutil, da pada. Z žalostjo, pogled obrnjen na kvišku, se je spustil

na začrnelo streho dimnika in je zaslišal vrišč in je videl jezo med kurjadjo.

„Kdo sedi tam gori?" je kričal Kirikavkež. „Kdaj je še zletel pošten piščanec na takšno visočino? Ali pojdeš takoj doli, 'cré nom de Dieu!"

„Sramota, sramota!" sta se zvijali Kokomela in Kokodela.

„Enfant terrible!" je klicala Kokomunda v obupu.

In Kokodinda je ihtela najglasneje:

„Otrok, otrok! Tako plačuješ materi, nehvaležni sin? V bolečinah sem ti dala življenje, lepo sem te učila in svarila, ti pa, trdosrčnik, ne vidiš moje žalosti? Kam naj se skrijem od sramu?"

„Nad hišo gospodarjevo se je dvignil!" je zaječal Kikiravs v strmeči grozi. „Ali veš, bogokletnik, ali pomišljaš, kakšno zrcalo kažeš njeni strehi?"

„Povesite oči, o petelini, in ve, o pute krščanske!" je takrat zakukuricnil Kikirikež z ubitim glasom. „Zakaj zver nekokošja se je pokidala na domovanje gospodovo . . ."

Aiiiksu pa je prihajalo slabo; kadilo se je iz dimnika, smrdelo je po dimu, po človeški jedi in po kuhi za svinje. Zatorej je vnovič razprostrl peroti in se je spustil med kure nazaj.

„To si zapomniš!" je zavreščala razljutena mati.

„Tu imaš!" je kriknil oče.

In planila sta nadenj. Ampak zdaj je Aiiiks začutil svojo naravo; udaril je s kljunom na desno

in na levo: prvi mahljej je vzel materi oko, drugi očetu pol grebena. In tudi vsi ostali, ki so prihiteli na pomoč, so dobili vsakateri svoje.

Vrišč in tarnanje kuretine sta priklicala lemenatarja in gospodinjo Brtoncelo.

„Kriste, pomagaj!" je vzkliknil črni fant. „Ne, takšna reč!"

Medtem je enooka Brtoncela zagrabila upehanega Aiiiksa za vrat. „Ali ga zadavim?" je vprašala lemenatarja.

„Nikarite, o mati! Grešil je, toda ne jemljite mu prilike, da se poboljša. Kura ga je izlegla, kura izvalila, petelin mu je očeval, toda — če nemara vendarle ni piščanec — ali to pomeni, da ga ni potreba ukrotiti? Naj živi, siromak zaslepljeni; izprevidi naj kratkost svoje trme, spozna naj moč in neizmerno milost tistih, ki so nad njim!"

„Dobro", je menila enooka gospodinja in zlovešč smehljaj se je zasvetil prekinprek na njenem trdem, pergamenastem obrazu. „Toda pristrižem mu peroti, in v kurnik ga zaprem . . ."

Aiiiks je čul besede ter je kljunil po njeni roki.

„Anarhist!" se je zgrozil lemenatar, plosknil je z rokami, stekel je po škarje, in minuto kasneje se je zgodilo tako, da Aiiiks ne bi bil mogel več zleteti, niti če se ne bi bila zaprla za njim nemila vrata iz palic, ki so stale nagosto in so bile trden hrastov les.

VI.

Kdo ve, koliko dni je preteklo? Kdo ve, koliko noči? Kdo pomni žalost, ki je šla preko jetnika? Kdo stehta obup, ki je kalil njegove oči? Kdo vidi dušo tistega, ki čuti, da mu ni rešitve?

Aiiiksova ječa je stala v takšnem kotu, da je le oddaleč poslušal glasne razgovore kurje družine; nobena kokošja steza ni vodila tam mimo, in le včasih se je ustavil pred vrati kokot ali puta, s pogledom kakor na izobčenca, ki je proklet in ne sme nikdar, oj nikdar več nazaj med drhal, ki ga je žalila in poniževala.

Zdaj, ko ga niso več motili nauki in blagi nasveti, se mu je tem češče zagrebalo hrepenenje v modrino; kakor čisto jezero brez prodnega dna je globelo nad jablanami. Tam je bilo veselje in luč, tam prostor in svoboda: o, tam, — o, tja! Ali ni ceste? Ni pota? In nezaceljene rane, ki jih je zadobila uboga glava, ko se je razbijala ob stenah, odprtih in vendar neprodirnih, so odgovarjale s skelenjem in s temnimi kapljami, tako blazno polagoma polzečimi v oči:

„Nikdar! Nikdar!“

Včasih je zagledal visoko, visoko, skoraj že čisto vrhu neba, veliko ptico, ki je stala z razprostrtimi krili. Stala je, pa naekrat je zamahnila s perotjo in se je pognala v krogih do solnca; obvisela je v nedosežnosti, dva hipa samo, pa je udarila v dolino kakor strela iz božje dlani . . . In ko se je

obrnila kraljevska ptica, so bile prekinprek vse zlate njene prsi, kakor da so se razžarele v plamenih višave.

Včasih sta se lovili dve takšni ptici.

In včasih, redkokdaj, je prišel iz tistih daljav takšen krik, tako divji, brezmejnosti žejen še pod oblaki, tako krasen, ves prost . . .

„Aiiiks!" je zakričal jetnik in se je vrgel med palice. „Aiiiks! To sem jaz! Svoboda kliče... Tudi moje prsi so zlate! Tudi jaz imam krila, da bi se kosal z jutranjimi žarki! Izpustite me! Usmiljenje, milost, vi brezsrčniki! Aiiiks! Aiiiks, to sem jaz... Bratje kličejo pod nebom, in jaz se dušim in poginjam zaprt! Aiiiks, Aiii . . ."

Toda svobodni bratje so bili predaleč, vetrovi neba so mirno hiteli svojo pot, gluho so bežali oblaki, in ljudje, ki so poslušali z živimi ušesi, niso razumeli tožbâ, niti jih ni razumela družina na kurjem dvorišču.

Medtem pa je pravilo hrepenenje svetle bajke, nejasne in le napol gotove izprva, ali dan za dnevom in noč za nočjo podobnejše resnici: o daljnem lètu, o burjah in viharjih, o nedostopnosti pečin, o plenu, zagrabljenem v prostosti. In nekoč, — bilo je takrat, ko je skopnela bela zima in je od juga zadišalo po zemlji, — nekoč so izpregovorile sanje o podrugi z enako bistrimi krili, o ptici enako zlatih prs in o željah, nikdar še izpolnjenih . . . Zašumele so s pesmijo orkana o koprnenju preko solnc in zvezd, o begu družice

nad goščavami, in o divjem objemu sredi zrakov, o ljubezni s srdom in sladkostjo . . .

In glej, tisto jutro je udarila takšna ptica med kurjad, Aiiiks je zaduhal kri in je videl roparja, kako je s kremplji odnesel žrtev k oblakom.

Aiiiks, Aiiiks!

Zasekal je s kljunom v lastne prsi. Pil je svojo lastno kri. In zopet je zasadil kljun: da pogine!

Takrat pa je prišla enooka mati Brtoncela in je nesla zvrhano čepinjo koruze v skrbnih rokah; in ko je videla, kaj se je zgodilo, je poklicala sina lemenatarja. Razlila sta mu olja na krvave rane ter sta ga omotala vse prekinprek; v raznovrstne cunje sta ga povila in sta ga zavarovala na debelo.

„Da se ne bi ugonobil po nespameti!" je dejala gospodinja.

„Da se ne bi ugonobil!" je ponovil lemenatar.

Aiiiks pa je nehvaležno kljuval naokrog:

„Pustita me, okrutnika! Samo izpustita me na svobodo, na široko, za onimi, ki jadrajo po višavi! Prostost mi dajta, nje vetrovi sami bodo celili moje rane!"

Črni mož in enooka starka ga nista razumela in sta šla. Aiiiks pa je obležal sam in je poginil od gorja.

„Aiiiks! Aiiiks!" je zaklicalo iz podsolnčja.

Padla je noč. Takrat se je potegnila senca izza vogala in stražnik Sultan ni zalajal nad njo. Bil je šepavi kavalir, s črnim plaščem kakor oblak

teme, s klobukom kakor streha, s kozlovsko brado, oči kakor dve leščerbi v mraku . . .

In kakor da ni gostih palic, je segel v ječo ter se je dotaknil mrtvega z obema rokama; dvignil je roke, in glejte, pramen ognja se je potegnil za njima kakor curek jutranje zarje. Takrat pa je kavalir razmahnil z rokami, in roke so se strnile s plaščem v dvoje širokih peroti, in kavalir je bil namah ves ognjen kakor steber ob Rdečem morju.

Takšen je splaval preko doline.

„Aiiiks, Aiiiks!“ je zavriskalo izvisoka.

In človek, ki je stopal med njivami proti domu, se je strahoma odkril, videč krvavo ptico, ter je storil veliki križ, rekoč:

„Varuj nas, gospod Jezu Kriste, izkušnjav hudičevih, zdaj in na vse večne čase, Amen!“

Razmišljeni Vid.

I.

Šolska soba je bila podobna vsem brlogom, kolikor jih je umazanih, slabo zračenih, z vlažnimi stenami, svetlimi in lisastimi od vlage in od nesnage, ter s podom, ki škriplje pod nogami in je že ves črn, ves izdolben od stopinj. Rekel bi kratko, da se je prispodabljala večini prostorov, kamor hodi mladina, kipeča življenja in sil, dan za dnevom po koristni prah za svoje prsi in za ukaželjno dušo po grdo ironijo naukov o starodavni grški harmoniji notranje in telesne lepote.

Tudi tako bi jo mogel opisati: neprijemljivi značaj nje celotnega vtisa — o, kako ganljivo se je ujemal s prikaznijo, z glasom, s kretnjami, s pogledi in z vzorno pravilnostjo besed profesorja Maratona! Suh in dolg, v širokih, svetlikastih hlačah, z velikimi, zadirčnimi čevlji, koščenega lica in dolgih učenjaških las, — tak je stopical ob katedru semintja, mrtvaškobele prste zakrivljene, da so držali okroglo manšeto z nepopisnim

jeklenim gumbom. Semintja: ena — ena! ena — dve! in nazaj. Redka rjava brada mu je štrlela v bizantinski strogosti; brki so viseli na desno in na levo, oster in obrnjen k višjim rečem je stoloval nad njimi nos, oči pa so bile polne raznovrstnega vzhičenja in so rile po stropu. Od časa do časa je segla desnica profesorja Maratona med častitljive škrice in je izvlekla ogromno modro ruto, v očiščenje naočnikov in nosu na zdravje. Tuintam se je ustavila gosta reka besed; srdit plamen se je ukresal za naočniki, zazdelo se je, kakor da so postala obširna ušesa še širja in daljša, zlovešče črte so se spustile izza nosu in ust med protje bizantinske brade; čudno so se raztegnile ustnice, zarumenelo je pet škrbin na rdečih dlesnih, in s sušičastim, cvilečim glasom se je razleglo:

„Mir!"

Profesor Maraton je razlagal zgodovino, in lahko rečem, da ga je pazno poslušala vsaj desetina študentov. Včasih je zaškripala klop, zadrsnila je noga, zašumel je list, skrita preparacija je izgubila ravnotežje in se je premaknila s kolen na tla. Nekateri so rezljali z nožičkom po deski, upiraje poglede v Maratona, drugi so držali pesti pred usti in so se menili z opreznim šepetom. V zadnjih klopeh so se dregali s čevlji in ravnili, in Vatroslav Mekinda, ki je bil zaljubljen ter je užival zategadelj posebno zavist in spoštovanje med sošolci, je prebiral lilasto pismo.

Vid Breznik je napol pazil, napol je bil razmišljen. Objemalo ga je tisto čudovito razpoloženje, nekakšna omotica duha, ki ne sliši letnic in ne imen, a se vendar v bujnih sanjah igra z dogodki. Vid Breznik je slonel na komolcih, držal je obedve pesti pod brado in se je čutil ta čas povsem razcepljenega, razdeljenega v dva človeka. Prvi je zasledoval z nenavadno in skorajda pretirano skrbnostjo, kako in koliko zakriva glava profesorja Maratona zdaj razpelo, zdaj sliko svetlega cesarja, ki sta s potrpežljivim dostojanstvom, zatemnela in prašna visela med desko in oknom. Drugi človek pravi in bistveni Vid Breznik takorekoč, je razsipal svoji duši pijane slike k pripovedovanju profesorja Maratona: o junaški bitki — Vid Breznik je bil preslišal kdaj, z gotovostjo pa je vedel, da pred rojstvom Kristovim — ko je vsa vojska tegaintega kralja, tolikointoliko tisoč mož, takointako oboroženih, izkrvavela pod kopji rimskih legionarjev.

Hudobni jeziki so sicer trdili, da reči, ki jih pripoveduje Maraton v trenotkih svojega navdušenja, včasih ne stoje v nobeni zgodovini; ali Vidu so se zdele prekrasne: saj jih ni poslušal, gledal je, z živimi očmi je iskal tisto silno, divje, široko življenje, tisto veliko ravnanje in krepko umiranje, tiste doneče geste večnosti, ki jih je dvigala profesorjeva beseda iz davno bivših dni . . .

„— In ko so bili obkoljeni že od vseh strani ter jih je ležala že polovica na bojišču, je izpod-

bodel sirskega belca; planil je na čelo majhne peščice konjikov, vrgel je ščit na zemljo in je zaklical: — Če nam bogovi niso usodili zmage, naj vsaj vidijo Rimljani, kako junaki umirajo!" To rekši je planil v sredo sovražnikov in vsi njegovi so mu sledili. Tako so v svoji obupni borbi pobili še mnogo vojakov; nekateri so vriskaje metali orožje od sebe in so drli razprostrtih rok v naperjena kopja. Ko pa so ležali mrtvi vsi do zadnjega in jih je ogledoval rimski vojskovodja, se je silno čudil toliki hrabrosti ter je vzkliknil, obrnjen h Klavdiju Galu: „Padli so kakor možje; res, zaslužili so sinovom, da postanejo rimski državljani!" —

Kje je bila zdaj mračna, zatohla učilnica, kje deska, razpelo in podoba cesarjeva, kje klopi, nabite z dolgočasnimi tovariši!

Vid Breznik je stal na bregu oaze: kakor morje žoltih valov, je ležala pred njim puščava, v ognju jutrovega solnca, v palečem dihu vetra, ki je zvenel po orožju. Ne predaleč od njega se je lesketal šlem in pilum legionarjev in so kopja Azijcev s širokim lokom rezala zrak. Kričali so ljudje in konji, s povzdignjenimi rilci so trobili bojni sloni, odmeval je ščit od udarcev: pijana orgija smrti se je obdajala s šumom nevihte, in ta šum sam je nosil pijanost s seboj, ko je plohoma butal Vidu v obraz in v ušesa.

Še čutil ni, da se oži daljava, da se odmikajo palme za njim, da je bliže in bliže bojnemu klanju: že vidi gibke postave črnih jezdecev,

gleda njih konje s širokimi rdečimi nozdrvi, mimo njega se deli veter pred jasnimi meči, kri brizga v curkih, trupla padajo, pod nogami se krive človeški udje v krčih agonije . . .

„O, ta pijanost smrti, ta edina, slajša od vročega vina, mogočnejša od šepetanja, kakršno mora zoreti na ustnicah zaljubljenih deklet . . . Pogin vsenaokoli; pogin moj, pogin tvoj, pogin vseh. Umiraj, kar živi; bijmo se, ne za zemljo, ne za svojce, ne za slavo: proč, meč, proč, ščit in sulica! Na tla, oklepi, na tla, vi šlemi, z indijskim zlatom okovani! Umrimo: za nič ko za lepoto smrti, za vročo, žarko smrt, za vriskajočo in pojočo . . . Tako bi umirali bogovi, ko bi mogli; a mi smo zdaj sami bogovi, smo večji od bogov! Vae vivis, ave Mors regina!"

V njegovih prsih se je zdajci skrila bela ostrina legionarjevega meča: kakšen val krvi! . . .

„Vid Breznik dalje!"

Študent je planil kvišku, iz sanj, z očmi vročice, ves v trepetu; mehanično se mu je spustila desnica in je zabobnela s členki ob klop.

Kje je puščava? Kam se je izgubil boj? — Stene, črna tla, klopi, deska, vsa sivkasta od izbrisane krede; profesor Maraton: kako zlobno se mu leskečejo naočniki! Zaljubljeni Vatroslav Mekinda stoji pred katedrom ter kaže za hrbtom dve figi navzkriž in ne more dalje . . . Kaj pomeni vse to?

„Ali niste pazili? Aaa?!"

Maraton dobi v podobnih trenotkih glas, ki je zmožen izraziti vrhunec pozemeljske radosti. Skočil je s stola; skrivil je hrbet kakor panter pred skokom, iztegnil je roko, da je zarožljala manšeta z nepopisnim gumbom, in je zmagoslavno usločil kazalec.

„O čem smo govorili?"

„Pri Maratonu sploh ni navade govoriti," si je mislil Vid Breznik, ne da bi prestal drgetati. „Kdo govori? Kdor je vprašan, stoji pred klopmi in drdra naizust, dokler mu raglja ne odreče."

V kotu, pri zadnjih nekje, se je zasmejalo. In zopet! Zdaj: — tudi na desni! Profesor Maraton je zdivjal; z nogo ob oder, z roko je udaril po katedru, da je brizgnilo iz črnilnika.

„Mir!"

Pene so zletele po prvih klopeh. Odličnjak Ruda je z očitanjem segel po rutico in si je obrisal lice. Mekinda, čuteč se neopazovanega, je skrivaj pogledal na uro, nato je stisnil spodnjo ustnico med zobe in je srdito zavil oči.

„Mmm, torej niste pazili, prijatelj? Torej, dragi, ljubljeni moj Breznik, povejte nam torej, kdaj je bila bitka pri Kanah?"

Profesor Maraton se je bil pomiril; njegovo lice je pokrila mrzla neizprosnost vtelešene pravice.

„Kdaj je bila bitka pri Kanah? — Kdaj... Bitka pri Kanah? — Kane... canis, cani, canem — ah neumnost! Cannae, Cannarum!" je šumelo

po Vidovi glavi. „Ampak — Cannae, Cannarum, — kaj me pravzaprav briga bitka pri Kanah? Kje — kako prihajamo zdaj do bitke pri Kanah? In zakaj . . . zakaj bi jaz . . . Kaj sem že mislil poprej? Kaj je bila tista lepa reč, ko so me zmotili?"

Nehote je z nevoljo pogledal Maratona.

„Torej, torej prijatelj!?"

Študent je skomizgnil z ramo.

„Ah, torej ste nepripravljeni? No, in med kom je bila bitka pri Kanah?"

Vid Breznik še vedno ni vedel, pri čem da je. Njegove misli so se zvijale vase kakor jež pred palico. „Med kom? Kako med kom? Kdo . . .? Kako: med kom?! Za božjo voljo, kaj pomeni vse to? Nekaj strašnega se zgodi, še ta trenotek, ako mi čudež ne vdahne odgovora . . ." Nervozno je sklonil glavo in jo je zopet dvignil in zopet povesil. Prišlo mu je, kakor da knjiga pred njim ne leži prav na klopi in da bo vsem pomagano, če jo obrne: tako bodi!

„In kje je bila torej bitka pri Kanah?" je zasičal Maraton z demokratskim glasom.

Vid Breznik je stal, kakor se je dvignil iz svojih bujnih slik, bled in sklonjen, z drhtečimi koleni, ustnice razklenjene od prijetne groze. Čutil je, kako se mu nabira mrzel znoj na sencih in pod ramo, in je strmel nad tem nenavadnim občutkom, ne vedoč, da je zdaj že pol ure, odkar je profesor Maraton nehal pripovedovati o starih junakih in o njih bojevanju; že pol ure, odkar izpra-

šuje Zeehe, poglavje tolikointoliko, o dogodivščinah punskih vojska.

Tovariši pa, ki so v globini svojih čustev tam daleč onstran govorečega spoznanja zaslutili, da je mislil ves ta čas nekaj lepega, jasnega in visokega, in so ta hip s presenečenjem zaznali, kako je Vid Breznik pravzaprav bled in suh, vpadlih lic in oči, pa tudi drugače ne baš prikupljive postave, so kakor vsi obenem razumeli veliko smešnost položaja ter so se spustili v tiho in čimdalje glasnejše hihitanje, dokler se niso stene in šipe na oknih zazibale od bučečega, glušečega krohota. Takrat pa, ko si je dal njih smeh trenotek oddiha, je zapel zvonec na hodniku.

II.

Daleč mu je bilo domov. In rožnikovo solnce je žgalo iz opoldanske višine; srdit žar se je odbijal na prašnem, nepometenem tlaku iz surovih zelenkastih plošč ter na starih stenah hiš, ki so zehale s trudnimi okni. Tuintam je gledal iz štacune komí z gizdalinskimi brki in s topim, zadovoljnim usmevom na obrazu. Na trgu, pred kipom Marije je stal policaj, roke na hrbtu, in je stresal kolena. Prodajalke so dremale za svojim sadjem; vse polno os je bilo okrog njih. Po drugi strani je drdral voz s kamenjem, na težkih širokih kolesih, ječečih skoraj da s človeškimi glasovi. Truma psov se je valjala in norela; ponekod so preletavali golobje.

Kolikor se je usulo študentov iz gimnazije, vsi so bili trudni, umorjeni in lačni; spešili so korake in so hiteli z glasnim razgovorom in smehom, dasi so čutili vsi, kako malo je v srcu prostosti in radosti. Z zvonika so padali udarci zvonov kot kladiva, in ko jih je Vid Breznik poslušal, ga je dušila tesnoba: nekaj je drvenelo na obrazu, kdovekaj, tik pred očmi pa je bila gosta, nevidna stena, ki se je le z jezo in z upornostjo umikala korakom.

Takrat se je nekje v daljavi oglasil šum, podoben umerjeni hoji velike množice ljudi. Zapel je boben; in ko je prišel študent do konca trga, se je dvignila izza vogala koračnica kakor šumeča pušica, kakor perot jeklenega ptiča, ki bi se zveneč zakalil v nebo.

Cel polk pehote je prihajal z vaj; godba na čelu, med četami pa oficirji z golimi sabljami, na konjih, ki so prožili noge in strigli z ušesi.

Vid Breznik se je ustavil, dokler ne odidejo mimo; zdelo se mu je, da bi moral nehote korakati po taktu in da bi bilo smešno in nerodno, če bi ga videli ljudje. Šele ko se je skril poslednji mož za ovinkom ulice, je stopil polagoma za njimi, boreč se s čudno silo, ki je ravnala njegove korake po godbi in njegove misli po strmoglavem ritmu pisanih, kipečih, v mahu iz tal pričaranih slik.

Glasba je imela do njega zagonetno moč, vzlasti če je prihajala od daleč. Postal je nem in

bled, stisnil je ustnice, predmeti, ki so jih dosegale oči, so odlagali svojo telesnost in so bili naenkrat le še sence in pusta znamenja, plavajoča na globokem, mističnem valovju. Lasje so se mu naježili, duša se je napolnila z drznimi sni; kakor vesela smrt se je oglasilo iz notranjega brezdna in sladko so se zdramile želje po tihem smehu in po ustih devic. Trepet se je polastil rok in nog, dihanje se je dvigalo težko in burno, oči so se zakrile, glava je padla na prsi. In ko je umolknil zadnji zvok, se je zdelo Vidu, da je padel z visokega na skalo, kjer leži z razbitimi udi, ranjen na smrt.

Zdaj ga je že zopet obdajal boj brez upa zmage. Nič več ni bilo ulice in sivih sten, temveč bojno polje in žarko nebo nad njim, ne vedro, nego vijoličasto od usodnih, čudoviščnih oblakov. Z majhno četo junakov je drvil nad sovražnika: jezero nasprotnikov se je zgrinjalo naokoli.

Grom topov, prasketajoči razgovor pušk, divja pesem krogljemetov, tresk granat, kriki, šum kopit, žvenketanje ... Vid Breznik sedi na belcu in poveljuje. — „Tam bomo zvečer, zmagovalci ali mrliči!“ Pokazal je s sabljo tja, kjer je najgostejše mrgolelo sovražnikov. In že so tam, in že ni upa, že se je vzpel pogin na črnem žrebcu, da je zavihrala mrzla griva čez vse ljudi. Ali „mi“ se ne bojimo; „mi“ vriskamo tako strašno in veselo, kakor mora biti človeku, umirajočemu z mladostjo in s ponosom ... „Vsi za menoj!“ ... Prapor

se ziblje med sovražniki; dviga se, pada, in zopet vstaja. Skoraj ničesar več ne vidijo oči razen krvi, krvi . . . Rdeče in zeleno se dela pred pogledi; gorko curlja po čelu in prsih. Roka je omahnila, nekje skeli . . . Nič več. Ničesar več. Nič . . . In zdaj godba, divja, svečana; pesem, grozna kakor življenje . . . Plameni, ki ližejo do vrha nebes! — Kje je? Mrtev? V nebesih? V peklu? Saj jih ni, nebes in pekla; Vid Breznik nikdar ni mogel verjeti vanje. Zdelo se mu je pač, da je nekaj, a tisto da je druga, čisto druga, višja reč . . .

Študent se je bil zaletel v kmetico, ki je zmerjaje obstala pred njim. Nasmehnil se je, trudno in žalostno, ker mu je pregnala sanje; in šel je dalje, sključen, s pijanimi koraki. Zdaj je bilo konec prikazni; hiše, vse nižje in siromašnejše, so se zopet režale na desni in na levi. Z vročim vetrom se je dvigal prah; kašelj je napenjal prsi. Ljudje so kričali in govorili s surovimi, vrlimi, vsakdanjimi glasovi. Izvošček ga je srečal, s pokanjem biča, z neznosnim ropotom koles.

O Bog, kako je bila glava trudna, trudna... Spal bi, kar tu bi legel in zaspal. Ali to ne gre; ljudje bi ga prišli motit in preganjat. Tenka srajca se je od znoja lepila k životu; noge so bile kakor svinec, kolena se se šibíla in se niso hotela zravnati. Do doma pa je bilo še vedno pet minut.

Ali Vid je z veseljem mislil na dom: popoldan počitka, pri knjigah, pri strojih, ki jih gradi sam zase, v temni uti na vrtu . . . In brat

Metod, ki je takorekoč že gospod in študira na vseučilišču — tudi on bo doma, do večera; ko pa utone solnce za strehami mesta, se pojdeta izprehajat daleč, daleč po glavni cesti. Topla noč bo nocoj, mesečina bo tekla pred njima kakor srebrna reka, voda bo šumela v daljavi za jelšami; in veter bo dihal s čarom, razgrevajočim vse lepe misli, da se osrčijo in zaslutijo besed. Morda jih sreča kje globoko v polju postaren mož, kmetski človek, popotnik s culo v roki, ter pozdravi: Hvaljen bodi Jezus Kristus! Lepo je slišati tak pozdrav, v mesečini junija, ko je duša mehka in krotka in hrepeni ter kliče zvezdam in oblakom, da bi hotela ljubiti vesoljni svet . . .

Vid Breznik se je ozrl k majhni vili, ki se je na desni komajda videla iz zelenja. Dišalo je po rožah: vrt je bil za hišo. Okna z belimi gardinami so bila odprta; svetel strop se je videl na cesto, koraki so begali po podu, k študentu je žuborelo kakor droben smeh. In ker mu je bilo prijetno tako, je v mislih pričel ponavljati sam pri sebi kakor že kdovekolikrat:

„Vila doktorja Grudna . . . Doktor Gruden je naš zdravnik; dober zdravnik je, sestro je ozdravil, ko smo vsi že mislili, da umre. Tudi sicer je vrl človek, prijazen in zgovoren, značajen in plemenit, vzlasti pa nepopisno vnet za domovino . . . Ali kaj me briga! Vsi Grudnovi so krasni ljudje: kdo mi pokaže boljših v našem mestu? In Grudnova Mara: toliko je menda stara

kakor jaz. Vitka je in bela; njen obraz je lep in mlad, in kadar se nasmehne, so njene oči kakor dva temna dragulja in ustnice se ji razcveto kakor čaroben cvet. Dobra je in vse, kar dela, je čar, kar misli, blagoslov; ako si seževa v roko, takrat ves dan ne podam desnice grdemu človeku in čutim praznik po vsej zemlji, tisti dan in še sedem dni. Ampak tega ne povem nikomur, niti bratu Metodu: čemu bi vedeli ljudje, kar je lepo in tako rahlo, da misel ne izmisli in usta ne izreko?" ...

Trezna enonadstropna hiša se je dvignila pred njim, enaka stoterim drugim, tukaj med skromnimi bivališči delavcev pa že nekako različna, osamljena in gosposka. Buldog Karo je zehal pred vrati; kljuka je bila zlikana, da se je svetila kakor zlato. Prijeten hlad je bil v polmračni veži, dva klavrna oleandra sta čuvarila ob kraju stopnic; v hodniku je krtačila starikava dekla, odzgoraj pa je prihajala sita vonjava jedil in kreg, ki ga je Vid Breznik spoznal za materin glas.

III.

Mati je bila velika in obilna kakor vsi razen Vida in očeta. Sestra Julka se je zdela čisto njena podoba, po licu, po besedah in po navadah, samo mlajša je bila, kolikortoliko lepša in vitkejše rasti, kar je naravno in ne potrebuje razlage.

Vida je zagrabil kašelj, ko je zajel drugo žlico juhe. Kakor preplašen se je naglo sklonil v

stran in je dvignil rutico od ust; obenem pa se je nehote ozrl po materi, ki je dvignila rahlosivkasto glavo in ga je pogledala. Kadar je sedela za pogrnjeno mizo, stroga in vsaj za njega oči nekako veličastna, takrat od same njene navzočnosti skorajda ni čutil drugih, ne brata, ne sestre in ne očeta.

Ta hip je bil materin pogled ozlovoljen; toda obrnil se je k bratu Metodu, ki je vprašal Vida:

„Kaj ti je, da toliko pokašljuješ zadnje čase? Ali te boli v prsih?"

„Pri odprtem oknu spi," je menila Julka z malomarnim glasom.

„Pri odprtem oknu! Kdaj naj odpira, če ne v rožniku!" je vzkliknil brat in je zardel. „Pa kod hodi danes oče?" se je spomnil nenadoma. Njegovo vprašanje je bilo burno, s srdom so izbruhnile besede. On, ki je bil s sestro vred iz prvega zakona, nikdar ni maral očma; po navadi sta se ogibala drug drugega, in kadar sta govorila, je nastal prepir. Nekega dne — bilo je še pozimi — sta kričala hripavo in surovo in sta se zbila s pestmi.

„Opravki," je odgovorila gospa Breznikova kratko. „Komisija, ali kaj."

„Kako da ne pošlješ Vida k zdravniku?"

Takrat je spravil Vid rutico v žep in se je nasmehnil, bridko kakor v zadregi. Nihče ni videl rdeče lise na nji, le on se je začudil. Nenavadna

se mu je zdela, prijeten mraz ga je stresel po hrbtu, nekakšen ponos ga je navdal.

Metod je bil odložil žlico in je gledal mater, z obema rokama na mizi. Ona je molčala.

„Ali mi izvolite odgovoriti?“ Glas se mu je poostril od besede do besede ter je bil na koncu kakor nož. „Vid!“ — kriknil je skoraj — „pojdi jutri h Grudnu, na mojo odgovornost!“

„Naj se predrzne — na tvojo odgovornost!“ je dejala Julka potuhnjeno; tri leta in pol je bila starejša od Vida.

„Ni vredno — katár!“ Mati je skomizgnila, z nepristno prezirnostjo.

Vid je radovedno poslušal vse to: kaj ima brat, da se jezi zaradi njegovega kašlja? Tu, pri obedu . . . Ko bi šele vedel, da je na rutici kri!“

Ta hip pa je Metodu zažarel obraz; zalilo ga je, temno kakor škrlat. In dolga brazgotina, ki je šla preko čela na desno lice, je bila mahoma bela kakor sneg. In oči: takšne niso bile nikoli! Roke so krčevito zagrabile za mizni rob; zazdelo se je, da se zdrobi deska ali pest. Nato se je dvignila desnica in je treščila na prt, da je pljusknilo iz krožnikov. Metod je planil pokoncu; ves je trepetal. Nekaj strašnega se mu je vilo na ustnicah; bilo je, kakor da zdajzdaj zakriči z nečloveškim glasom.

Menda se je premagal: vrgel je prtič po mizi, s kratkim obratom je stal pri vratih, slamnik na glavi in palico v roki. Čudno, suho je dejal:

„Pozneje!“

In trdo je zaprl za seboj.

Vsi so bili prestrašeni; materi pa je migljala žlica v roki. Vid je sedel kakor okamenel, in vedno bolj ga je sililo, da si odkašlja. Takrat je začutil Julkine oči, jezne in hladne, ki so zrle vanj in so očitale:

„Ti s svojim kašljem — ti si kriv! Ali je bilo treba nepokoja?“

Mati je nenadoma težko zavzdihnila ter je vstala od mize, z obrazom proti oknu. In Vid se zdaj ni mogel več premagovati; vdrugič si je zakril usta, zamrmral je v rutico in je odšel.

Že nekaj časa je imel svojo sobo; majhna je bila, z oknom na prašen vrt, kjer so oči zaman iskale cveta. Bel zastor je padal do tal; na desni je stala rjava starinska omara, na levi mizica, poleg nje polica s knjigami in zvezki. V ozadju postelja; papir, les, platno in raznovrstno orodje je gledalo izpod nje. Na steni je viselo Brezmadežno Spočetje, obledela slika v črnikastem zlatem okvirju; vele cvetlice so gledale iz okrhane vaze na umivalniku.

Nihče drugih ni imel svoje sobe; Vid nikakor ni mogel domisliti, zakaj so jo dali baš njemu. In materin obraz ni bil tako prijazen, ko mu jo je uredila in izročila, da bi se lahko reklo: ker si ti! On tudi ni ugibal; zakaj bi mislil takšne reči, ko so lepše na svetu? Mir je vladal v tem prostoru, hlad je dihal med modrorožastimi ste-

nami, in če je Vid na noč slonel pri oknu, je včasi slišal mladega delavca pod streho igrati na okarino. Tako je bilo torej prijetno živeti v lastni sobi; in dasi na vrtu niso rastle cvetlice, vendar je dihala tema izza gardine sladko vonjavo, prihajajočo iz daljave, kdoveodkod, nemara iz domovine sanj in nepovedanih pravljic.

Vid je sedel na posteljo in je pričel gledati svojo ruto; zdaj že ni bila ena lisa, nego več velikih in manjših, naširoko in nagosto, tuintam svetlih od sesedle krvi. Radovedno je strmel na madeže, še vedno z usmevom; le polagoma se mu je začrtala mračna guba preko čela.

Slišal in bral je že mnogokrat, da pravijo takšni bolezni jetika; in da jetika ne prizanaša. Najpoprej bole prsi, telo je šibko in slabotno kakor njegovo že od nekdaj — odkar pomni, da ga vlači s seboj. Potem tista jutra, ko se zbudi bolnik ves moker od znoja, ves moker . . . Življenje se mu kaže čimdalje lepše in vabljivejše; razume ga bolj od drugih, najmanjša krasota ne uide njegovim mislim, najrahlejše tone še vidijo in vživajo oči. Posebna poezija se razgrne po njegovem svetu, ki je zdravi ne poznajo in ne razumejo; toda roko v roki z njo se razodeva proza: tek, nepopisen tek brez konca in brez nasičenja. Tako nekako pravijo da se razvija bolezen; vsaj približno tako. In to so zgolj reči, ki jih je opazil Vid pri sebi, kolikor se mu je ljubilo zasledovati. Kdo je že rekel, da oblede ušesa in niso nič več

rdeča in rožnata kakor pri zdravih ljudeh? — Vid se je pogledal v majhnem ogledalcu, ki je ležalo v miznici. — Zares, njegova so bila bleda, skorajda zelenkasta. Mislil je dalje: nato pride kri — kri, čimdaljeveč krvi — in potem je treba leči v posteljo — in čakati in ležati . . . Med to poslednjo dobo trpljenja prihaja kri vsevenomer — ljudje stoje naokoli, govore, strežejo, delajo sočutne obraze, pojočejo se tuintam, da ni začudenja in pohujšanja, in pri tem jedva čakajo, da bi se rešili nadloge; krsto naroče naprej, vesele se lepega pogreba, pripeljejo duhovnika, ko je čas, drže svečo in si naposled oddahnejo: Ah!

Njegova domišljija je v dveh trenotkih naslikala vso bodočnost; in vse to je stalo s trdnimi nogami, pribito, gotovo in neodvračljivo, — fatum, ki ne pozna usmiljenja. Vid si je predstavil svoje telo, bledo in okorno, kako bo počivalo v krsti in ne bo čulo requiema, niti ne bo štelo bobnečih grud z gluhimi, mrtvimi ušesi. Pričelo bo razpadati: mokrota gnilobe, smrad in črvi, mrgoleči črvi, kakršnih je videl nebroj, ko je pred tednom dni obrnil crklega krta na polju.

Roke, te roke . . . Njegove oči so obstale na rokah, ozkih in belih, s tenkimi, malodane brezbarvnimi prsti. Vidu so bile pogodi lastne roke; neredkokdaj jih je položil na temni ovitek zvezka ali na rdeči divan v materinem salonu in se je čudil njihovim prijetnim oblikam. Te roke bodo razpadale kakor vse drugo; najpoprej se pokaže

golo meso, žile, kite in ličinke, ki bodo gledale izza njih, — in potem kost, gola kost, surova, vlažna od razpadlin in ostudna v svojem nepremičnem pokoju.

Stisnil je pesti, da so se nohti zagrebli globoko v dlan; ta hip mu je bilo, kakor da sovraži svoje telo in njegovo siromašno minljivost, ki ga zdaj spominja, da je sila prazno in ničevo, kar se mu je poljasno dozdevalo v brezskrbnosti preteklih časov: življenje bo lepše, od dneva do dneva bogatejše čarov in barv, in bo trajalo, trajalo od naslade nad samim seboj, tako da se nazadnje sploh ne bo več nehalo . . . Kako smešna, kako porogljiva želja! In vendar jo je gojil: priče so vse zlate minute, ko se je z lahnim usmevom obračal proč od misli na smrt . . .

Zdaj je z obupom proklel trhlost svojega zunanjega človeka. Ali niso ravno ti ničevi udje krivi, da um ne živi zase in ne vidi za ped naprej, niti za trenotek? Mar ni zgolj njih umrljivost, ki žene misel in voljo iz hipa v hip, iz miru večnosti v nestalno časnost in ne dá, da bi veljalo brez konca, če nekaj čudesnega v prsih zakliče: Jaz! — Uničiti, raztrgati to trohnobo, razsejati jo na vse strani in v vse vetrove, in živeti, sanjati v brezmejnost dob!

Divja žalost se mu je zagrizla globoko nekam v dušo, in tam je zabolelo, kakor nikjer. Zvilo se je, vztrepetalo je z obupnim drgetom, zaječalo je: „Ne misliti na to, ne zdaj, vsaj ta hip ne! Kasneje,

kasneje, ko pride noč in molk in samota! Tiho bodi — tiho — tiho . . ."

In zares je vse utihnilo. Žarek solnca je padel po deskah in že ni bilo več nobene sence; samo nekaj težkega in osornega, toda zapisanega z nerazumljivimi črkami se je razpenjalo po živomodrih ogromnih rožah na steni: kakor pajčevina. Vid je vrgel rutico pod umivalnik ter je stopil k oknu, trdo, z nalašč glasnejšimi koraki: proč odtod, strahovi! Proč, odtod . . . Več luči v sobo, več solnca — solnca! Na stežaj se odprite, šipe! — tako: žarki pripekajo na prašni vrt, strehe so sive, temnosive, in svet — o, svet je lep! . . .

Vid se je mahoma spomnil zelo važne reči. Sklonil se je pod posteljo in je privlekel izpod nje ogrodje iz tenkih paličic, ponekod prepetih z belimi platnenimi ploskvami; ko ga je postavil na posteljo, se je zdelo oddaleč podobno ptiču z razprostrtimi krili.

„Moj letalni stroj!" je rekla misel v glavi. In nekaj je dodalo: „Vse bo že davno pri kraju, preden zletim . . ."

Ko so pisali časopisi brezkončne kolone o novem izumu, se je vzbudilo Vidu goreče, strastno zanimanje zanj. Podnevi in ponoči je sanjal o letalnih strojih, kako jih gleda, šumeče preko holmov in preko polj, kako jih gradi, in naposled, kako leti sam v vrtoglavi višini ter ponosno odzdravlja začudenju nižav... Kdovekod si je povsod nabral izrezkov s podobami takšnih umetnih ptic,

časopisov s popisi in poročili, paličic, žice, platna in raznovrstnega orodja; a nekega dne je zaupal bratu Metodu, da je sam tudi izumil letalni stroj.

„Ikaros!“ se je nasmehnil brat s prezirno dobrohotnostjo.

„Model napravim najpoprej... Majhen, precej majhen bo, toliko da se vidi, če bi zares letel. Zvečer ti pokažem načrt; vse sem že izračunal... Ali hočeš?“

Metod je kajpada hotel. Gledal je pozorno in pozorneje, dokler ni pričel kimati z glavo.

„Inženir moraš postati!“ je dejal naposled veselo in je udaril brata po rami, kakor je bila njegova navada. Še več; z vnemo je primaknil stol, potegnil je papirje k sebi ter je vprašal:

„Pa motor? Kakšen motor hočeš napraviti, da ti goni vrtiljak?“

In sam je pomagal Vidu izumiti motor za njegov stroj: trak iz gumija, ki ga je bilo treba le naviti kakor uro, da je vrtel svojo os celi dve minuti s brzino, prekašajočo pač vse hitrosti najizvrstnejših priprav, kolikor jih je na razpolago velikim zrakoplovcem.

Zdaj je bilo vse gotovo; trebalo je le še združiti motor z letalnikom — pa se dvigne, brneč kakor debeli metulji, ki tuintam krožijo na vrtu. Vid si je živo predstavljal slovesnost prizora: z okna spusti svojo ptico, preko vrta, kakor belo upanje vsaj tja do srede bolehavega travnika, ki leži za njim. Morda nastane kdaj iz ma-

lega veliko; prav mogoče je, da nekega dne zajaše človek „letalni stroj Vida Breznika“ in si pogleda zemljo izpod oblakov. „Ali tisti človek ne bom jaz sam; takrat bom že davno mrtev in v grobu . . .“ mu je šinilo po glavi. In čas se mu je zazdel mahoma tako blazno kratek, v takšni hudourni brzini je zagledal neizprosno vrtenje njegovih koles, da se je zagrabil za glavo.

„Ali pa res ni mogoče prevarati življenja? Če bi se dobila naprimer kje takšna čarobna pijača, da bi v eni uri preslutil vso nedosežno bodočnost, kdor bi si z njo orosil ustnice! Samo videti, samo spoznati: predstaviti si vse tisto — spoznati, nasmehniti se in umreti . . . Kaj zato, da ne bi zares preživel in okusil! In pravzaprav: ali ni smešno, kadar se nam včasih zazdi, da smo s sámo nenasitno radovednostjo privezani na ta košček zemeljskega kolovoza, ki milijonkrat izginja v primeri z neskončnostjo večnih cest?“

Vid Breznik je začutil, da je silno slab in strašno bolan. Lastno telo se mu je pokazalo v nezadržljivem procesu gnitja; in ko je vnovič dvignil ogledalce, mu je bilo pri srcu, kakor da se pači obraz v hudobnem režanju pošasti, ki giblje blede ustnice ter govori z nemim jezikom skrivnosti.

„Še malo — le malo še, in jaz — da, jaz ubijem tvojo dušo! Nič več misli, nič več sanj, nič več hrepenenja in želenja . . . Zakaj, tvoje misli in tvoje sanje, žarkov in večnosti žejne, so najem-

nice v hiši moje ničevosti: ko jaz obrnem ključ, obstoje zunaj v črnem mrazu ter ugasnejo kakor leščerba brez olja. In jaz, — jaz te bijem z bolečino, da moraš vedeti vse to naprej; z bolečino, da vse to le slutiš, da si še premlad in še ne moreš okušati mirne tolažbe popolnega, jasnega spoznanja, pa da te davno več ne bo, ko pride tisti čas . . .“

IV.

Metodov glas je bil razburjen, tih in poln očitanja; mati je odgovarjala z jezo, toda tiše kakor po navadi. Včasih je vzkliknila, ne glasno, a nekako proseče, kakor tisti, ki molče priznava krivdo in prosi: „Tak nehaj, ko vidiš, da si povedal dovolj!“

Vid je stal ob zaklenjenih vratih, ki so vodila iz njegove sobe naravnost v obednico; omara je bila pred njim na drugi strani, in zato se je nejevoljil, ker tuintam ni razločil besed. Ne brat in ne mati nista vedela, da sloni par korakov od njiju ter posluša; ko je Metod pozdravil gospo Breznikovo z vprašanjem:

„Zdaj sem zopet tu: na resen razgovor . . . In kje je Vid?“ — pa je ona odgovorila:

„Na vrtu menda; ali nemara se je vrnil v mesto . . . — Kaj hočeš zaradi njega?“ je dodala z osuplo slutnjo — takrat se je dvignil fant od svojega okna ter je oprezno stopil h ključanici.

Slišal je, kako si je Metod primaknil stol in sedel, menda na drugi konec mize.

„Povej mi torej: Vid je bolan; ali njegova mati morda res ni opazila, kaj je z njim?“

„Tebi da naj polagam račune o svojih materinskih skrbeh?“ se je uprla gospa Breznikova z ostrostjo.

„Pač bi bilo bolje, da ni prišel čas za to... Ali, ker hočem govoriti zgolj o rečeh, ki jih ti, dobra mati, nedvomno sama tudi premišljaš, noč in dan, — glej, potemtakem res ni krivica, če odgovoriš: kaj misliš o fantovi bolezni?“

„Katár . . . To prihaja pogostoma . . .“

„Ravnozato! Jaz sem bil dve leti z doma in ne vem, kako ste gledali nanj . . . Pa zdi se mi: ti misliš bržčas že jako dolgo, da je le katár? — Ampak, to so ovinki,“ se je prekinil z nejevoljo. „Povej mi, zakaj ga ne zdravite?“

„Če morda ni nevarno . . . Zdravljenje požira denar; in ti veš, Julkina možitev . . .“

„Krasno! Torej do današnjega dne res nisi vedela, da je nevarno?“

„Ne . . .“ je rekla mati malodušno.

„Lažnivka!“ je dejal Metod strahovito suho in počasi, da je padel zlog za zlogom kakor bič. Mati je vzkriknila; Vid je slišal, kako je planila pokonci.

„Le sedi nazaj in pomiri se!“ je nadaljeval bratov glas. „Stavil bi, da mi odpustiš, če ti povem, kaj mi je rekel včeraj doktor Gruden:

Prijatelj, pravi, zakaj ne pošljejo vašega brata k meni? Poglejte ga vendar o priliki: kakor smrt! Sušica, naj me vrag odere, in čudež je, če se da še pomoči . . . Najmanj petkrat sem že rekel materi, lani in letos. Ona pa — venomer: Odnekdaj je tak . . . Nič nevarnega . . . Saj se ne pritožuje! — in tako dalje. In kadar pridem mimo, pravi, — kar skrivajo ga. Verjemite, stvar je že davno takšna, da je pameten človek ne razume . . . — Zdaj mi pa povej, ali je vse to resnica, ali ni? Ne, bolje da ti prihranim tak odgovor. Reci raje, mati: kaj storiš, ako Vid leže in umre? Ali boš takrat pomislila, da pravzaprav ni imel ne matere in ne očeta?"

„Kako da ne?" se je začudila mati. „Kdo ga potem oblači? Kdo skrbi zanj, kdo ga redi? Kdo mu plačuje šolnino? Saj je len in neumen, da skoraj ni več vredno trošiti zanj . . ."

„Bolehen človek ima svojeglavo naturo; pomisli to . . . Toda odgovor mi še dolguješ: kaj storiš sama s seboj, kadar umre?"

„Kadar umre?" je ponovila mati s čudno tesnobo in tako, kakor da bi se umelo že ob sebi. „Morda bi bilo bolje zanj; kdo ve? On je ves očetov . . ."

Vid si je nehote predstavil očeta, visokega, slokega, ozkoprsnega, bledega in šibkega, z ostriženo birokratsko glavo, kako stopica zvečer iz sobe v sobo ter neprestano godrnja in se prito-

žuje: pozimi kašelj, poleti glavobol. In brat Metod je dejal tisti hip s srditim smehom:

„Haha! Baš to je tisto, vidiš! Kdo razen tebe je kriv, da ima takšnega očeta? Ali se ti ni zdel zločin, roditi otroka z bolnikom? Ubijati ga, še preden je zagledal luč! Kdo te je prosil, opica neumna," je izbruhnil nenadoma glasno in surovo, „da si se možila drugič? Pokojnino si imela, denar si imela, celó let si imela dovolj, čeprav si bila šestnajst let mlajša kakor danes. Toda ti si hotela še več denarja . . . Morda ne: predvsem si hotela moža . . . Vem; ti zato sovražiš Vida, ker — ker te je sram — v dno tvoje mrzle duše sram! . . ." je končal Metod. Zdaj je govoril tako neizprosno trdo in s tolikim sovraštvom v glasu, da je Vida stresala groza.

Mati je ihtela; njene besede so se trgale in zaletavale.

„Tako govoriš z materjo, sin! Zato, ker sem te učila in ljubila! Toliko ljubezni sem dala — tebi in Julki — da je ni ostalo nič več — nič več . . . Jezus, Marija! In to, — da danes — danes prvič — slišim, kako spoštuješ . . ."

„Svojo mater," je hladno dopolnil Metod. „Zelo pravilno govoriš, mamá. Moja reč je le, da pojasnjujem. Trenotek, ko si postala naša mati, je bil brez vsega drugega — le tvoje dobro, ne naše. Tu ni še nič dolžnosti, nič: spoštuj in tako dalje . . . Dovolj o tem; saj me razumeš. A tvoja ljubezen? Sebična, trda, mrzla je bila: ljubila si

naju, ker sva ti bila v ponos: marljiva, umna, pametna in tudi po zunanjosti ne baš odurna . . . Tega pa tvoja ljubezen ni čutila: da si zato najina mati, da ustvariš v naju popolnost, ki bodi višja od tebe; da od prve ure materinstva prestaneš biti ti! Zapoved je trda, res; ali brez nje ni ljubezni, ni življenja. Kdaj si se ti trudila, da najdeš in vodiš dušo svojih otrok? Ukazovala si . . . Glej, in zato ni v meni tistega, česar iščeš. Tvoj človek nisem; svet mojih misli je drugi, ki sem si ga priboril s trmo, večjo od tvoje volje, ped za pedjo. Toda hladen je ta svet, brez solnca in smeha, ker ni bilo rose prave ljubezni, da bi padala nanj . . . In tebi, mati, gre hvala, da je tako. Pa Julka? Ali se pozna tej ženski brez srca, da jo je vzgojila — mati? Mati!" je ponovil z bridkostjo. „Puhla beseda! Tisti, ki so jo ovenčali s poezijo, so morali vedeti, zakaj . . . V mojih ustih je težka in navadna, mojim ušesom je zvok posmeha . . ."

„Da se ti ne smilim!" je zaječal glas gospe Breznikove.

„Smiliš? Ti ne; vsaj danes ne, ko sva z Vidom pričela razgovor. Glej: na eni strani tehtnice — čustva tvoje brezčutne duše . . . Ali razumeš? In na drugi — življenje tvojega otroka, tako bogato in vse dobrote polno, z vsemi krasnimi možnostmi, ki jih ti nisi iskala . . . Pa da bi premišljal? In zdaj je pozno, bržčas prepozno. Kaj ne, pač ti še nisi opazila, da mu prihaja kri? Vidiš!

O sebi sem molčal: ali sem ti rekel kdaj le eno besedo, ali sem prišel le z eno prošnjo za tisto revno ljubezen, ki sem videl, da je ni zmožno tvoje srce? Zaman bi bilo; in če tudi ne, — recimo! — toda ponosen sem bil, zase nisem znal prositi! — Včeraj pa sem pretehtal sam s seboj to reč, zaradi Vida; in povem ti, tak srd me je zagrabil, da sem pil vso noč, ker si nisem upal domov . . . Morda bi te bil — . . .“

Mati je vzkriknila.

„Jezus, Jezus!“

In njeno čelo je udarilo ob mizo.

„Kdaj — reci, kdaj je bil Jezus pri tebi?“ je vprašal Metod s čudno mehkim glasom ter je vstal. „Kateri je bil dan, ki ga je videl pod našo streho? . . . Poslušaj, mati: povedal sem ti, a ne vem ti svetovati; pokazal sem rano — leka ne poznam. Usmiljenje je v meni; ampak, kako prižgati ljubezen in svetiti z njo siromaku ob poslednji postaji trpljenja — tega, mati, se nisem naučil. Trd človek sem; jaz ne znam popravljati tujih krivic. Kar se mi smili, ker je potrto in tlačeno, se mi napol studi, ravno ker je tlačeno in potrto. Zdaj veš, — ti glej! In ne pozabi: Boga ne kliči, ako veruješ v greh!“

Vid je še slišal brata, kako je odhajal: počasi, korake težke, skorajda trudne in stare, iz sobe, po mostovžu in po stopnicah. Hišna vrata so se zaprla z zamolklim ropotom; na oni strani pa se je dvignila mati in je začela burno prestav-

ljati stole. Nato je odprla okno; dolgo časa je stala in gledala kdovekam, in Vid ni slišal, da bi se ganila. Ali mahoma . . . Kaj je bilo to? Vzdih, tako globok, ves iz dna, ves strašen; in za njim jok, — kakšen jok! Tako jočeta jeza in grenkoba . . .

Fant pa, ki so mu bratove besede šele to uro potrdile vse, česar si sam ni upal pogrešati, je zdaj razumel nekaj velikega in temnega; odprlo se mu je kakor vrtoglavo brezdno, iz globine pa je gledalo tisoč umorjenih sreč.

„Čemu sem moral slišati ta razgovor? Čemu, ko bi bilo bolje, da ga nisem! Zdaj bom moral venomer misliti na to . . . Čemu, čemu?“

Tako je padel na posteljo in je skril obraz.

V.

Vid je dobil slabo izpričevalo, z dvojko iz grščine in latinščine. Molče, brez najmanjše misli, glavo polno topega, skorajda prijetnega zvenenja, je prispel domov; julijevo vreme je praznovalo ta dan z izjemo, nebo je bilo rumenkasto in kalno, in veter, ki je prihajal naproti, se je z redkim dežem upiral v dežnike.

Ko je študent prestopil vežni prag, se je zavzel: mrak po domači hiši se je gostil v grozo in v odurnost, in vendar on doslej še ni zapazil tega . . . Dolga in težka se je vlekla pot po stopnicah, kakor na Golgato; Vid se je čudil svojim

nogam, ki nikoli niso bile tako svinčene. Postavil je dežnik za vrata: glej, roka je trepetala. In sobo je komaj odprl; prsti so odrekali na kljuki . . .

Mati ga je našla sedečega na postelji, roke pred obrazom. Začul je njene stopinje; šele ta hip so se mu zjasnile zamotane misli, da se je zavedel vsega, kar je bilo usojeno in se je imelo zgoditi.

„Kje imaš izpričevalo?" je vprašala gospa Breznikova s suhim, strogim glasom.

„Pokaži svoje sramotno izpričevalo!" je ponovil s hripavim glasom oče, ki se je ob enakih prilikah oborožil z nenavadno energijo in z zavestjo očetovskih dolžnosti. Stopil je izza materinega hrbta, suh, s koščeno uradniško glavo, z naočniki, ki jih je natikal redkokdaj, in z bleskom v motnih očeh. Sloka postava se mu je vzpenjala danes pokonci; levica je začrtala k besedam tragično gesto, desnica se je skrivala pod žaketom.

„Na mizi . . ." je odgovoril sin temno in jezno, ne da bi dvignil oči. Čemu bi jih?

Mati je prekrižala roke, oče je planil k mizi in je razprostrl papir. Izza vrat je pogledala Julka, s škodoželjnim usmevom.

„Sramota!" je vzkliknil oče, in videti je bilo, da si ugaja. „Izrodek! In s tem se predrzneš pred oči ubogemu očetu! S tem — svoji dobri materi! . . ."

„Hvaležnost!" je dejala gospa Breznikova s porogljivo ostrostjo.

„In tebe da ni sram živeti od krvavih žuljev svojih nesrečnih roditeljev . . . Ne, prokleti! Tragedija je pri kraju!" Očetov glas in zamah levice sta bila do pike ista, kakor običajni glas in gesta vseh nesrečnih očetov na pozornici s sposobnimi igralci. „Poglej!" Desnica je zdajci dvignila nov korobač iz pletene kože. „Če te niso poboljšali opomini, če te niso ganile besede, če ni pretresla tvoje črne duše žalost moja in sirote tvoje matere — pa naj se zgodi ta poslednji poizkus, da te pripeljem k spoznanju!"

Ta hip je gospod Breznik začutil z veliko nejevoljo, da nekaj v njegovih besedah ni natančno tako vzorno in blagoglasno, kakor si je bil namislil ponoči; in bolj od jeze nad seboj kakor nad sinom je zamahnil — prvič — drugič — in tretjič, divje, brez preudarka, dokler se ni roka z bičem vrtela in udrihala sama od sebe, lepše od stroja.

Vid je molčal; samo glavo je povesil, čisto do kolen, in roke je skril pod prsi. S škodoželjnostjo se je zavedel, da ne čuti udarcev: tako burno je vrvelo po njegovih žilah, dokler se ni rodila misel, kakršne ni mislil do tistega dne.

„Ali je že kdo zblaznel v takšnem trenotku in — ubijal?"

Zdelo se mu je, da ga ta misel naslaja. Nato je ugasnila: ustnice so se nehote zganile in so pričele govoriti, naglo, brez povdarka, besede, ki jih

ni veleval um: same od sebe so vstajale odnekod, iz globočin spomina . . .

„Ti me sovražiš, ker te je sram, — v dno tvoje mrzle duše sram . . . Kdaj si se trudil, da najdeš in da vodiš dušo svojega otroka? Ti še nisi opazil . . .“

„Jezus!“ je viknila mati in je bila naenkrat bleda kot prt. „Kje si poslušal?“

Takrat se je Vid vzravnal, ne čuteč toče očetovih udarcev na licu in po rokah. Kalnih oči, s čudnim usmevom, z rahlo besedo se je okrenil proti materi:

„Kdaj je bil Jezus pri tebi? Ti, — veš, trenotek, ko si postala moja mati, je bil tvoje dobro, ne moje . . . Tu ni nič dolžnosti, nič: spoštuj in tako dalje . . .“

„Satan!“ je zahripel oče. „Ali ga slišiš, kaj govori? Bij ga še ti, za božjo voljo!“

Toda mati je trepetala kakor šiba, in da ni priskočila Julka, zgrudila bi se bila na kolena. Medtem je vrgel Breznik bič po tleh in je zagrabil Vida z obema rokama za grlo:

„Zakaj ne pogineš, ti kazen peklenska?!“

Vidu je zmanjkalo sape in zavesti. Slišal je le še, kako je ta hip nekaj skokoma treščilo skozi vrata; nato je padel vznak. Silen pok je pretresel vzduh; šipa na oknu je zacingljala, kosci so zapeli po tleh. Mati in Julka sta strašno zakričali. Ko je Vid zopet odprl oči, je našel njegov pogled brata Metoda; oče je napol sedel, napol

visel na njegovem stolu, glavo povešeno, ves v drgetu. Pred njim je stal brat, s prekrižanimi rokami in ves bel v obraz, ter je ponavljal z glasom, tihim od sovraštva:

„Da me naznaniš? — Ne boš me naznanil; ti ne, morilec, ti ne, ti ne! Sam veš, da me ne boš; kako si se predrznil lagati? Govori!

„Ne bom . . ."

„Česa ne boš?" Vprašanje je bilo kakor igla. „Česa si ne upaš, strahopetec?"

„Ne upam si te naznaniti . . ." je zaječal oče z revnim, skorajda ihtečim glasom. „Moj Bog! ne glej me tako!"

Matere ni bilo več v sobi. Julka je zunaj *razbijala po vratih ter vreščala z nečloveškim* glasom; na stopnicah so se vznemirjali ljudje.

Vida je obdala dolga tema.

Potem se je prebudil in je videl, da leži slečen v postlani postelji; bil je slab, tako slab. Dnevi so se vrstili z nočmi; ob zglavju mu je sedela tuja ženska z belim predpasnikom; doktor Gruden je prihajal vsako jutro in je majal z glavo. Tuintam je stopil v sobo Metod; pogladil ga je po laseh. „Saj bo bolje!" je dejal z nerodnim glasom, pa je odšel po svoji poti. Včasi je šla tudi mati mimo postelje; pogledala ga je — in že je ni bilo. Oče se ni prikazal; dvakrat ali trikrat je slišal Vid njegov razgovor z materjo v sosednji sobi, ali tako oprezen in pritajen, da ni ujel besede.

Neko dopoldne se mu je sanjalo, da je prišla Mara Grudnova v beli obleki; nasmehnila se je s tistim svojim cvetočim smehom in je voščila dobro jutro. Vrata so se oglasila, rahlo se je zaprla namazana kljuka, Vid se je vzdramil in se je videl samega, razen strežnice ob znožju in razen žarkov, ki so skakljali po zastoru. Toda na omari se je obešal iz sinje vaze velik šopek svežih tej; dehtele so kakor iz paradiža.

Dolgo, dolgo je trajalo, preden je smel prvikrat vstati: ko se je privlekel do mize, je izračunal po koledarju, da je bilo mesec dni. Zabavno in prijetno čustvo je navdalo Vida tisti dan: ves život se mu je zazdel kakor tuj, ne pa njegov.

„Čisto drugače sem pričel misliti o vsej tej žalostni komediji!" je dejal bratu, ki je stal z njim pred oknom.

„Kako?" se je zavzel Metod.

Vid mu ni odgovoril, samo nasmehnil se je.

VI.

Večer je bil mlačen, nad obzorjem je dogoreval poslednji odsev, misli so prožile krila. Dva glasova sta tiho govorila na dvorišču; Vid je vedel, bila je kuharica z vojakom. Mladi delavec v podstrešju je hodil semintja, z okarino na ustih: stara pesem je prihajala z novimi zvoki, s samotno, otožno melodijo.

Kako prijetno je bilo počivati ob oknu: telo se je izročalo svoji teži, mišice so dremale izpreženе in so se naslajale s pokojem. Hotelo se jim je spati, ali duh je bil svež in žejen širokih minut. V prsih je bila lahkota: nič več teže, nič bolečin.

„A to je konec," si je mislil Vid. „Tisti konec, ki se končava čez dolge mesece ležanja, misli na smrt, sočutja domačih in nadležne postrežbe. Zakaj ne umirajo vsi tako udobno? Koliko jih je, ki poginejo v nesrečah, koliko, ki se obešajo gladú; vsi dobri ljudje bi morali umreti za sušico ... Ironija! Saj vem, da bi še rad živel: telo je zaspano, a duša se je šele zbudila; zdaj si mane oči in vidi, da je noč ... Spati, kajpada, ko padajo teme! Toda morati spati! — Ne, nič noči! Dneva, luči, solnca! Žarkov, da se razbelita nebo in zemlja; da vse pogine! Da, od luči bi umrl, od same vroče, žgoče, divje, krasne ko nobena... Biti kakor krvava baklja: uro plamena, hip lepote — in konec! Potem konec, takšen konec, ne pa zdaj, ne tako!

Uho je zaslišalo, da so usta govorila; Vid se je ugriznil v spodnjo ustnico: nočem! Zunaj je puščal vodovod; kaplje so si prepevale tiho, porogljivo, umerjeno pesem.

— Nič težkega ni umreti; le morati je težko. Pa kolikokrat si moral: vse življenje! Čemu ne bi zdaj? — Poslednjikrat; potem ugasne volja; a Vid je hotel vsaj enkrat hoteti in storiti po svoje... Kje je zdaj tista svoboda, ki si jo sanjalo, srce?

Težka roka je legla med njo in med tebe; kako se hočeš boriti, obsojenec? Ura za uro ti ponavlja z daljnim klicem zvonov: nikdar, nikdar, nikdar... In vendar: dolgočasnemu gnusu, mrzki vsakdanjosti se ni upiral pogum. Pogum, ki je tu notri; živi, diha, trga se z verigami, škrta z zobmi; zdajzdaj raztrga vse!... Ali ta hip je vstal drug nasprotnik, večji od človeka, silnejši, mogočen kakor tiran s krono večnih ognjev na glavi; udaril je z bliskom — in glej, želja se je rodila izpod udarca: S teboj, ki si velik, bi se poizkusil! Kdor se zasmeje tebi, je bog! Je tebi enak! Je večji od tebe . . . —

Bolnik je stal pri oknu, s pestmi na deski, glavo sklonjeno v noč, trepečoč od vročice. Ustnice so se pregibale v nepoznani strasti, kakor molitev so šepetale:

„Ti nisi, — nisi! A jaz sem, jaz sem, samo jaz! In ker sem jaz, ni tebe! Ni te, ni te!

„Kaj govorim?“ Vid se je naenkrat zasmejal. „Kaj so govorila moja usta? Um ni razumel . . . Morda je bila resnica? Zdaj teko hipi, ko se cepi človek v dvoje, in drug drugega, sam sebe ne spozna . . .“

Spustil se je nazaj; Metod mu je bil nekoč prinesel naslanjač iz salona. Na nebu je stalo mnogo zvezd; v mraku, tam kjer je bil skorajda čisto črn, je tulil pes.

„Godba bi morala igrati, naglo in veselo koračnico . . .“ se je zahotelo Vidu. „Tako, da bi

se spomnil človek bistrih konj in grmenja topov; kakor jeklo da bi sekali glasovi ... Na konju, čez bojno polje, umirat kot junaki profesorja Maratona; v veselo smrt! Kaj praviš, duša? ... Ali pa ne: tako bi šel, kakor gredo „moji" junaki! Tisti, ki jezdijo svetle bele sanje z vihrajočimi grivami ... Stari junaki so se morda izpočetka bali: groza jih je bilo pred klanjem; „čemu", so si mislili, „vse to?" Ko pa so se vsule strelice in so zarjoveli rogovi — takrat so zblazneli od svoje groze, kri jim je zalila oči, opijanili so se z vročo krvjo in so se je napili do smrti! Ampak, t a k o bi jezdili junaki, s prsi proti kopju: brez ščita, brez meča, na divjem belcu, z razprostrtimi rokami; ker je sladko umirati zaradi smrti. Morda bi se tresla zemlja pod njimi, žarko pesem bi rodile globočine, kakor šumečo puščico, kakor perot jeklenega ptiča, ki bi se zveneč zakalil v oblake ..."

„Ležal bi sredi polja, kri na čelu, na prsih kri; široko bi strmele oči in se ne bi zaprle, ko bi stalo solnce nad njimi vrhu neba ... Šumenje trav, krik ptice, ki se je začudila na višini; uho počiva in ne sliši ... Samoten potnik, romar iz devete dežele bi prišel, znoj na licih, težko palico v roki. Obstal bi, pozdravil brata, odgrebel bi zemljo, izkopal bi mu grob; nič znamenja na gomili, ne križa, ne kamena, niti ne šepeta drevesnih vej. Gladko polje bi se zravnalo nad njim, trava bi bežala v srebrnih valovih in veter samote se ne bi spotaknil ob grobu. Morda, čez tisoč let,

bi jezdila princesa po tistem kraju, na šarem konju, ustnice kakor cvet, v laseh takšne vroče, temne rože. Stresla bi glavo od židanih misli — in roža bi padla na zemljo, ravno nanj . . . Takrat bi se nemara zbudil, svež in nov, ves drugačen kakor nekdanje čase, ter bi zaklical Moč, da ga ustvari k novemu življenju . . .“

Toda slika je izginila, kakor izgine voda v pesku; Vid si je potegnil z roko preko čela — in glej, ni je bilo več. Takrat se je spomnil starih Rimljanov; konec Bruta je zasijal pred njim.

„In gladium incubuit . . .“ je zamrmral polglasno. „In gladium . . .“ je ponovil večkrat, da so kapljali latinski zlogi kakor prijetna rosa, pojoča z zvokom starega brona. In mahoma je začutil, da mu igrajo črte obraza v usmevu; čisto blažen je bil ta smehljaj. Ena sama misel ga je dala. A poleg te misli so ugasnile vse druge v njegovem srcu . . .

Tisto uro je sedel brat Metod pri Grudnovih. Doktor je pušil kubo ter je med oblački dima sunkoma zabavljal „današnjim razmeram“. Gospa, ki je bila še mlada in prijetna, se je sklanjala čez mizo; gledala je na rožnati senčnik velike svetiljke in je zdajpazdaj vprašala ali odgovorila z mehkim, polnim glasom. Mara, v modri obleki z belim našitkom, je bila pravkar prinesla podstavek z vinom; steklenica in kozarci so se lesketali v zlatozelenih odsevih. Odrinila je luč, previdno je postavila pijačo na sredo mize; posoda je rahlo zažvenketala.

Ona pa se je naslonila k stolu ter je povesila glavo, kakor v mislih. Metodu je obstalo oko na lepi, zelo vitki liniji njenega pasu.

„Krasotica bo . . .“ je mislil sam pri sebi in si je dejal, da bi jo poljubil.

Doktor je nalival; ko pa je polnilo vino vse štiri kozarce, se je mahoma stresla miza. Doktor, doktorica in njiju hči so se prestrašili. Metod je stal, obedve roki stisnjeni v pest, in je mrko zrl na prt, ki je bil polit, in na kozarec, ki je ležal prevrnjen.

„Nihče se ga ni dotaknil,“ je mrmral z nerazumljivim glasom, „padel je, kar sam od sebe...“

In skozi ledeno temo, ki mu je namah zalila dušo in pogled, se je spomnil, da je gospa Grudnova dva hipa prej izpregovorila o Vidu.

„Kaj vam je?“ sta vzkliknila hkrati Gruden in njegova žena.

Metod je molčal; nehote se je ozrl na Maro. Ta je stala zdaj pokonci, oči zaprte, roke sklenjene in povešene; kakor sneg je bil njen obraz.

Takrat je sedel ter je rekel s trdim in suhim glasom, kaj se je zgodilo v tej minuti.

Mlada Breda in slepec.

I.

Ko se je spustilo solnce niže in se je cesta razhladila, se je pred veliko hišo nenadoma pokazala kočija ter je obstala.

Obilno, s starinskim licem, je strmelo dvonadstropno pročelje, kakor da razmišlja. Gosta brajda je temnela ob zidu in je senčila rumenkasti omet. Tudi vrt na desni hiše je moral biti zaraščen in prijeten; krogle iz modrega in rdečega stekla so vriskale iznad vrtnic čez živo mejo. Na levi se je nastavljal sadunosnik poznim predvečernim žarkom; in daleč za njim je kadil visok dimnik, edino, kar se je videlo od tovarne, ter je neprenehoma izpuščal svojo črno progo v modri zrak.

„Ali se ne bomo nič več vozili?“ je reklo dekle samo pri sebi.

Kočijaž je odprl; takrat je pobrala z levo svoje priprosto temno krilo, z desno je vzela bel

solnčnik, in je skočila na prod, ki je bil bled in suh ter je zadovoljno škrtal pod korakom.

Na pragu, pod vhodom iz surovega zelenkastega kamena, se je smejé naklonil velik, debel človek z mastno pričesko, v modrem jopiču in sivih športnih hlačah, zlato verižico nad oboklim telovnikom.

Ona je zardela; začutila je, da bo poslej odvisna od neznanih ljudi. Objela ga je z naglim pogledom: Kdo si? Kakšnih misli? Kaj se skriva v tebi neočitega? Razodeni se, takoj! — In z negotovostjo je dodala na glas:

„Gospod tovarnar . . .?"

„Jaz, takorekoč!" se je nasmehnil debeluh. Poklonil se je, stopil je naproti. „In vi ste gospodična Breda? — Kaj ne, tako vas hočemo klicati, kratko in podomače? Pozdravljeni in dobrodošli! Moj brat je že nestrpen od radovednosti; morda izvolite k njemu, ko odložite . . . Jera vam pokaže sobi, vašo in njegovo. Jera!" je zaklical z močnim glasom, kakor grom, da se je privalil odmev po hodnikih. „A mene oprostite, do večerje. V tovarno moram; tam, vidite, stoji tovarna . . ."

Okrenil se je, iztegnil zalite prste proti dimniku ter je pogledal nazaj, smejoč se s sivimi očmi in z zdravimi ustnicami, ki so se napenjale pod pristriženimi plavimi brki. Nato je dvignil roko do slamnika in je izginil z urnimi koraki.

Hlapec in Jera, postarna ženska z ostrim nosom in v snežnobelem predpasniku, sta vzela njeno skromno prtljago in sta jo nesla naprej; dekle je stopalo za njima. Stopnice so bile takšne prijazne, kamenite in hladne, na vrhu zaprte s pisanimi steklenimi vrati.

Majhna in sanjava je gledala njena sobica proti vrtu; rjavo pohištvo je stalo pred svetlomodrimi stenami, okna so imela bele zastore, rdeč prt s širokimi rožami je pokrival okroglo mizo. Na drugem koncu hodnika, z isto lego, je bila soba tovarnarjevega brata.

Breda je zaklenila priprta vrata; očistila se je prahu, omila obraz v veliki rožnati skledi ter je stopila k ogledalu, da si popravi lase. Gladko in skoraj da črni so padali po sencih; polt lic je bila ta hip še oživljena od nemira in od zunanje gorkote. Dva stroga loka sta senčila oči, in usta so bila mlada in lepa.

Videla je, da ji pristoja sinja bluza, ki jo je bila oblekla za na pot; in ker je bila še čedna in gladka, je sklenila, da ne obleče druge.

„Ali sem za ljudi?“ Zaigrala je z ustnicami. „Nečimernost! Kdor prihaja služit denar, je lep ali pa ne. Morda sem celo grda? — Nikakor!“ — so se uprle oči z zadovoljstvom. „Ah! torej vendar hočem biti lepa, dasi ne maram hoteti... Pa lahko, da nisem lepa; kaj vem? Samo dva sta mi rekla, da sem: prvemu nisem verjela, a

drugi je govoril samo s pogledi, z usti je modroval o impresijonistih . . .“

Z ozkimi, skorajda lenimi koraki je stopila do vrat; počasi je pritisnila na kljuko, in ker je stala tesno pri steni, kakor da hoče odpreti le za špranjo, se ji je napel in vzravnal ves šibki stas in črte lica; spodnja ustnica se je prižela na zobe in je obledela.

Skozi veliko okno je sijalo solnce malodane vodoravno po mostovžu; na podu in na stropu se je med zlatimi ploskvami šip veselo risal križ. Deske so bile že stare, široke in neravne, ter so škripale pod nogami. Pred vrati gospoda Romana je ležala žolta nemška doga s porezanimi uhlji; dvignila je glavo, udarila je z repom ob tla in je renče umaknila nogo.

Breda je začutila, kako se koplje odnekod v njenih prsih mrzla, vlažna roka in prijemlje za srce: prav tako ji je bilo in nič drugače, primera je prišla sama od sebe. Potrkala je, s povešenimi prsti; in že so se umaknila vrata, ki niso bila zaprta.

„Prosto!“ je ta trenotek odgovoril moški glas z dobrodejno polno barvo . . .

Dekle je videlo, da stoji v širokem prostoru, ki je ves ubran po temnih akordih. Tapete in pohištvo, to kakor ono je bilo ali črno ali rjavo; toda gardine pred okni so se zibale rahle in modre, napravljene iz neobičajne, tenke a goste tkanine, tako da je bil moder tudi potok luči, ki

je lil v ravni, ostro orisani cesti skozi sobo. Njene oči so mu sledile ter so zazrle moža v obširnem naslonjaču in so videle njegov obraz.

Glava je bila podolgasta, rjavi lasje so ležali nazaj, ušesa so bila drobna in fina kakor iz porcelana. Izpod bledega čela je strmelo dvoje nepremičnih oči naravnost v okno; in ko je gospod Roman obrnil obraz proti Bredi, se je začudila, da nimajo izraza. Lici sta se udirali po kosteh, dasi jima ni manjkalo zdrave barve, a brada je bila dolga, do srede prs, in naširoko razčesana.

Breda je pozdravila s tesnobnim, skorajda plašnim glasom.

„Gospod brat me pošilja sámo, da se vam pokažem in predstavim . . .“

„Gospodična Breda Zorjanova? Prekrasno! Pozdravljeni, gospodična Breda; če boste imeli malo potrpljenja z menoj, ne dvomim, da se privadimo in spoprijateljimo!“

Zavzela se je, kajti bolnik je vstal, v dolgi črni suknji, ter ji stopil naproti. In tako mehanične so bile njegove kretnje, tako enakomerno so prihajale besede preko ust, da mu je le s težavo segla v iztegnjeno roko.

„Kaj delate!“ je vzkliknila po nagibu nenadne misli, da je bolan. „Sedite, prosim, nikarite vstajati zaradi mene: to ni dobro!“ je dodala s prepričanjem.

„Dobra ste in skrbna . . .“ Gospod Roman se je čudno nasmehnil. „In če mislite, da mi

škodi . . . Ako torej želite . . .“ Spustil se je v svoj temnordeči naslanjač; desnica se mu je povesila do tal, ozki beli prsti so dosegli preprogo. „Toda primaknite si stol; trudna ste pač. Tam, prosim . . . Tako; zdaj pokramljava, kajneda? Veste, zdi se mi, kakor da sva znanca že tisoč let; in vem, — z vami se je prijetno razgovarjati . . .“

„Kako veste?“ Bredi je bilo čudno pri srcu.

Bolnik ni odgovoril; le usmev se mu je povrnil, tisti kakor prej, viden samo okrog oči in po nosnicah, ki so se lahno razširile, tako da se je zarezala guba za njimi.

„Prijetna je vožnja do vas; takšna polja!“ je izpregovorilo dekle, da bi zanetila razgovor. „Kakor sama zlata jezera, na desni in na levi . . . In ti visoki jagnedi ob cesti! Zdaj se je delal hlad, vranca sta dirjala, kočijaž je počival z bičem . . .“

„O, da!“ je vzkliknil gospod Roman. „Cesta nudi lep razgled; in naš kraj je izmed najkrasnejših tod okoli. — S tem me lahko podkupite za karkoli: vem in čutim, da ga je krasota; in če ga slišim hvaliti, sem vesel kakor otrok.“

„Čuden bi bil otrok s tako neprijetnim, bridkim smehljajem,“ je menila ona sama pri sebi. Nato je dvignila glavo, život sklonjen, roke sklenjene na kolenu; lice ji je sijalo od veselega spomina. „Kadar pride človek iz mesta . . . je govorila z mehkim, čustvenim glasom, bolj zase nego

zanj. „Tam je zdaj v hišah soparica, in ulice so vroče; človek bi zaspal nasredi ceste! Vožnje v vlaku se ne veselim, prenaglo beže kraji mimo; oko jih lovi, a misel ve, da jih noga nikdar ne prehodi. Ampak to: iz vlaka — in kar namah: kroginkrog priroda, žar, zelenje, nebo brez dima, in tiste višnjeve gore! Kmetje se sklanjajo na njivah — in vozniki so drugačni — veter je drug: dišeč, močan . . . Tako šele človek vé, k čemu ima oči; t a k o bi gledal brez preneha, to bi gledal, samo gledal bi!“

Prekinila je svojo vzhičenost. „Ali, vam gotovo škodi, če toliko govoriva? Zdi se, mir bi vam . . .“

„Nikakor ne, gospodična Breda!“ Bolnikov glas je zvenel škodoželjno, skoraj porogljivo. „In — hotel sem reči: na polja morate zjutraj, ob zori, takrat ko je še rosa nad njimi in — samota. Ali pa zvečer, in še bolje, ponoči. To so ure, ko ne čutite nič več tistih sten in brezden med seboj in med vsem, kar je ostalega: narava diha in sope, vi pa veste, čisto in jasno se zavedate, da so ti njeni umerjeni dihi vzrok vašega življenja. Več: vi veste, da ste nič brez nje, da ste zaradi nje in —“

„Morda samo delec tistega velikega očesa, ki gleda ona z njim po svojem oblačilu . . .“ je menila Breda.

„Primera, ki vam jo zavidam,“ je dejal gospod Roman in jo je pogledal z brezizraznimi,

venomer odprtimi očmi. „Vi pač mnogo premišljate?“

„Nikakor ne,“ je odmajala ona. „Čemu bi? Ali se vam zdi prijetno? Sedim, gledam — čemu bi mislila? Ali pa zvečer: ležim, prijetno mi je, pod okni šepeče noč, jaz pa poslušam — in ne mislim.“

Roman se je neverno nasmehnil; njegova bleda desnica se je dvignila v polagnem loku ter je zagrabila v brado.

„Po rožah diši . . .“ je dejala Breda z zamišljenim glasom ter je obrnila svoj mladi, nekako bridki profil proti oknu. „Toda recite,“ se je spomnila nenadoma, „zakaj imate na oknih te nenavadne, modre zastore? Poglejte, luč, ki prihaja naskozi, je modra; odsevi na parketu in na preprogi so modrikasti, in tako čudno sinjevkast vam je v teh žarkih obraz . . .“

„Ugajajo mi,“ je rekel bolnik, rahlo in skrivnostno. „Iz bivših dni se spominjam, kako je lepa modra luč; in ljubim jo še zdaj — veste, strastno ljubim svoje modre gardine — in te odseve, in žarke, vse . . .“

„Kako: še zdaj?“

„Še zdaj, pravim, ko jih ne vidim več,“ je dejal gospod Roman, počasi, razločno in mirno.

„Kako da jih ne vidite?“ se je zavzelo dekle ter se je vzravnalo na stolu, s plašno črto med očmi.

Pa tudi bolnika se je zdajci lotilo presenečenje in radovednost. Prste v bradi, se je naslonil s komolcem na koleno.

„Tako da je z nama? Recite — ali vam niso povedali, kakšna je moja bolezen?"

„Ne," je polglasno odgovorila Breda. Zazdelo se ji je, da se zdajci razodene nekaj silno mučnega in neprijetnega.

„Slep sem," je rekel Roman mirno, ne da bi trenil z obrazom. „Moje oči ne vidijo ne solnca, ne modrih gardin, ne vašega lica . . . Pa vendar vas gledam; vsakatero črto si predstavljam, kakršna je. In vidim, da se me skoraj bojite ta hip."

„Nikakor; počemu? . . . Siromak!" je dodala čez minuto. Ali zavedla se je takoj, da je rekla tako neskončno malo. „Pa od česa? Ali ste že od rojstva — ali ste oslepeli pozneje?"

On se je bridko nasmehnil in je obrnil glavo proti nji, da je mogla videti levo sence; tja je položil prst in je pokazal Bredi majhno rdečo liso.

„To je bilo, veste, nekaj takšnega . . ."

In značilno je tlesknil s prsti, kakor da bi izprožil orožje. Obenem se mu je napel obraz v težkih, kamenitih gubah; nato je nestrpno stresel roke ter je sunkoma vstal.

Breda je začutila neznano ji bridkost, pol strah, pol usmiljenje; hotela je izpregovoriti, a misel, da se zazdi njemu, ki edini pozna vso svojo žalostno povest o izgubljeni luči, vsakatera beseda puhla in navadna, ji je legla na jezik kakor utež

iz svinca. Roman je bil pristopil k oknu, vitek in visok; vsa njegova postava je bila zdaj v pramenu luči, ki je pojemala ter je bila čimdalje bolj zlata in si je čudno igrala z mehko brado.

„Tak človek — in slep!“ je reklo dekle pri sebi. „Kako se ne bi zapiral za svoje gardine: saj izziva že dve pedi za njimi življenje, ki mu je zaprto, in greje solnce, ki mu ne sveti!“ Nato se je spomnila ter se je opravičila naglas:

„Nič nisem vedela, nihče mi ni povedal, kako je . . . Gospa, ki mi je posredovala mesto, je dejala samo, da bom čitala bolehnemu gospodu; drugega sama ne ve. In zatorej oprostite: morda vas je težilo, kar sva prej govorila . . .“

„O gledanju?“ je vprašal Roman in se je obrnil nazaj, z rahlim usmevom, ki je bil nekoliko visokomeren. „Kako bi me težilo, prosim vas? Duše ni mogoče zapreti mislim, kakor se sobe zapirajo žarkom. In sploh!“ Nervozno je odgrnil zastore, da je pogledal večer po vsem prostoru. „Slepost bi bila poslednje . . . Kar se pa tiče besed, vedite, gospodična Breda, — mi tihi ljudje tehtamo mnogo manj to, kaj človek govori, nego tisto, kako govori. Človek je glavno, a ne minutni pomen besede; in ne dogodek, temveč barve in senčice slike in glasu . . . Ali razumete? Mi stojimo zunaj življenja in gledamo z drugimi očmi: duša, veste, ima drugačne, pravičnejše. Vaše besede, pravite, da bi me težile? Kako neki? Prijetno barvo ima vaš glas: v njem ni

zle melodije. Morda je v njem dobrota in lepo hrepenenje; tista sanjarija morda, ki si igra z ritmi, ne z obrazi. V vas je mladost . . ."

„Saj ne veste!" je oporeklo dekle z začudenjem.

Slepec je ni poslušal.

„Veselim se," je govoril dalje, „ur, ko mi boste čitali knjige, ki jih ljubim. Poglejte tistole, na mizi."

Breda je pristopila k široki mizi in je vzela z indigastega prta zvezek v temnočešnjevem marokinu, z napisom: „L' intelligence des fleurs."

„Polmrak se dela, žarki so umolknili," je dejal on z mehkim glasom, kakor zase.

„Umolknili?" je hotela vprašati Breda; toda tisti hip so zaropotali po mostovžu koraki, vrata so se odprla in v sobo se je porinila postava tovarnarjeva in je bila čudna v tisti senci, z rdečo piko zapaljene smotke pred licem.

„Kako je?" se mu je usulo v žvenketajoči plohi besed: „V razgovoru? Bravo! Roman me je pač že oprostil, da nisem poslal natančnejšega, kako in kaj . . . To je tako, gospodična: opravki, — malo časa, — naglica, in — jaz ljubim kratko poslovanje. Kako ste zadovoljni? Da?! Prekrasno; in na verandi je večerja . . ."

„Idita naprej!" je velel Roman svojeglavo, ko je Breda obstala, v zadregi, ker se ji ni zdelo primerno, da bi mu ponudila roko. Počakal je, da

sta bila na hodniku, pa je prišel s čudno varnimi koraki za njima.

II.

Sedela sta pred zastrtim oknom, drug blizu drugega; Breda, v temnozeleni obleki, je bila pravkar prekinila branje. Prste med knjigo, kjer je bila nehala, je držala pravilne, gladke roke na češnjevem marokinu „L' intelligence des fleurs". Poslušala je, kajti Roman je govoril o rečeh, ki ki sta jih bila sprožila. Sedel ji je nasproti in je bil v svojem širokem stolu pač podoben tistim srednjeveškim kraljem, ki gledajo s slik, z dolgimi bradami, obrvi nagubane, z lasmi visečimi v čelo in s pogledom, ki se ne premakne. Roke je spuščal tesno čez področnike; v rahli svetlobi, ki je polnila sobo, so njegovi ozki, bledi prsti skorajda brez obrisov izginjali v temni baržun.

„In tako," je dejal z mirnim, premišljenim povdarkom, „ljubim najbolj med vsemi barvami modro: ker je v nji neka fina ljubezen in posebna lepota, ki je ne okušajo vsi."

„Lepota vode pod jasnim nebesom," je menila Breda in se je ozrla proti oknu, kakor da bi hotela s pogledom odgrniti zastore; zunaj je sijalo kimovčevo solnce prvih popoldanskih ur.

„Ničesar čutnega ni v modri barvi," je nadaljeval slepec, „ničesar vznemirjajočega; iz minolih dni se spominjam, da ji je bila lastna zgolj skrivnostna, prečudna mistična vedrost."

„Vedrost brez želje; modra vedrost . . . A rdeča barva kriči po veselju in nima miru, nima jasnosti: kar je rdečega, gori z zagonetnim, brezmejnim hrepenenjem."

„V glasbi," je dejal Roman, „bi predstavljala trepet strasti, ki je vi ne poznate; zato vam je njeno hrepenenje uganka. Res je, da niso vsi rdeči toni enaki: poglejte, koliko je razlike med plemenitostjo temnih rož in med suhim, navadnim žarom maka in rdečih nageljnov: toliko, kolikor je poti od rahle, gorke poezije čustva do ognjev brutalne strasti . . . In vendar je sorodstvo med rožami in med makom: barva, ki se izpreminja po rahlih niansah sem kakor tja; v poglavitnosti pa je ta barva poltna, barva sle, barva ženitvanjskih oblek v življenju živalstva. Pa tudi njena raba pri človeku ji je odmerila svoj pomen, ki je le toliko lepši, kolikor je človek višji od živali. Ko mislim zdaj na prejšnje čase, se spominjam: tuintam sem videl dekle v rdeči bluzi ali z rdečim nakitom na beli obleki. In čudno, bilo mi je, kakor da tisto rdeče ni rdeče, temveč kakršnokoli; morda zato, ker moje nezavedno čustvo ni moglo najti zveze med vročim vabljenjem barve in med čistostjo spečih hrepenenj. Drugačen je bil moj občutek, ako sem gledal ženo, v rdečem baržunu ali v žareči svili od ram do šolničkov: gledal sem neprestano drhtenje velikega, težkega misterija po ozki poti, na desni morje svetle, mirne svetosti, na levi razbeljeno brezdno z grmečimi psalmi strasti . . ."

Breda je poslušala le napol; zrla je zdaj na zlikane konce svojih čevljev, zdaj na črte slepčevega obraza, ki so bile včasih trde in pokojne, včasih pa so živahno priigravale k zmislu besed.

„Kaj mislite ta hip?“ je vprašal Roman nenadoma, kakor da je začutil njen pogled; njegove obrvi so se dvignile in napele.

„Kaj mislim?“ se je nasmehnilo dekle. „Ali se pravi temu — misliti? Ne vem . . . Zazdelo se mi je, nehote in Bog sam vedi, zakaj: kako ljudje včasih govorimo in tipljemo z besedami ter se lovimo, skorajda z bolečinami, kakor z rokami po zraku — pa vendar čutimo stavek za stavkom, da ni tisto, da ni, kar smo hoteli reči; da je sploh nekakšna bridka stena med besedami in med svetom naših misli, in da jih ni v tej steni vrat, kjer bi prišla misel na drugo stran, ne da bi se popačila in izpremenila . . .“

„Tudi vi ste že našli to resnico?“ Roman je trpko pokimal z glavo. „Meni se zdi, resnica je neskaljena le tam, kjer jo imenujemo v želji in v pogrešanju; morda je tudi v molčanju. Po Indiji je hodil svoje dni velik modrijan, ki je učil: Ne vprašuj in ne odgovarjaj; zakaj, moti se, kdor vprašuje, in moti, kdor odgovarja; ti molči!“

„To je bil Buddha?“

Slepec je preslišal vprašanje. Vzdignil je roko do lica, naslonil se je in s pogledom proti oknu je nadaljeval prejšnji razgovor.

„Zdaj, veste, ne vidim več črt in oblik, ne vidim več barv in obrazov. Navadna prikaznost zunanjega sveta je zame kakor ugasla in izbrisana, odkar me je zapustila luč. Ampak, rekel bi skoraj, da ne obžalujem tiste ure: prvič, ker je bila in je zdaj ni mogoče priklicati nazaj, da bi popravil; ker je pravtako izgubljena, kakor moja otroška vera v miracula Dei — in v čudodelne vodice," je dodal prezirno. „In potem, ker se mi je svet luči in barv tako popolnoma nadomestil z drugim, s svetom glasov in vonjav, in s tretjim, višjim, — s svetom neizraznega mističnega spoznanja, da so le redki hipi, ko zavidam vas ostale, zdrave in gledajoče; in še tisti hipi so morda lažnivi . . ."

Breda je neverno dvignila glavo.

„Jaz pa sem vedno mislila, da morate biti strašno nesrečni: nikdar več nobene žive slike, nič solnca, nič barv . . . Ne gledati življenja, kako se giblje v valovih . . ."

„Kdo pravi, da ga ne gledam? Videl sem vse to nekdanje dni; slike so ostale, v spominu. A dočim je slika svetá, kakršna vstaja človeku, ki gleda z živimi očmi, predvsem bolj površen odziv neposrednih čustev, je slepcu več, ker gleda preteklost in sedanjost, včeraj in današnji dan obenem ter posluša za meglenimi obrisi rahlih, kakor v pastelu razbrisanih podob skrivnostne ritme globoke notranjosti, rekel bi, odmev harmonij vesoljstva. Včasih so imeli slepce za proroke, in to ni čudo: ure prihajajo — če sodim po sebi, ko go-

vori nekaj iz strogega takta dogodkov, kakor z jezikom jutrišnje zore."

„Da bi bilo potemtakem vaše življenje še lepše od našega?" se je zavzelo dekle in je sklenilo roke v naročju.

„Lepše, pravite? Potem mora biti v Vas mnogo hrepenenja. A ne verujem, da je tu mesto za primero; lepota, kolikor je more človek spoznati, sloni na njegovih čutih in je tista, ki mu jo dado. Toda narava nadomešča iz lastnih moči: meni je ugasnil vid, a zato mi je dala ostrejše čute za drugo lepoto v življenju . . . Gospodična Breda — če mi hočete izbrati smodko, tam na omari, in če vas potem ne bo dolgočasilo, bi vam povedal o tej drugi lepoti."

„Rada . . . In kje? Ah tu! Z rumenimi pikami?" Breda je bila s plavno, strogo hojo pristopila k starinski komodi, oknom nasproti, kjer so bile Romanove smodke v nizkem, širokem zabojčku iz tujega lesa. Slepec je obrnil glavo za njo, kakor da jo opazuje; in ko je pregibala roke in život v mirnih, neslišnih kretnjah, je dvigal in spuščal povešeno roko. Počakal je, da je obrezala izbrano smodko in mu jo prižgala; nato je željno, z žejo pritegnil dim ter se je obdal z dišečo, belkasto mrežo njegovih oblačkov.

Dekle je sedlo nazaj; naslonila se je, roke za tilnikom, in je počakala z modrim, pozornim pogledom.

„Vsi moji ostali čuti so se podeseterili in postoterili," je pripovedoval gospod Roman z glasom, ki se je zdel skorajda topel in zadovoljen. „Naprimer sluh; z njim slišim bogvekolikokrat več od vas drugih, z njim spoznavam ljudi, ko so še daleč od mene: človeka na cesti, korak na hodniku, način, kako kdo potrka na vrata. S sluhom razločam let ptiča, ki frči mimo okna. In — čujte: to je navadno, da si zapomnimo znance po hoji; ali, jaz jih poznam tako, da razločam vsakega posamezno, izmed mnogih ... Še več: vi ne veste, da zveni iz človekovih korakov tudi to, kar vidijo sicer oči, na obrazu in na vsej prikazni. Lepe ženske čutim po hoji, po šumenju obleke — poleg tega, da jih spoznavam po vonjavi njihovih las, ki prihaja k meni oddaleč. Tako tudi jaz ne izgubljam tiste lepote, ki jo ljubim."

Govoril je polagno; in zdaj je zelo premišljeno podržal roko nad turško mizico s pepelnikom ter je iztegnil mezinec, da se je smotka tiho otresla v bronasto kotanjo.

„Kaj bi rekli vi o teh rečeh? In kaj, če vam povem, da je v korakih lepega dekleta svoja, čisto svoja melodija, čudesna pesem, ki je ne sliši nihče, kar je gledajočih ... To poje, tiho, rahlo poje, to se dviga, ziblje in pada, kakor pesem pomladi same. Krasota je poslušati ..."

„Z ušesi?" je vprašala Breda v presenečenju.

„Kako drugače? Ali se vam zdi, da ne? ... Morda je res še kaj drugega; ali zame je kakor

melodija . . . In drugačna je ta pesem, če hodi dekle in če stopa žena; tu je težja, temnejša, bolj vroča in manj bogata tistega čaru, ki je kakor svež od mladostne rose: tako so vetrovi julija različni od onih, ki dihajo v maju . . .“

„In kako spoznate osebo med drugimi? Tega pač ne čutite in ne slišite, kakšen je obraz: oči, pogled in vse?“

Roman je iztegnil roko.

„Pa kako ne bi? Če si mislim vas: vem, da ste lepa.“ To je rekel tako resno in mirno, da je Breda radostno zardela. „Vaš stas je vitek, kakor steblo lilije. In vaše lice je morda kakor medel mramor, jedva odahnjen z barvo bledih rož, in z zlatimi odsevi. Obrvi so stroge in temne; temnoten, zasanjan in miren je vaš pogled . . . In lasje, gospodična Breda, so skorajda črni; zdi se mi, da jih razčesavate na sredi . . . Ne? Ali bi vam povedal, kakšen je smehljaj vaših ustnic? Danes ste se oblekla v zeleno; zakaj nimate tiste lepe modre bluze kakor včerajšnji dan? Tako mirna je bila nad črnim krilom . . .“

Dekle se je dobro spominjalo, da mu ni govorila o bluzi, ki jo je nosila.

„Kako ste vedeli za mojo obleko? Kdo vam je pravil, koga ste vprašali?“ je vzkliknila nemirno in obraz ji je zastrmel.

„Nikogar nisem vprašal,“ je odgovoril slepec z nedvojbeno odkritostjo. „Glasovi imajo barve, barve imajo glas; ali vsaj nekaj, kar je podobno

glasu, samo da je neskončno finejše in rahlejše. Solnčni žarki se odbijajo in pojo svojo pesem. Ali hočete raztegniti zavese?" je vprašal, kajti Breda se je bila dvignila in je odložila knjigo na stol.

„Samo majčkeno solnca!" je dejala ona skoraj proseče, „samo toliko, da bo sijalo name." In ni se začudila njegovemu vprašanju.

„Raztegnite čisto naširoko, da bo luč po vsej sobi! — Ah, tako! In zdaj je vse drugače . . ."

Breda se je za trenotje ozrla po vrtu; na vse prsi je zasopla sveži, že nekoliko rezki zrak, ki se je oblival z vonjavami poznih rož. Nato se je vrnila in je prisluhnila iznova.

„Kako vam ugaja glas *a*?" je vprašal gospod Roman ter je položil glavo nazaj. „In — ali si *mislite ob njem kakšno barvo*?"

„Zdi se mi rdeč," je dejala z gotovostjo in kakor da ne bi bila slišala prvega vprašanja.

„Tudi meni; vznemirjajoč je, čuten in topel kakor od hrepenenja, včasih pa vroč od strasti. *A* je v mnogih jezikih ženska končnica . . . Toda oprostite; tega ne pravim zaradi vas, dete moje."

„Kakšno dete?" se je nasmejala Breda s senčnim pogledom, kajti ves čas med tem razgovorom se ji je videlo, kakor da se je Roman nenadoma pomladil.

„V tem glasu je tista niansa sle, ki jo nosi tudi barva žarkordečih cvetov. Enako neprijeten mi je *e*: rumen je, žolta zavist, zavratna hudobnost, mali demon z eno besedo."

Dekle je nezaupno odmajalo z glavo, kajti ljubila je rumeno cvetje; ta hip so ji prišli na misel časi, ko je še kot otrok hodila po travniku in iskala zlatic, da si jih natakne po razpletenih laseh.

„Toda *o* ljubim," je nadaljeval slepec ter se je nanovo obkrožil z dimom. „*O* je moder kakor globoko nebo; ali, recimo, moder kakor vaše misli, gospodična Breda. Poln je tiste mistične vedrosti; zato pa, vidite, imam pred okni modre zastore. Kadar se solnce upira vanje, lije v sobo ta čudovita sinja luč in mi je že sama zase skoraj pol življenja. Duša je v nji čista in lahka, in daleč, čudovito daleč ji sega pogled. Žarki sijo k meni in ko so tostran zavese — povem vam, da se mi sliši, kakor bi peli „*o* . . .", tiho zveneč po lepi, brezmadežni melodiji. — In vi ste mislili, da so barve umrle za slepca?"

„Da, mogoče je . . ." Breda se je oprijela njegove prejšnje misli. „Zdi se mi, ko bi prišli otroci, majhni otroci, po strmem jesenskem bregu s temi zlatimi odsevi, ki prihajajo zdaj na travnike, in bi bili mahoma na vrhu pa bi zazrli pred seboj nebo — široko, nasičeno z modrino, — zdi se mi, da bi se začudili tiho in pobožno: O! — kakor pojo vaši žarki."

Pomolčala sta. Nato je vprašala Breda malodušno:

„Rumenih cvetov torej prav nič ne marate? Čisto zlatih, zlatic ali solnčnic?"

„Modre ljubim," je dejal slepec s čudno trdovratnostjo. „Ali pa" — in zarisal je s kazalcem v zrak — „takšen ornament — tak rahel, drobne modre črte na črnem dnu . . .

„Druga misel se ga je morala lotiti," je dejalo dekle zase. In tisto minuto molčanja se je nehote ozrla v okno.

Preko neba se je bil približal oblak, bel in z umazanimi robovi, kopast, podoben okorni glavi čudne pravljične živali; prišel je in solnce se je skrilo za njim.

„Solnce je umolknilo; nič več ne zvene žarki," je nenadoma izpregovoril gospod Roman, z otroško otožnostjo v glasu. „Oblak je prišel na nebo."

Nobenemu se ni moglo izpregovoriti; Breda je zrla s sočutjem na slepčevo lice, ki je slonelo nepremično, z zakritimi očmi. Potem, čez dolgo časa, ko je molk postajal mučen, je izpregovorila tiho:

„Vi imate vendar toliko več od mene in od vseh, kar nas je drugih v vaši bližini . . . Torej morate biti srečni?"

„Srečen?" je ponovil gospod Roman. „Da. Ampak — včasih se mi zdi, kakor da bi bilo vendarle nekaj praznega v meni, nekaj pustega . . ." Prsi so se mu dvignile. „Gospodična Breda," je izpregovoril čez minuto, „vi — vi ste dobra . . . Poljubil bi vas na čelo."

Dekle se je sklonilo naprej, kakor da hoče bolje slišati; in zardela je, do las in do trepalnic.

Nato je rekla naglo in odločno: „Poljubite!“ ter se mu je približala s sklonjeno glavo.

Previdno, kakor nežno igračo, jo je prijel slepec z rahlimi prsti za senci, da je začutila z licem njegovo brado, podobno mehkemu valu. In poljubil jo je, tik pod lasmi, na sredo čela.

„Tako mi je — kakor da še nikoli nisem poljubil čistega dekleta!“ je dejal polglasno, ko jo je izpustil. In ker je v svoji blaženosti pozabil paziti, ni čutil usmiljenja, s katerim mu je bila ponudila čela. Breda pa, ki si ni upala takoj odpreti oči, ni videla velike trpkosti, ki je za hip skalila njegovo lice.

Nato se je vrnila k stolu ter je pričela brati, z mehkim, nekoliko drhtečim glasom.

III.

Breda je rada poslušala razgovore, ki so segali globoko v srce reči, sama pa je malo govorila, kajti čuden vtis so zapuščale takšne besede v njeni duši. Zdele so se ji tipanje slabosti okoli velikih, silnih ugank, zavitih v svojo temo in nerazrešljivih trenotkom, ki se obračajo k resnobi, ko ne najdejo šal. Dogodilo se je včasi, da jo je za hip prevzela in omamila beseda, izrečena z gesto in z bleskom, ona pa se je razveselila ter jo je sprejela za resnico; nato so njene oči pač odkrile svojo senco in so zasvetile tistemu, ki je govoril. Morda, čeprav zelo redkokdaj, ji je dala takšna omamljenost besed, lepih in pametnih, ki

so vzbujale sobesedniku veselje, a so prihajale preko njenih ustnic počasi, kakor mrtve in obsojene v lastni duši, še preden so se zazibale v zrak. In že minuto kasneje ji je bilo žal, vsega žal, besed in vere v tisto dozdevno resnico minljivega, bežečega hipa. Saj pravzaprav ni hotela govoriti; razgovor je bil nekakšna muzika, živeje razvnemajoča v globoki notranjosti luč, skrito po navadi, odvzeto vsakdanjosti, odgrnjeno le redkim, blagoslovljenim minutam.

„Najprej je čustvo; in še globlje, še bolj v skrivnosti — misel; in bogvedi kje, ampak nekje gotovo, je nekaj drugega, lepega in visokega... In tisto stoji; ne gane se in ostaja isto, kar je bilo od začetka. Tako se ji je zdelo, kadar je prisluškavala sama pri sebi, ne z mislimi: teh se je bala, kakor je povedala slepcu v svojem pogovoru z njim. In v takih urah se je čutila kakor devica, ki je brala o nji v neki skrivnostni povesti, polni nezapisanih resnic, drhteči od mavrične rose slutenj, pripovedujoči bolj z daljnimi odsevi nego s težkim, trdim pomenom besed:

„Popotnik Martin se je razgovarjal z zarjo, zarja se je rokovala s poetom, poet z nočjo, ko je bil na izpovedi pri lepi gospé Maji. Princesa Jolanta pa je hodila sama in je prebirala svojo židano dušo..."

Kako je mogla takšna knjiga imeti naslov „Maskerada"? Ali je poznal tisti, ki jo je pisal, še lepšo luč?

O besedah slepega gospoda Romana pa je mislila Breda toinono.

„Kaj, če je resnica, kar pravi: da so se mu namesto vida poostrili drugi čuti, tako da zdaj sliši nove, nam ostalim tuje in neme melodije življenja, ter po njih spoznava ljudi, po njih sledi dogodkom, gledajoč v teh dnevih z globočinami srca? Potem — potem bi bilo pač bolje, da nihče ne bi videl solnca: vsi bi poslušali tisto čudesno pesem, in vse bolj bi gorela, vse ože bi se približala mislim naša notranja zarja . . ."

„Toda njegova modrost nemara ni spoznanje resnice, temveč samo prevara, ki se z njo tolaži uboga, po sreči in umirjenosti hrepeneča narava. Žarki so ugasnili, barve je požrlo temno morje: duša pa, ki ne more živeti brez žarkov, si jih je nadomestila z novimi oblikami, postavljenimi na spomine . . . Morda se je izprva še zavedala, tuintam samo in kakor v rahlem, predjutranjem snu, da si laže; ali zatrla je take misli, kakor jih zatre človek, ki premaga samega sebe v borbi za Boga in za nadzemeljske raje: Brez njega, brez njih mi ni prenašati usod življenja; zato si ustvarim sanje in hočem verovati, da so resnica, in hočem pozabiti, da so laž. — Slepec Roman si je celo odrekel del krasote; omejil se je, odvzel si je bogastva, da ga ne bi spominjalo dni, ki so pretekli . . . On sovraži vročo tajnost rdečih cvetlic; morda je prej ni sovražil. Morda se je prav zato zgodilo tisto strašno, ker je ni sovražil . . . Vse sovražimo, na

kar nas je misliti strah; a ne spominjamo se, da je sovraštvo temelj večnega spomina . . .“

Nekoč ga je primerjala z berači:

„Neskončno reven je tudi on; za svojo revščino pa si je napravil velik svet namišljene modrosti: kadar sedi sam in gleda vase, je tudi on izmed popotnikov, nabranih po cestah in križempotih ter povabljenih k svatovski mizi. Da pa se svojega svatovstva samo veseli, a ne ztegne rok po jedi in po pijači, je vzrok in edina možnost, ki mu čuva tolažilno zmoto pred spoznanjem.“

Ampak, če bi bil vseeno modrijan? Vseeno človek, ki pošilja svoje poglede preko našega obzorja? Ni se mogla odločiti; le to je stalo pred njo vedno trdnejše in jasnejše, da ji je svet njegovih skrivnosti tuj kakor strmoglav prepad brez dna in da ne bi dala zanj niti ure, niti hipa svoje zdrave, tople, pričakujoče mladosti.

„In kaj bi mi vsa modrost? Saj ima vsakdo v sebi tisto svetlo in visoko, ki sije in sveti; tudi jaz . . . In zdi se mi, da se ni varno dotikati teh žarkov; njih luč mora ostati svoja, nepopravljena, zakaj, baš to je njena sila. Nihče je ne sme ravnati; samo da sije in da ne peša v nas . . .“

Bredina ženska radovednost se je neredkokdaj oprijemala vprašanja: Kaj je bil Roman prej? Kako se je razigralo njegovo življenje v zunanjem svetu, do trenotka, ko ga je vrgel od sebe? In zakaj, zakaj je storil čin, ki se zdi včasih lep in sladak, včasih pa se ga zboje vse misli in vsi

živi, smrti zapisani udje, da se streso od groze in se ne pomirijo v drgetu?

Gospod Roman sam ni v svojih razgovorih nikoli segal v bivše dni. Kadar je prišla taka prilika, vselej so se obrnile besede kakor same od sebe v drugo smer; nič se ni poznalo, da bi jih kaj vodilo. In vprašati se Breda ni drznila.

„Če govoriva toliko, pa sam ne pove, — potem mora biti temna reč, ki bi jo rad pozabil," si je prigovarjala v trenotkih svojih razmišljanj.

In vendar ji je bilo usojeno, da izve vso tisto povest. Neko dopoldne — Roman je spal dolgo v dan — ko se je vračala z jutranjega izprehoda pred hišo, je nenadoma obstal pred njo znan korak.

Breda se je ozrla; dvignila je okrenjeno glavo ter je pogledala preko rame. Tovarnar je prihajal od hlevov, v jahalnih gamašah, s šibo in ostrogami, obrit kakor jabolko, požvižgavaje z napetimi ustnicami in ves sam sijaj, kolikor ga je bilo.

„Gospodična!" se je poklonil na kratko, s smešnim dostojanstvom. Odzdravila je, oči so se ji nasmehnile.

„Na izprehodu sem bila; tam doli, do vode..." je dejala in je plavno zamahnila proti polju. „Hlad že prihaja v deželo, ali solnce se razliva kakor pijano; škoda bi bilo zaspati takšno čudovito jesensko jutro."

„Tudi vi?" je vzkliknil tovarnar; njegov glas se ji je zdel ta hip krepak in prijeten. „Zakaj nisva

vedela? Morali bi bili jezditi, z menoj; bil sem mnogo dalje... Enkrat pojaševa: jutri, če hočete?"

Njeno lice je zažarelo od veselja.

„Rada! Ali" — je dodala tiše — „to je pač, da ne znam!"

„Prava reč!" se je zasmejal gospodar, zibajoč se pred njo v kolenih; oko mu je zadovoljno počivalo na nji. „Tega vas naučim, kakor bi trenil. Jutri torej!"

„Če boste marali?" je zdvojila Breda.

„Vas!?" se je zavzel s široko odkritosrčnostjo. „Kadarkoli, kamorkoli!" Stopil je bliže. „Vidi se mi — gospodična Breda si še vedno domišlja, da je tujka v naši hiši? Ali ne čutite, kako domači ste nam, kako — hm, kako radi vas imamo vsi? Ako nas danes zapustite, objokovali bi vas kakor sestrico; vsi, brez izjeme!..."

„Vsi? Kdo: vsi?" je vprašala Breda z upornostjo, ki ji je pristojala.

„No, moj brat Roman, — revež! — ta pred vsemi; nepopisno ste se mu omilila, vi niti ne veste. Sijete mu kakor solnčni žarki..."

Dekle se je spomnilo njegovih modrih zastorov; njih hladna luč ji je v misli ovila dušo, in senca ji je legla pod oči. Vendarle je bilo lepše tu zunaj, v jutranjem solncu: to — njeno življenje!

„In potem jaz, ki sem za dva — kolikortoliko!" se je pošalil sobesednik; zasmejal se je, prešerno, s smešnim pogledom po obilnosti svojega

života, ne da bi počakal, kako se odzove ona. Ko je videl, da ostaja resnobna, je s potrtim razočaranjem prekinil smeh. „Ali ne?“ je dodal z glasom, ki je zvenel skorajda žalobno.

„Videla sem vas,“ je izpregovorila Breda po minuti molčanja, čisto v drugih mislih. „Jezdili ste čez brv . . . Lepo je bilo pogledati . . .“

„Ali res?“ se je razveselil tovarnar. V naivni nevernosti mu je obstal pogled na črti njenih ustnic.

„Res; vi ne veste, kako rada gledam jezdece: takoj se spomnim vseh pozabljenih pravljic. In vaš konj je krasen; ves črn je!“

„Ah da,“ je menil on malodušno. „Tudi belega imam, tistega, ki ga boste jezdili vi, kadar pojdeva skupaj na polje. Ali ga hočete pogledati?“

In šla sta proti hlevu; tam je stal poleg nemirnega tovarnarjevega vranca krasen belec. Obrnil je glavo kakor v pozdrav, ter je pokazal rdeče nozdrvi.

„Roman ga je kupil pred petimi leti, ko je bil še oficir; konj je bil mlad in isker, toliko da je vedel, kaj se pravi sedlo . . . In zdaj stoji tu; le malokdaj ga kdo zajaše. Saj veste, kako bi ga jezdil — on, siromak?“

„Pred petimi leti?“ je ponovila Breda zamišljeno, vračaje se nazaj na prosto, ter se je spustila na klop, ki je bila postavljena v senco pred vhodom. „Takrat je bil gospod Roman oficir? In kako da — ah, oprostite . . .“

Začutila je, da se je nehote dotaknila temne strune. Toda on se ni nič kaj zavzel nad vprašanjem.

„Tistikrat je prišla nesreča," je odgovoril mirno, „ki vam je večalimanj že znana... Danes spominja Romana nanjo izgubljena in nepovračljiva luč oči; in morda še nekaj drugega, ampak — tisto nosi sam v sebi, mi ne vemo, kaj je. Pozna se mu: saj ste videli brazgotino, ki jo ima na sencu?"

Breda je prikimala.

„Morda vam je pravil vso historijo? — Ne? Lahko da vam jo še pove; on sam bo znal in vedel bolje, kakor bi pa jaz. Mati je bila že umrla, pol leta poprej; oče pa je še živel in sestra, tista bolehna, ki visi nje slika nad mojo mizo. Lepa je bila, ali ne? In veste, v marsičem podobna vam: v besedah in vedenju... Ena tistih, ki so predobre, da bi umirale s sivimi lasmi. — In Romanova zgodba je pospešila bolezen njenih šibkih prsi; oče pa — moj Bog! njega je takrat zadela kap. Prečital je brzojavko, pomolel jo je meni, preko mize, pa je naslonil čelo v dlan; in preden sem razbral novico z očmi, — vi si morda ne mislite, kako čudno znore pogledi v takih trenotkih! — preden sem vedel, kaj stoji v brzojavki, zaropoče krožnik, — bilo je pri obedu — zažvenketajo vilice in nož in kar je bilo na mizi, — oče, obraz kakor škrlat, zagrgra nekaj čudnega, strašnega, čisto nerazumljivega... in pade, kakor snop. Zvečer je umrl; groza ga je bilo gledati v poslednjem boju..."

Tovarnarjev obraz se je bil izpremenil; neprijetno je oživela igra črt, roke so pripovedovale s širokimi zamahi, vsebina težke ure se je obnavljala v vsej njegovi prikazni. Grenko trenotje je bilo padlo med njiju, in Breda je skorajda zaželela konca temu razgovoru. A dočim se je ženska mehkoba v nji branila žalostne zgodbe, je ravnoista njena natura z radovednostjo prisluhnila k rečem, ki so jih razprostirale tovarnarjeve besede, in se je na tihem že bala, da zdajci umolkne in ne pove ničesar več.

„Pa zakaj je moralo biti?" je vzkliknil sobesednik z bridkostjo. „Verjemite, še danes ne vem... Roman ne pripoveduje, in da bi ga mučil z vprašanji, — tega ne zmorem; preveč se mi smili, kajti mojega govorenja je marsikdaj zgolj grobost, a moje srce je rahlo do nespodobnosti. Niti žarka jasnosti ni v tej historiji; vse sama domnevanja, še današnji dan. Ali se čudite? Po krivem! Sami premislite, kakšne morejo biti zveze med častnikom, ki služi kdovekje v gališkem židovskem gnezdu pri ulancih, in med njegovo rodbino. Voščila ob godovih in za novo leto, pa tuintam pismo po denar... Toda Roman je malo zapravljal; samo proti koncu se je tako pooficiril, da smo se pričenjali čuditi: takrat se je mahoma iznebil svote, lepe svote, ki bi — no, pač tako! In oče jo je moral dati... Morda je to v kakšni zvezi, vedi vrag; dolgov ni imel nad krščansko mero. Kaj si je mislil tisto nesrečno uro, ko je rekel — tako ne-

nadoma! — in si ni dal izbiti iz glave, da hoče postati oficir? Brez te neumnosti bi bil Roman zdrav in mi veseli; morda bi še živeli, vsi, kar nas je bilo! Tako se ne bi bil sprl z življenjem v tisti gališki napolvasi, kakršna je. On bi bil moral postati inženir, trgovec ali makar advokat in politik: toliko ognja je bilo v njem, toliko sil, ko je bil še doma med nami! Včasih, kadar me primejo leteče misli, se mi zazdi, da bi bil preustvaril pol sveta ... No, pa se je zaljubil v pisano suknjo, in tako se je zgodilo ... Kaj je moralo biti? Poldrugo leto pred tisto rečjo je prišel na dopust, ves izpremenjen: smeh mu je bil izginil z lic, guba se je bila zarezala v čelo, besede so se mu upirale na ustnicah. In preden je odšel, ko ga je vprašal oče: — Roman, zakaj nisi nič več tisti, ki si bil poprej? — ali verjamete, da se je razjezil nad njim in ga pogledal tako nekako — o, še danes se spominjam! — Papa, je dejal, tega pa ti ne vprašuj, in nihče izmed vas. Vi vsi ste grešili nad menoj, prejšnje čase, ko sem bival še med vami; s samo vašo bedasto ljubeznijo ste mi ubili dušo, s samo vzgojo in skrbjo ste odeli moje življenje v tako ostudno laž, da gorje vam in meni. Zdaj je prepozno, življenje je otrovano, voz hiti po klancu navzdol; kdor ga je sunil, ta se naj skesa, ko se razbije. Ali pa ne! — je dodal s tisto svojo trmo — in to ste opazili, gospodična Breda, da je tako neizrekljivo trmast in ponosen! — pa je skočil v kočijo, brez besed, brez slo-

vesa . . . Še roke nam ni podal. Poldrugo leto kasneje smo prejeli brzojavko, ki je vzela očetu življenje, mene pa je napotila, da sem se še na večer njegove smrti, s prvim brzovlakom, odpeljal v tisto trikrat prokleto Galicijo. Pridem tja, poiščem njegovo stanovanje . . . Dve ženščini, prva stara, druga mlada, ta lepa, ona grda, obedve s črnimi kuštri in krivega nosu, mi odpreta; mlada se skrije, stara mi pove, da leži Roman v bolnišnici in da še ni umrl . . . In tam sem ga našel, s prestreljeno glavo in brez zavesti; žive duše ni poznal. Ali veste, da sem se razsrdil nad živinami, nad mazači, ko so mi razodeli, da mu namerjajo oteti življenje in zdravje vsega telesa, le oči da so izgubljene — brez rešitve, brez upanja, za vse čase do smrti! Tako, da, tako se je vrgel siromak iz življenja, kakor riba, ki plane iz tolmuna in obleži v plitki mlaki na bregu ter ne more umreti in ne nazaj! A pustiva klavrnost; škoda vas je, da bi vam kvaril jutro z neveselimi povestmi . . ."

Bredi je visela rosa na trepalnicah.

„Nikakor," je izpregovorila, skorajda v zadregi, z izpremenjenim glasom. „Saj sem sama že tolikokrat ugibala . . . Siromak! — Pa kako —" se je spomnila obenem, „slišala sem vendar, da bi moral otemneti tudi um, ako so ranjeni možgani? In vašemu bratu se ne vidi nikoli, da bil drugačen kakor mi ostali; temveč tako modri, tako globoki so njegovi razgovori, tako cvetoči od samih lepih misli, in če je že nemara

zmota v njih, vendar pričajo o živem in krepkem umu."

„Tako da ste opazovala?" je menil tovarnar in njegove oči so bile zvite in zadovoljne v istem pogledu. „Res je, s takšno kaznijo mu je usoda prizanesla; le tuintam, le par stvari . . . Ena njih je njegova čudna mistika in filozofija. Prosim vas: ali govori tako človek, zdrav na duši in na telesu? V njem je moč, ki noče poginiti, dasi bi bilo bolje za nesrečneža; in ker bi se morali ta moč in ta natura raztrgati in izkrvaveti ob navadnem, takorekoč normalnem mišljenju ljudi, sta ga izpodrinili z drugim, ki sta ga hranili v káli že kdovekdaj za rezervo . . . S tem seveda ne mislim višje sposobnosti, ki je obdarila njegove ostale, nepoškodovane čute, naprimer da razbira v koraku in v besedi nevemkaj vse o tistem, ki hodi in govori v njegovi bližini. Stavil bi, da ima o vas docela verno sliko; pravil mi je, on vé, da ste lepa in . . ."

„To ni res," se je uprla Breda s škrlatnim licem, napol vesela, napol nejevoljna, toda prepričana, — kakor bi bila vsaka ženska na njenem mestu, — da mora biti slepi Roman pri sijajnem zdravju svoje pameti, ako trdi takšne reči.

„Kdo ve?" Tovarnar se je nasmehnil tiho in zamišljeno, s pogledom na njenih šolničkih, ki so se svetili s povoščenimi konci izpod obleke, ne ostri, temveč prijetno zaokroženi. In kakor da bi motril samega sebe od strani, se je natihem čudil, zakaj se mu zdi Bredin šolniček ves dru-

gačen kakor kdovekateri drugi, obdarjen takorekoč s svojim posebnim prijetnim značajem in z nečim od tistega, kar je prozorno in nedotakljivo odevalo njeno postavo vso od čela do tal.

„Izprva," je nadaljeval čez minuto mehkih sanj, „sem bil zelo presenečen in skorajda v zadregi, ko ste prišli v našo hišo. Prejšnja družabnica mojega brata je bila osorna, starikava mademoiselle iz francoske Švice, ki je zdihovala ves božji dan po ženevskem jezeru in je čitala Romanu s čarobnim glasom pločevinaste ponvice. Dobil sem jo na isti oglas, kakor vas, gospodična Breda; in ker mi ni prišlo na um, da utegne biti drugič drugače, sem se zelo začudil in sem že premišljal — ampak, prav je bilo! Bodite zelo domači pri nas, — kaj ne? Morda najdete v tej starinski hiši vendarle kaj prijaznega, kar vas priklene in se vam omili . . . Vem, pusti ljudje smo mi tukajšnji — o, ne ugovarjajte! — in čudo ni; malokdaj stopa ženska noga po naših sobah, po hodnikih, in po našem vrtu, ki pravite, da je tako silno lep. Izvolite?"

Breda ga je bila nehote prekinila z vprašanjem, zakaj da nima žene; nato je stresla glavo, da se ji je obesil pramen izpod slamnika, ter je zardela, kajti začutila je, da je rekla nerodnost.

„O, mislil sem se že oženiti, enkrat . . . Ampak dolgo je odtistihdob; Roman je bil takrat še zdrav," je vzdihnil tovarnar, s smešno otožno-

stjo na svetlem licu. „In potem — je vzel vrag vse skupaj! — K zajutrku bo treba," se je spomnil, ko je pogledal na uro.

„Jutri, če hočete, torej lahko jezdiva na polje; ali ste še voljna, da pojdete z menoj?" je vprašal med hišnimi vrati.

Breda je bila vsa voljna in hvaležna; hudomušno se je nasmehnila lastni misli, da se veseli izprehoda in obenem tega, da pojde z njim . . .

„Kajti tu notri je vendarle preveč tiho in temno . . ." je rekla sama pri sebi na pragu obednice, kjer so se žarki prepirali z mrakom in ga še vedno niso bili pregnali, dasi je svetil že veliki dan.

Tovarnar je stopil tačas po brata; in ko se je prikazalo pred Bredo Romanovo lice, resno in s takšnimi ostrimi, svojimi gubami, — se je spomnila kakor nalašč:

„Tukaj torej, morda baš na tem stolu, je tista brzojavka ubila njegovega očeta . . ."

Kri ji je izginila z obraza; v težkem čustvu, brez jasne misli, je povesila glavo; in ko jo je ob Romanovem nagovoru dvignila, se je vprašala, če ni v očeh vse polno solz.

IV.

Jesen je že obirala vrt; na trtah, ki so stale tuintam, se je svetlikalo zelenkastozlato grozdje izmed opaljenega listja. Zrak nad gredami je prihajal rezek in tem več je nosil neuslišanega hre-

penenja, čim revnejši je bil vonjav; cvetje se je osipalo, zelenje je venelo. Vsak hip je sfrčal z vetrom list, kakor ptička z žoltimi krili.

„Zdaj se poslavljajo naši pevci," je dejala Breda gospodu Romanu, ko sta gledala iz ute na živo mejo, kjer so se zbirale poslednje jate ptičev na odhod. Bilo je nekaj dni po njenem razgovoru z bratom; popoldansko solnce je poizkušalo svoj žalostni jesenski smeh, in slepcu se je po obedu zahotelo vrta. Tovarnar jih je spremil po stopnicah in čez dvorišče, vodeč brata za roko, a Breda je vzela s seboj knjigo, ki sta jo čitala tistikrat. Roman je čul, kako jo je položila na kamenito mizo; smehljaj mu je preletel obraz.

„Ali pravite, da bi brala? Nikarite, če ni vaša posebna in goreča želja; midva sva vendar modrejša in se razgovarjava po lastnih mislih in se ne dolgočasiva niti v trenotkih, ko molčiva. Ako mi ne bi bil vaš mirni glas prijeten kakor zaokroženi valovi rahle, globoke godbe — res, zdi se mi, da bi mogla pogrešati besed."

„Tudi molk je včasih zanimiv," je rekla Breda tjevendan.

„Mislite?" se je oglasil slepec pomembno. „Sicer pa, — vaše besede me živo spominjajo nekega trenotka iz bujne, vseh pustolovščin polne zgodovine mojega prejšnjega življenja. Ako se ne motim, sva bila v temni beznici bogvekakšnega predmestja, jaz namreč in moj prijatelj, ter sva se prodirala s temnimi očmi in sva ves čas molčala,

čeprav sva vedela obadva, da si morava povedati še tisti dan, vse kar je bilo v preteklosti, kar je v sedanjosti in karkoli kaniva za bodoče dni. Že drugi mesec sva namreč prenašala skeleči sum, da ljubiva isto devico in da ne bo nihče od naju radovoljno ponudil: odstopam! — Vi, gospodična, menda ne veste, da so mladeniči v takšnih mislih boljalimanj krvoločni? — Molčiva torej, dokler jaz ne prekinem tistega grdega položaja: — Povej mi vendar kaj! O čem si razbijaš glavo? — In z glasom grobov se odzove tovariš: — Tudi reč, ki o nji molčiva, je dovolj za naju oba! — Stvar sama po sebi sicer ni dovtip; ali — bodisi v njegovem glasu, bodisi v mojem obrazu se je moralo pokazati nekaj smešnega: tisti trenotek sva udarila v krohot, on in jaz, ter sva se nato pomenila prijateljsko in spodobno, in sva vedela, da je bil naju sum, ki sva ga gojila drug do drugega, krivičen in napačen."

Breda je dvignila roko do ust.

„Čemu mi pripovedujete to zgodbo?" je vprašala s porednostjo. In brezobzirno je dodala: „Če bi vedeli, kako lije po vrtu solnce, da so ga vsi pijani tistile rumeni helianti . . ."

„Pa zdaj jih že ni več mnogo, škoda," je rekel slepec mirno, „osipljejo se. Kaj še cvete? Žalostne astre in tiste lepe, polne hrizanteme. Ah, poglejte, in tudi rož še mora biti: ena vsaj, če ne več . . . Tam, vidite, gospodična Breda: ali ne

cvete tam nekje velika rdeča roža? Pokazal je z roko; dekle je pogledalo za njegovim ozkim prstom in je v resnici videlo rožo, kakršno je slepec opisal. Zavzela se je.

„Kako ste vedeli?"

„Po vonjavi . . . Ali je vi ne čutite?"

Breda je odkimala:

„Vonjavo čutim, ali po raznovrstnem cvetju..."

In ta hip jo je prevzela strastna želja, da bi se vsaj za minuto prekinil pogovor: samo toliko časa bi hotela imeti, da pomisli nazaj, na tisti prizor pri današnjem zajutreku, ter še enkrat opoji v sebi zavest človeka z nepokvarjenim zdravjem, opoji jo s tistim zmagoslavnim, prezirnim pomilovanjem, ki ga ima srce do vseh tujih in odtujenih nesrečnikov.

Kako je že bilo? Da, hišna je prinesla mehka jajca: za njo, za tovarnarja in za inženirja, ki je prišel danes z njim, mlad fant, neumen in spodoben. Samo za njih troje, zakaj Roman ne jé jajec; nikdar mu jih ne dado. Kako da ne? Breda se je že čudila . . . Jajca so bila na mizi, in še druge stvari, med njimi tudi sadje.

„Gospod Cvetko, pokusite nazadnje tehle hrušek!" je priporočil tovarnar, ki je bil še vselej poslednji pri mizi: on teka venomer okrog, od opravka do opravka, in čudež bo, če si nekoč ne odteče nog. „Finejših ne dobite v naših krajih; delikatesa, vrag me deri, če ni res!"

„Lastna hvala!“ je menil Roman, ki sicer ni imel navade, da bi dražil.

„Nikakor ne, preljubi moj!“ se je uprl brat in je obstal na koncu mize kakor razžaljen kokot na pragu dvorišča. „Zagotavljam te, da hruške niso moje, temveč župnikove . . .“

Inženir in Breda sta se nasmehnila, kar je navdalo tovarnarja z velikim zadovoljstvom; nato se je inženir zakrohotal, tovarnar se mu je pridružil in ko sta se smejala obadva, se je pričela še Breda ter se je smejala tako od duše, da je naposled s solzami v očeh priznala: „Sram me je!“

Tačas pa se je zgodilo nekaj čudnega. Slepec je vzel nož za sadje in je segel — ne po hruškah, temveč po jajcih. Videl ga ni nihče, razen Brede same; in ta je zastrmela, tako da je pozabila vzkliknit. Roman pa je nastavil nož, držeč jajce med prsti in je pritisnil, kakor da hoče prerezati sad. Naenkrat je hrstnila lupina, rumenjak je brizgnil v curkih po Romanovem licu in bradi, po njegovi obleki in po namiznem prtu. Breda je prebledela, od slutnje, da se godi nekaj čudnega; brat in inženir sta skočila izza mize, Roman pa se je mirno brisal s prtičem ter je govoril majaje z glavo:

„Preveč mehka, preveč mehka... ej zlodej!“

„Saj mora vendar vedeti, da ni hruška, temveč jajce!“ je dejala sama pri sebi. Inženir je menda uganil njene misli; dvorljivo se je sklonil k nji ter pojasnil s šepetom:

„Gospod Roman ne zna več jesti jajec: pozabil je ... To mu je ostalo od tistega strela v možgane; saj veste, da se je ustrelil?"

Bredo je zoprno dirnil ta mrzli ton; s telesnim studom je stresla rame, da se je inženir užaljeno obrnil in šel na svoje mesto. Pristopila je k Romanu, v svesti si, da je treba nekaj storiti; ali, že je bil tovarnar ob njegovi strani.

„Pustite, gospodična!" je poprosil, ves rdeč od čudnega sramu. „Roman, pojdi z menoj: takšen vendar ne moreš ostati za mizo. Ves si obrizgan od svoje mehke hruške!"

In odvedel ga je s seboj kakor otroka. Roman se ni branil; sledil mu je z nenavadno ubogljivostjo, sključen in neroden, kakor da se je ves postaral v kratkem teku tiste same minute. Le njegova glava se je zibala na desno in na levo in ustnice so venomer mrmrale v brado!

„Malheur, malheur!... Čudna reč, nesramna hruška to!"

Breda je slišala, da ji inženir nekaj prigovarja, ali bilo je kakor votle besede, kakor odmev iz daljne, zoprne daljave, brez zmisla, v jeziku, ki ga ne pozna nje uho; zdelo se ji je, da je priklenjena na svoj stol in potlačena s svinčenim bremenom, ki lega težko in težje na njene rame ter duši, mori... Zavedala se je brezmejnega sočutja s slepim človekom, ki se je osmešil v trenotni blaznosti ter je podetél in se je dal odvesti kakor dete. Obenem pa, takrat že in ves dan, do

tega hipa in v tem hipu, bolj nego kadarkoli, je čutila do njega neznosen stud; vsa prejšnja prijaznost, ki mu jo je žrtvovala, se ji je zazdela puhla ničevost, vse njene dobre misli kakor brezumna sanja ali kot nekaj, kar se rodi v človeku iz lastne plemenitosti — pest cekinov, ki jih zagrabi bogatin iz polnega žepa in jih zaluča po prašni cesti: — Pobiraj vas kdorkoli, kakorkoli, kadarkoli! Da se napravi prostor za druge!

Zdaj ga je gledala od strani in si ni mogla prikriti, da je njen pogled napol sovraštvo.

„Moj Bog! Ta človek me je poljubil na čelo!" Segla je z roko pod lase: da, tam je skelelo, žgalo je in peklo, kakor da je padla umazana žerjavica na čisto, belo polt. „Kaj sem mislila tisto uro? Ali sem bila blazna?" Glej, in nenadoma, široki, jasni cesti podobna, ki beži naravnost in sprejema vase nešteto stez po obeh straneh, naposled pa se ustavi pred obzorjem, da se strnejo vsa pota v eni sami, jedva vidni in zato tembolj jasni točki, se ji je odkrila čudna zveza med besedami in dogodki.

Bredi se je zazdelo, kakor da ni to ona, in da ni tisti on, slepi Roman, brat tovarnarjev, ta dva on in ona, ki sedita drug drugemu nasproti, dve postavi, on z dolgo brado in s kuštri v čelu, oblečen v črno suknjo do kolen, ona pa vitka prikazen mlade ženske, lasje skorajda črni, lice bledo, ustnice žarke, odeta v temnozeleno obleko. Ne; to, kar vidijo oči, sta zgolj dve jedri v dveh kro-

glah, sestavljenih iz breztelesnega nečesa, iz zakonov, iz misli in iz odnošajev, iz dogodb preteklosti in prihodnosti, ki tvorijo zlito in nerazdeljivo celoto, živečo z jedrom vred in utripajočo po meri njegovega, samo tisočkrat finejšega in rahlejšega organizma. In bilo ji je, kakor da se ta mistični svet njenega sobesednika ne samo danes, temveč že vse dni, odkar se poznata, z neprijetno vsiljivostjo drgne ob njenega in sili vanj, napol kakor zoprne, lepke roke čudoviščnega polipa, napol kakor krog na vodi, ki se kdoveodkod mahoma približa drugemu krogu ter žene svoje kolobarje proti njegovi sredini, da bi se zbližali obedve sredi ter bi se združili v eno, ki bi stala mirno med begom obojnih krogov, dokler ne izgine in ne utone z njimi vred.

S takšnim sumom je pogledala zdajci v njegovo lice, kjer se je razprostiral čez vse črte smehljaj, bridkosti poln in obenem poln veselja.

„Na kaj mislite, Breda?" je vprašal slepec, ko je začutil njen pogled.

„Ničesar ne mislim . . . A vi: kako da vam je prijetno tukaj v solncu, ki ljubite medlo luč in pesem žarkov, kadar se prelivajo na modrih gardinah? In da vas ni strah pred zlatimi helianti?" je vprašala Breda; glas ji je zazvenel malodane odurno, tako se je ogorčila, ko jo je poklical prosto z njenim imenom.

„Strah?" je ponovil slepec tiho. „Kaj bi me bilo strah? In pred solncem, in pred zlatimi heli-

anti? Vi niste opazili, da so že nekaj dni vsa moja okna odgrnjena: naj lije solnce v sobo, kakor nada . . . Zdvojil sem nad seboj, prijateljica moja, ali brez muke sem zdvojil; tako mi je pri srcu, kakor človeku, ki nima ničesar, da bi zaigral in izgubil, razen temne, hladne zmote. In zdaj pravi tisti človek: zopet sem vzljubil solnce in luč in cvetje, in zatorej vržem zmoto in vso svojo siromašno modrost berača čez krov; vse hočem dobiti ali izgubiti in potem nositi, kar mi je naloženo, nositi brez lažnjive tolažbe, vdati se v usodo brez kletve in brez tožba!"

„Pa kaj hočete dobiti?" je vprašalo dekle in od vročega nemira, ki je napajal njegov glas, ni slišalo trdosti svojih besed.

„Kaj hočem? Povejte mi, Breda: ali verujete, kakor verujem jaz — po krivici morda, ampak vendarle: da je mogoče razpaliti dušo do takšne ognjene volje, do takšnega prekonebesnega hrepenenja, da mora zopet zasijati — če ne izgubljeno solnce, pa drugo, lepše in mogočnejše od njega?"

Breda ni odgovorila; njeno lice je bilo kakor mramor, zgornja vrsta zob se je zajedala v ustnico in oči so se zapirale od muke.

„Dajte mi roko", je zaprosil slepec s tihim, toplim glasom. Dekle je gledalo pred sebe; pretekel je hip molčanja, kakor da Roman čaka odgovora. Toda beseda se ni oglasila z njenih ust, niti se ni premaknila njena roka.

„Ljubi me!“ ji je šumelo po glavi kakor mrzličen sen. „Ljubi me, in jaz sem njegova v vseh njegovih željah, brez obrambe sem jim izročena, od njih oskrunjena brez pomoči, od hipa, uro za uro, dan za dnevom: kajti hrepenenju ni prepovedi . . .“

A ta trenotek je začutila iščoče prste Romana ob svojih. Izpreletelo jo je, kakor da mora okameneti; njen obraz se je pokril z rahlo, enakomerno rdečico, okrog oči in ustnic je legla bolest.

„Breda! Ali mi nočete dati roke?“

In že je čutila prijem njegovih prstov; vroči so bili kakor bolnikovi in drhteli so.

„Nikoli!“ je vzkliknila z glasom, ki je bil skorajda mrtev od nemira; zbala se je, ko ga je začula, obenem pa jo je prešinila radost, da je našla svojo besedo.

Tistikrat se je zgodila s slepcem izprememba.

Vstal je, opotekel se, prijel se je za mizo; položil je roko na čelo in črte obličja so se napele v silnem naporu, ki je ukazoval lastni duši mir.

„Počakajte... samo malo — trenotek samo!“ je izpregovoril z glasom, hripavim in ubitim, kakor izpod drobečih skal. „Torej se le razumeva! In berač je izgubil vse . . . Res, gospodična Breda, bilo je blaznost! Vam je hudo? Morda sem vas razžalil? Če hočete, pokleknem in vas prosim odpuščanja... Čemu ne bi? — A prav imate; premišljali boste in — tudi brez tega mi odpustite. Ali se naj opravičim?“

Težko se je spustil nazaj; Breda je slonela med vhodom.

„Kako se vam naj opravičim? Poslušajte, povem vam historijo ... Šel je popotnik po cesti, vagabund z znamenjem na čelu, nečistnik in očitni grešnik. In menda je nosil ta človek nekakšno kupo s seboj; morda je bila ta kupa tudi dragocena, čeprav človeka ni bilo prida: tako si je pač mislil, kdor ga je srečal ... In poglejte, nenadoma se ta človek spomni, da ni vode v njegovi kupi, čeprav jo ima zato, da bi pil. Spomni se, da ni še pil vso svojo dolgo pot; in od zgolj spomina ga zgrabi žeja. Zdaj se ogleda po njih, ki ga srečavajo; ali, pomislite, sto in tisoč njih je samih žejnih in stradajočih. Takrat pač pride mimo njega duša, z napolnjenim kristalnim vrčem na rami, in popotnik spozna, da je hodil k nji vso svojo trudno, dolgo, nečimerno in prazno pot. Kdo bi ga karal, če pristopi in poprosi?"

Zmerom tišje so prihajale Romanu besede. Bredi se je užalilo, orosile so se ji oči. Hotela je izpregovoriti, a Roman jo je prehitel:

„In zdaj se morava ločiti; jutri že, ko se vrne brat iz mesta. Zakaj? Poslušajte drugo historijo ... Pred desetimi leti sem imel prijatelja, ki je bil oženjen. Bogme, jaz nisem bil kriv, nedolžen sem bil, kakor ste vi nedolžna, da se je zaljubila vame njegova žena, histerična, starikava, bedasta in koketna. Vedi Bog v nebesih, zakaj sem jo dotlej spoštoval. A nekega dne jo najdem samo

doma, v čudni volji — no, vam pač ne morem razlagati, kako in kaj! — in zgodilo se je, da mi je razodela sama — hm, tisto svojo ljubezen. Ne pričakujte romana: to je bilo vse. Kajti jaz nisem nikdar več prestopil njenega praga; zakaj da ne? O, vi ne veste, kakšen je tisti stud . . ."

Takrat je odgovorila Breda z mirnim glasom:

„Potem imate prav, gospod Roman. Jutri se razstaneva, ampak danes sva še prijatelja, in nič se ni zgodilo med nama."

Čez minuto je dodala:

„Večer prihaja; ali ga čutite? — Kako krasno je nebo: oblaki se zbirajo na zapadu in se zlaté, kakor da bi se oblivali s starim, dišečim vinom..."

Rikard Malloprou.

Odlomki dnevnika.

I.

Od polnoči že prepevajo kaplje po šipah kakor sitni berači, ki stoje pred vrati in drdrajo svoj bogokletni očenaš ter se ne ganejo brez daru.

Tudi tistikrat je deževalo: brez preneha, že osmi dan.

Vas je ležala sredi polja v blatu, v megli in v curljajočih pajčolanih aprilskega dežja, drobnega, drobčkanega, skoraj da tihega, in neumorno rosečega zemljo. Po lužah na cesti so bredli umazani, raztrgani otročaji. Bolj kakor v poletni suši je spalo življenje, čmerikav in sovražen se je odgrinjal razgled; ničesar veselega nisi videl v tem prokletem dolgemčasu, razen svetle nove opeke tuintam, ki je s svojim rdečim smehom čudno samevala na klavrni začrnelosti streh.

Vozili smo se s komisije: moj pomočnik v uradu, moj pisar in jaz, oziroma jaz in dva druga, ki pa z nobeno pravico ne zaslužita, da bi zapisal njuni imeni na ta imenitni holandski papir.

Dokaj dolgo smo se razgovarjali in krohotali, ves čas, dokler je rila kočija zunaj po prosti poljski cesti; pili smo na kmetih, in dasi je bil navaden cviček, vendar smo ga imeli v glavi dovolj za židano voljo. Toda mahoma se je oglasila žalost, ko sta se dvignili po obeh straneh mesto temnih jagnedov dve zoprni vrsti zaspanih, poštenjakastih hiš.

Rjav kosmatinec je zalajal pri okrušeni kolibi tik pred cerkvijo in je planil za vozom. Takoj nato pa smo videli žensko, ki je prikrevsala mimo zvonika. Majhna je bila in grbasta; ogromen jerbas na desnici jo je siloma vlekel k tlom.

Stopala je počasi, trudno, s pljuskajočimi koraki. Zdelo se mi je, da slišim njeno težko sopenje, še preden smo bili navštric. Glavo je imela debelo kakor vsi kretini; ruta ji je bila zdrknila z mokrih črnih las in je čepela na kratkem tilniku. Obraz, širok, surov, z zalitimi očmi in z debelimi, napetimi ustnicami, me je po čudnem stiku misli nenadoma spomnil sodomskega greha, kakor sem si ga predstavljal z živo podobo v nedolžnosti prvih otroških let.

Gnusno in smešno jo je bilo gledati, ko je šla mimo nas; v mastnem modrcu so ji mahale prsi do predpasnika, zadaj pa se je dvigala ostra grba visoko v nasprotno smer. Izpod naših konj ji je pljusknilo v lice. Ozrla se je in zarežala.

Tisti hip — še danes ne bi vedel reči zakaj, — sem se nehote obrnil k pomočniku:

„Jaklin, poglejte vendar: kakšno grbo ima! Ali ste že videli gršo žival na svetu?“

Govoril sem glasno, da se je čulo navzlic drdranju koles. A slišala me je tudi babnica, dasi ni bil moj namen. Postavila je naloženo košaro v blato, besno je zagvozdila roke v bok in je kriknila za nami:

„Tudi ti si grbast, prokleti ... tudi ti! Sam nase glej škric grbasti, in pusti krščanskega človeka v miru! ...“

„Kakšna grba — v resnici!“ je pritrjeval Jaklin. On mi vedno pritrjuje. Rekel sem mu, da ne rabim več službe, odkar sem dobil po teti stotisoč kron; in zdaj se nadeja, da me nadomesti, kadar se poslovim. „Kakšna grba! Ne, veste, gospod Malloprou, grbce bi bilo pač treba odpravljati, — zaradi estetike same!“ In pogledal me je, če odobravam, kakor človek, ki je vedoma zinil pametno besedo. Tudi pijani pisar je dvignil glavo; treba mi je bilo le pokimati, pa bi bil še on z navdušenjem razložil isto kakor Jaklin.

„Vedi zlodej!“ sem dejal zategadelj. „Vi lahko priporočate estetiko, ker nimate grbe. Če bi jo pa imeli, bi govorili brez dvoma za svojo lastno, čisto drugačno in popolnoma opravičeno filozofijo. Lepota krastače je hrastavost, pravi menda Voltaire ...“

Ali, s čudovito natančnostjo sem se med temi besedami spomnil kretinkinega krika:

„Tudi ti si grbast, prokleti ... tudi ti!“

Po vsej moji duši se je raztegnil odmev njenega hreščečega glasu kakor ostudna, mrzla slina; obenem pa mi je sama od sebe pričela stopati pred oči podoba Rikarda Malloproua, moja lastna podoba, s strmo, ostro grbo na hrbtu ... Tako smešna se mi je zazdela ta misel in tako neznosna mi je bila, da sem se zasmejal na vse grlo in sem napeljal razgovor o strojepiskah, samo da izpregovorimo drugačne reči.

Vstrežljivi Jaklin je sklepal, da se mi hoče kosmatih. Pričel je pripovedovati; in ker sem rajši poslušal njega kakor pa svoje misli, smo romali od strojepisk do nun, od nun do menihov, od menihov do Židov, od Židov do Ogrov, in smo bili ravno pri pruskih knezih, ko je voznik ustavil pred magistratom.

Toda med abotnim smehom in med surovo igro naših obrazov, ki so se krčili, napihovali se in drgetali k anekdotam, se je s točno rednostjo vračala v moje misli slika pokvečene ženske in njen jezni, škripajoči vrišč:

„Tudi ti si grbast, prokleti ... tudi ti!"

Tisti dan sem presedel in prečenčal vse popoldne po kavarnah. In ko se je storil večer, naenkrat ni več deževalo. Oblačje se je bilo raztrgalo po vsem zapadu; visoko nad redkimi zvezdami je temnela modrina ter je spuščala svoj pomarančasti rob za dolgočasna slemena poslopij.

Prišel sem domov; prižgal sem luč in sem spustil žaluzije čez okna. Še zastore sem razvezal,

te svoje težke rdeče zastore, da je umolknila ulica in da ni bilo glasu, ki bi motil moje misli.

Nato sem se vrgel v naslonjač, razburjen, kakor ne popiše beseda, in napol blazen od trepečoče napetosti živcev.

Otročje in bedasto se vedem; vem, vse vem. In vendar je res, da sem si moral od tistega do današnjega dne brez prestanka slikati v mislih črni, težki križ, ki bi ga nosil na ramah, če bi bilo res, kar je kričala ženska na vasi. Moral, pravim; zdaj sem že tam, kjer človek mora . . .

Ves kaos posledic se je privalil odnekod, vtelešenih v strahotnih, čudoviščnih karikaturah, gibajočih se in drgečočih v porogljivem krohotu. Z nesramno pogojnostjo mi ponujajo svoje bolečine; toda „če bi bil“ te pogojnosti se tako malo razlikuje od „ker si“, da čutim vso muko in ječim, kakor da bi bila zares nad menoj; tako malo, da boljinbolj dvomim: kaj, ako sem vendarle grbec — ali norec! . . .

S tolikšno grozo se včasi zamišljam v ta dilema, da mi drveni koža na čelu in na licih, dasi jo venomer rose kaplje mrzlega znoja. Toda že se je zgodilo, davi je bilo, da sem udaril s pestjo po mizi in sem dejal:

„Zdaj pa glej, usoda, in pazi, da kmalo napoči konec; kajti že davno smo se prenajedli čakati usmiljenja božjega in milosti svetega Duha, amen!“

Kupil sem si prazno knjigo, vezano v pergamen, z rumenkastimi listi iz razcefranega papirja. Čemu pač? Zakaj pokrivam stran za stranjo s svojo široko, skrbno, skorajda lepo pisavo? Ali pišem zase, da se bom kdaj občudoval ob zimskih večerih, ko bo šla mehkužna luč moje bronaste svetilke čez ta dragoceni holandski papir? Mar zato, da bo moj dnevnik drugim, ne pa meni, ključ za čudne in skrivnostne reči, ki so se približale in se hočejo zgoditi? . . .

Trenotki, kakršen je ta, so pravzaprav sila redki v mojem življenju: trenotki jasnega pogleda vase, hipi tako neprijetno globokega spoznanja, da ne morem brez smeha obrniti oči v zrcalo; vsaktero moje početje se mi prikazuje v opičjem plesu po taktu vedno istih melodij. Toda ker je ura takšna in ker je danes moje srce resnicoljubno in pošteno, bodi predvsem zapisano priznanje, da vrstim te stavke z voljo in s premislekom, in da slutim naprej, kako se bodo strnili v historijo.

Več! Vidi se mi, da je v mojih rečeh za vso navidezno, zunanjo nujnostjo slučaja še druga in prava, notranja nujnost. Ravno ona je pa tisto, česar se že davno več ne poizkušam odkrižati: polnejasno hotenje, da bodi moja usoda venomer nekaj neobičajnega, rekel bi, literarnega: roman, novela ali tragedija; komedije in burke so mi manj pogodi, ker sem bolj otožne in zamišljene duše. Če bi vedel, da je zasluga, bi se torej lahko pohvalil: jaz, Rikard Malloprou, živim v zgolj histo-

rijah. Ako pa ni zasluga, marveč slabost ali podoben ongà, ni moja krivda: podedoval sem jo, kakor sem podedoval obraz, hišo za Ljubljanico, solidno meščansko ime, dolžnost rodoljubja, in kar me je najbolj razveselilo, prvikrat trideset, drugič pa sto tisočakov gotovine.

Moj oče je namreč s strastjo prebiral sentimentalne romane; besede, navade in geste njihovih junakov so se zrcalile v vsem njegovem dejanju in so mu bile obenem vzrok edinega gorja: romantična duša, zanosa in lepe arhitektonike polna v vsem hotenju in početju, mu je izkrvavela nad okorno suhoparnostjo bližnjih, ki se niso sramovali priznati, da ne bero romanov, in se niso bali trditi, da jih ne živé.

Zatorej je krivda ali zasluga, karkoli je, blagopokojnega gospoda Herberta Malloproua, če se doživljaji njegovega sina napol hoté, napol nehoté razraščajo po prijetnem ritmu povesti in če so že naprej literarne barve, tako da mu nič ni treba lagati med pripovedovanjem, kadar diši čaj in se vije dim papirosk po salonu, naokrog pa poslušajo zaslužni rodoljubi, dične gospe in mične gospodične.

Jasno mi je in očitnejše od solnca, da izvira moje sedanje neznosno mučeništvo iz te iste proklete arhitektonike in literature; moji naturi — ki se pogostoma nesramno malo meni za to, da je moja — se je zahotelo živeti psihološki roman, kakor hitro je zavohala izvrstni motiv. In vem, da se temu motivu ne bo odrekla in se ne bo poto-

lažila brez historije, treba bo izpustiti vraga in pekel do poslednje pike v epilogu . . .

Sklenil sem potemtakem, da hočem popisovati svoje misli in občutke v posebni knjigi, na holandskem papirju, ki je vezan v pergamen; kajti važen vozel pomenijo v mojem življenju in ne le zaslužijo, nego z glasnim krikom tirjajo čast, kakršno jim izkazujem. Ako se razplete vse po sreči, mi bodo spomin in prilika modrovanja od vrste do vrste, kadar jih bom bral prijateljem in prijateljicam; če je pa takorekoč božja volja, da po kdovekakšni poti vse skupaj odnese hudič, potem jih naj objavi kak nadebuden mlad pisatelj. — Zakaj in k čemu? — Prvič zato, da se ovekoveči moje ime; ne najnazadnje, marveč skorajda predvsem zato, da so povod in prilika izpregovoriti prijetne besede: „Ta bi delal čast tudi drugim, večjim narodom!“ — in tretjič, kolikortoliko, v podporo slovenski literaturi.

II.

Naša natura je včasih vražja v svojih kapricah. Znori nam po krivi cesti, ali najprej tako krotko in s takšno malozanimivo zmernostjo, da zmagosvestno bijemo po mizi in obetamo konec. Jedva pa smo se spomnili vajeti, jedva smo stisnili pest, že se je vzpela pohlevna čud na zadnje noge ter je z rezgetanjem udrla naprej.

Zdaj se podi, zdaj drvi urneje od burje, samo zato, da se nam roga in nam kaže svojo moč.

Šele teden dni je minilo, odkar sem zaupal tem listom začetek in prvo postajo svojega trpljenja; in vendar stojim že danes tam, kjer popotnik kolne Boga in se ozira, sluteč, da ne sme dalje, vedoč, da ne more nazaj.

Zakaj nimam vsaj nekoga na svetu, ki mi ne bi bruhnil posmeha v obraz, če bi mu povedal svojo neveselo zgodbo in bi ga vprašal: „Prijatelj, reci po pravici, kakor misliš, da je!" — Ali če se oziram po ljudeh, ne vidim takega med njimi; sam pa si ne vem pomoči, sam si skorajda ne upam več na beli dan.

Vem še in nisem pozabil, kako je bilo nekdaj: kakor ogrodje iz živega jekla se je širila logika po vesoljnem svetu mojega mišljenja. Bila je skrivnostno jedro z vsemogočnimi rokami polipa, in vse ostalo je živelo zgolj nji na čast, bilo je zaradi nje, ponižna obleka njene oblasti. Neredkoma se mi je smilila krasotica domišlija, kadar sem se oziral vase in sem jo gledal, — uporno deklo, s solzami ponižanja na licih, s predpasnikom na surovem krilu iz katuna in s krtačami v rokah. Pa zdaj se je vse izpremenilo: logika še živi, ampak roke so ji usahnile in odpadle; zase živi in zase misli, ali kar ukazuje, ne odmeva več nikjer in več ne gospoduje, — niti nad enim samim drhtljajem zbegane duše. Dekla domišljija si je zdaj oprala roke in si je odvezala predpasnik; naširoko

je razčesala svetle kite, pisane krpe je sešila v kraljevski plašč, vso hišo je napolnila s svojo nenasitno vladeželjnostjo. Dandanašnji je reva logika tista, ki pohabljena čepi v zapečku in strada; in pride dan, ko umre od gladu, dan, ko se pokaže, da so jo že zdavnaj pozabili: niti tega se takrat ne spomnijo, da bi jo blagoslovili in pokopali.

Rekel bi z drugimi besedami: sam pri sebi sem doslej še ves prepričan, da nimam grbe, a živim in vedem se, kakor da bi jo imel. Ves tisti sram občutim, vse tisto zaničevanje požiram v grenkih, grenkih kapljah, ki je v oporoki človekoljubja zapisano nestvorom. Če bi me veselila psihologija in če bi se smel s pravico nadejati, da bom kdaj zopet zdrav, potem bi mi bili enkrat spomini o mojih sedanjih čustvih gradivo za predragoceno razpravo. Res, bila bi zanimiva; kajti moje razpoloženje se boljinbolj prispodablja tistemu, ki sem ga okusil nekoč za svojih vseučiliških let. Napravil sem bil neumnost in cel mesec dni nisem imel denarja; tudi znancev ni bilo, da bi mi pomagali: v tujem inozemskem milijonskem mestu, takoj po prihodu . . . Zadnjih pet dni, preden je prišel denar, sem preživel brez grižljeja v ustih. Kdor ni sam izkusil, mi ne bi verjel, kako sem takrat povešal oči: tatinske niso tako pasje, kakor so bile moje. Najrajši bi bil šel priznavat na vogale in po ulicah, da je vsakdo vrednejši, lepši in umnejši od mene, kdor ima le vinar v svojem žepu; da so boljši in popolnejši vsi, kolikor jih

hodi sitih in napojenih! Takrat sem čutil, da je denar vrednost in moč in izvrstnost, vse v enem; da je denar Bog in solnce in dobrota, revščina pa podlost in vsega zla začetek, in da se le v pomanjkanju začenja tista enakost, ki je ne razume, kdor požvenkljava s cekini.

Takrat nisem slutil, da obesim kdaj poleg te slike še drugo iz svojega življenja, podobno in sorodno prvi, a še neverjetnejšo od nje. Zdaj namreč, ko hodim kakor grbec med ljudmi — da nisem, kaj mi pomaga? — zdaj čutim več nego tiste dni, in z večjo bridkostjo: to bore lepote, kar je ima ali nima trhla krsta naše duše, — naše telo, je višje od denarja, dragocenejše od vseh drugih prednosti človeka, in brez dvoma vredno iste neizmerne cene kakor ono, čemur pravimo duh. Gorje mu, kdor je obdarjen z grdostjo!

In vendar si grd le napol, dokler ne veš, da nisi lep; čisto grdega te stori trenotek, ko priznaš, — z mislimi sebi, z očmi svojim bližnjim — da si v resnici grd. Takrat šele si ostuden in si nesrečnejši od Kajna, ki beži pred bratovo krvjo...

Rikard Malloprou z grbo . . . Rikard Malloprou grd . . . Prav narobe so mi šepetale ženske v objemih; celo na cesti sem že slišal za seboj občudovanje. Nisem se prevzel, verjel nisem, kakor nisem ugovarjal. Moj Bog! človeški okus je tisočerih vrst; za mnogokoga je bil Rikard Malloprou lahkoda naravnost očarujoč; toda kadar se je gledal sam, v trenotkih neprijetno globokega

spoznanja, ni našel na sebi preveč lepote, kakršna mu je bila tistekrati pred očmi.

Seveda, kar je takole vsakdanjim babnicam povšeči, me krasi v izobilju: črni, gizdalinsko razčesani lasje, črna Kristova brada, visoko čelo ter okrog oči in nad nosom poteze, ki baje pomenijo silo in vztrajnost v zanimivih položajih. Ženske so vobče moje prijateljice; in ker imam stointridesettisoč kron v gotovini, hišo za Ljubljanico, obraz in pritikline po njih okusu, lepo obleko in mnogo kravat, bi lahko ubijal in prešestval, pa ne bi verjele, da sem.

Tudi mojo duhovitost so že hvalili . . . Kaj je duhovitost po mnenju teh ljudi? Spretnost jezika, glumstvo družabno razvitega človeka, sposobnost, ki dela iz kaplje mila velike bisere in široko morje rož iz plebejske zeli na gnojišču. Moja duhovitost ni — ako je! — potemtakem nič zlega, temveč celo zasluga, samo da ne moja, nego blagopokojnega gospoda Herberta Malloproua, ki jo je razodeval sam na sebi in je ni pozabil zapustiti potomcu. Ali vendar se smejem vsem, ki me cené zaradi duhovitosti: vse preveč sem navdan s prepričanjem, da ta krepost ni moje bistvo. Kajti Rikard Malloprou je že neštevilnokrat zasledil, da začne le takrat zabavati ljudi, kadar se mu zazde tako tuji in tako neumni, da nima zanje ničesar razen najlahkomiselnejše in najbolj brezsmotrene laži.

Toda bodisi kakorkoli! Makar da sloni moj ugled na krivem kreditu, — ugled je tu, in je

vselej velik ter je malokdaj neprijeten. In jaz nisem tisti, ki je z njim ogoljufan in ociganjen; nisem se ponujal sam, nisem jih prosil, da bi mi ga prisodili! Ženske me imajo rade, večina zelo, druge preveč, nekatere tudi po meri dostojnosti in morale; a moški me uvažujejo, prvič ker so hlapci ženskega mnenja, in drugič ker je zdravo in potrebno za človeka, da uvažuje. Zdaj se pa vprašam: kako bi se vjemalo vse to, če bi nosil Rikard Malloprou grbo?

Ženil se bom; nič dolgo ni več do slovesnega trenotka. Ker sem zaljubljen? — Sem včasi; včasi tudi ne. Morda bi premislil in bi se izkujal; ali Malva se že veseli, smeje se, ploska z rokami, skrbi in pripravlja za poroko, jaz pa sem — v gotovih stvareh — vselej mož beseda in vrhutega človek s pretirano finim okusom, ki ne mara videti, da bi se ženske jokale: pregrde so, kadar vlečejo usta navzkriž . . .

Pravzaprav mi je zagonetka, zakaj govorim že nekaj časa, vse te dni svojih dvomov in svojih bolnih idej, s posmehom o rečeh, ki so mi drage in takorekoč usojene v začetku mojih razmer. Ali se bojim zanje? Morda preži odnekod nevarnost, da se vse to mahoma strese in zamaja, ter se podere in poruši, jaz pa bom stal sam in zapuščen nad gnusom, ki se dvigne v megli iz razvalin . . .

Vem, kaj je. Soparna, bridka misel mi prihaja na um, misel, ki je sedla davi v moje možgane in se dolgo ni dala prepoditi: če bi bili vsi ti ljudje,

kolikor mi jih je ljubih, prijetnih in potrebnih, vsi do zadnjega, ki podpirajo vrednost mojega življenja, zbrani na istem kraju, v zložnosti in v udobnosti, pri razgovoru in pri čaju, ali zastran mene pri cvičku, pri pesmih in v dimu trabuk, jaz pa bi se prikazal med vrati, takintak, in bi stopil mednje... Če premislim: odložil bi cilinder in bi slekel svršnik, ako bi bilo v mrzlem vremenu, elegantno, kakor znam iz prirojene navade; razpoklonil bi se tjainsem in bi hotel sesti v njih veselo sredo; takrat pa bi zapazili vsi naokoli — videli bi nekaj, kar so prezrli do tistega hipa, — zagledali bi, da imam hrbet ves pokvečen in da se mi v gubah dviga suknja nad veliko, ostro grbo . . .

Kaj bi si mislili? Kaj bi dejali? Ali bi me pomilovali? Ali bi teklo življenje naprej, kakor da je prišel dogodek, pa se je utrnil v bežeči uri, zdaj pa je zopet vse kakor prej? Ali bi izkrivili obraze in bi se mi zarežali v oči?

Zakaj ga ni pod solncem, ki bi mi povedal, kaj bi se zgodilo?

III.

Mar je moja duša res že do poslednjega kotička napojena s strupom te bolezni? In kaj, in kakšna je pravzaprav moja bolezen? Kje je beseda, ki jo objame brez laži?

Morda je delo brezštevilnih nevidnih kali, ki so čakale po vseh špranjah in zatišjih, dokler jih

ni združil trenotek in jih sklenil z verigo; ta veriga pa zdaj drobi in gnete vse, kar drži, vse, kar je ostalo med njenimi členi . . .

Ali ne; moja bolezen je morda sorodna prikaznim, kakršne so me včasi kot otroka navdajale s strmečo grozo, kadar sem ležal bolan, v žaru vročice, prikovan med odeje in blazine. Takrat sem pogostoma zagledal v sanjah nemirno mrežo, ogromno kolo, z obročem kdovekje okrog zvezd in okrog zemlje, a z osjo, ki je šla naravnost skozi moje oči. To kolo je bilo enako pajčevini; zeleno in škrlatno so tekle niti vsenavzkriž, objemale so se in se zapletale v petljah brez števila, a vsaka zase je živela in je hotela uiti svojo pot. Jaz pa sem vedel, da moram krotiti strašno mrežo, ki sem ji postavljen za čuvarja: kolikor niti v pajčevini, toliko obljubljenih temnih kazni je viselo nad menoj, če bi se ji kaj zgodilo. In vedel sem, da se zgodi; slutnja je drhtela v meni, da je gorje na poti in da mora, m o r a priti . . . Res! Mahoma se je začelo kolo vrteti, žive niti so se zvijale in se napenjale iz hipa v hip vse bolj uporno; med tem divjim vrtenjem pa je kipela moja groza in je postala naenkrat neizmerna in strašna kakor ves vesoljni svet. Takrat se je raztrgalo vse; kolo se je razletelo v gorečih meteorih, v blazen kaos so se zlile zelene in škrlataste niti pajčevine . . . V nepopisni bolesti sem zakričal; moje oči so se odprle in so zagledale ustna matere nad seboj.

Lahkoda mine slično tudi to; trpljenje se bo grmadilo do vrhunca, in kadar več ne pojde više, takrat se poruši črni sen in sam svetel dan zasije naokrog . . . Tisto uro se potolažim, rekoč: Ni strahov, ki sem si domišljal, da so; ali ker sem trepetal pred njimi ter sem trpel od njih, kakor da nosim pravo grbo na hrbtu, na življenju svojem pa vse posledice takšnega izvirnega greha, — o, razodeni, pravična usoda, in povej: Kdo me je maščeval pred njegovo smrtjo nad tistim, ki mi je zapisal prokleti delež, da moram živeti iz historije v historijo?

Toda kaj, če je moja bolezen prav nasprotna? Kaj, če je vsa ta groza resnična in opravičena? Če je križ na mojih ramah pravi križ, ne premehak in prelahak, da bi ga čutil, temveč trd in težak, samo da ga rama taji? Morda sem grbast od rojstva; ali usmiljenje ljudi se je kosalo z zaslepljenostjo mojih oči in s topostjo mojih čutov: toliko so molčali, toliko prikrivali, da dvomim zdaj nad lastnim prepričanjem in mu ne morem verjeti . . . Potem je bila samo ona pravična z menoj: pohabljenka, ki je šla z jerbasom po blatni vasi, moja sestra v nesreči, ona, ki me je kaznila za razžalitev in mi je povedala, da sem ji enak!

Da, tako je, — to je tista strašna resnica!

. . . Pred dnevi sem zapisal: dokler človek ne ve, da je grd, je grd le napol; ves ostuden postane šele takrat, ko z mislimi prizna sam sebi in z očmi svojim bližnjim, da je v resnici grd . . .

Kako volčja, kako zavratna je vendar človeška narava! Preden sem se zavedel, je teklo vse, kar je utripalo življenja in razmer med menoj in med ljudmi, po gladkem tiru dostojnosti in vljudnosti; živ krst mi ni zameril moje grbe. Zdaj pa, ko slutim, zdaj, ko takorekoč v e m, zdaj jim berem na licih in v pogledih, čutim v vsakateri kretnji in v slednjem pritisku njihovih rok in slišim v vseh drhtljajih njih iškarjotskih glasov, kako mi privoščijo, kako se norčujejo, kako se pené od škodoželjnosti in od posmeha. Zdaj se je razprostrla moja ostudnost pred njimi vsemi in me je odela do tal . . .

In s čim sem se izdal? Z molčanjem? Da, že tedne si skorajda ne upam govoriti. Hodim v družbo in ukazujem jeziku: bodi speče drvo! In obrazu: bodi mrtev led . . . Morda z besedami? To ni mogoče . . .

Ali vendar! Mar je pretekel ves ta čas le en večer, da se ne bi bil vrnil s strahom in z dvomi med svoje stene? Le en večer, da ne bi bil hodil do pozne polnoči po sobah iz kota v kot in se vpraševal neštetokrat iznova, če nisem govoril ljudem o svojem razpoloženju? Kajti včasih — to vem izza bivših dni — se človeku sama od sebe omeči duša in išče druge, da bi se spojili skrb in skrb, ali da bi sočutje orosilo bolečino. To so hipi, ko pozabljamo, kako tuji in oddaljeni so si ljudje med seboj. Pride siromak, zapuščen in sam med zemljo in med nebesi; kdovekod,

kdoveodkod je zablodil žarek beraške nade v njegovo srce; a srce se je razveselilo, vzljubilo je vse ljudi ter skoraj sleherni kamen na cesti; in da bi napravilo iz lažnjivega hrepenenja resnico, trga zdaj zastore s svojih ran, pa meni, da je našlo pomočnika in zdravnika. Izpove se siromak nevrednemu; vesel je in olajšan, tisti in morda še drugi dan, zakaj pogostoma je treba dolgo časa, — tem več, čim hujše je bilo gorje, — da zaslišimo izza tolažbe krohot posmeha.

Tako se zdi tudi meni vsevenomer, da sem tožil in pripovedoval, in da sem se razodeval v izgubljenih besedah. Res sega to že v moja detinska leta: odkar živim, se mi od časa do časa vrača strah, da me je v nagli minuti zagrabila blaznost in da so vrele preko mojih ustnic skrivnosti, ki bi morale ostati pokopane... Včasih se zdrznem na čisto tujem kraju, v kavarni ali sredi ceste, in zazdi se mi, da sem na glas govoril sam s seboj o temnih rečeh. Tako sem nemara že bogvekolikrat priznal svojo zavest o grbi.

Stoj, Rikard Malloprou! Zakaj ti ljudje ne povedó, kar jim blebetaš v takšnih neblagoslovljenih trenotkih? — Ah, odveč je, da sem se izprva preplašil in potem skorajda razveselil! Če mi niso povedali nekdanje dni, so molčali zato, ker so vedeli, da imajo sami svoje skrite križe, sami svoje umazane vesti, in da ne pristoja tistemu grajati pezdir, kdor nosi bruno v svojem očesu. Nekateri so bili tudi prebojazljivi in drugi pre-

vljudni, da bi se rogali, — če sem res katerikrat kaj izdal. Ali, kadar zdaj govorim o svoji grbi... Resnično, grbe nimajo vsi ljudje; nobeden mojih znancev je nima razen doktorja Timijana, a ta je gluh. In kakor se smejé njemu tik za hrbtom, tako se norčujejo nad menoj podalje, dočim so mi v lice sladki in polni uvaževanja. Resnica je pa, da me nihče ne ljubi in nihče ne spoštuje; vsi lažejo, vsi me goljufajo: široka javnost, ožji krog znancev, število prijateljev — vsa, vsa podla drhal ljudi, kar jih je okoli mene! Marioneta sem, in moje življenje ni boljše od slabe komedije: vlečejo me, umobolnega, za nit mojega samoljubja, kamorkoli jim je v prid in v zabavo; a nit se ne bo pretrgala, dokler bom nosil grbo po svetu; takšna je demonska ironija modrosti božje ali bolje rečeno, smotrenosti in redú v prelepi in trikrat prokleti naravi.

Pa o n a? Kaj misli moja nevesta, da se ne brani grbca za moža? Bržčas nima estetske naslade nad pokvečenimi pleči in nad krivimi hrbtišči; stavil bi kaj, da se ji zde grbe in enake krasote pravtako odveč, kakor naprimer romantična arhitektonika življenja ali pa novele in tragedije v vsakdanji prozi. Zakaj pametna ženska je in kolikortoliko popolnejša od mene, česar se mi seveda ni zdelo priznati. Ali torej ne laže, ko govori, da me ljubi? Laže! Kolikorkrat reče takšno besedo, kolikorkrat pokaže takšno misel, je sama laž in hinavščina!

Malva da bi ljubila pohabljenca? Preveč gre njena duša za lepoto ... Duša? In za lepoto? Hahaha ... Rad bi vedel, zakaj me je hotela, zakaj mi ne reče, da naj jo pustim? Da sem lep, mi seveda ni dejala, še nikoli ne. Čemu? Pokaj? Saj ni bilo treba t o l i k o laži in pretvare ... „Ti si tako dober z menoj ... Tako moder si ... Govoriš, kakor da bi razsipal zlato ...“ In tako dalje. — O, vem, kaj hoče! Ženska je pač med našimi ljudmi zgolj manjša ali večja ničla, ako ji manjka moževega ugleda in njegove važnosti v javnem življenju, da bi služila njeni puhli babji nečimernosti, kot prijetno ubrano ozadje; no, in Rikard Malloprou ima vendarle dokaj takozvane bodočnosti pred seboj: lastna zmožnost in sposobnost po naravi, protekcija, denar, — vse same reči, ki so sanjam častihlepne ženske nedvojbeno poroštvo za portfelj pravosodnega ministra.

In zato, samo zato ... O Bog, ali si ni mogla izbrati koga drugega? Bogata je, saj bi se bil našel kdo, ki bi jo pobral brez ljubezni, kakor se je ona obljubila meni; tudi lepa je in do vsakogar, kdor nima grbe, prejkone polna kreposti. Zato sem jo ljubil — in jo še ljubim ...

Ljubim ... Kako bedasta, kako ničeva beseda! Mehur iz milnice, ozarjen stud ... Ljubezen mi je morda še pred mesecem dni pomenila ves blagor in poslednjo tolažbo; zdaj je, takšna, kakršno je dovoljeno gojiti v spodobni in moralni družbi, ime vse nečistosti, vse sramote in vsakr-

šnega prešestvanja: takole pride na semenj tisto devištvo, ki smo imeli pred njim svoje dni — za blagodejno izpremembo — tuintam še košček svetega strahu... Naprodaj je, in to je ravno podlost, da ne kadarkoli; visok kurz ima in za vsak papir ga ni dobiti.

Ne, Malva: morda prav zato, ker te ljubim tako po krivici in tako nesramno lepo in pošteno, — morda prav zato ti hočem prihraniti tvoj greh. Drug se ti najde zanj, če boš mislila, da umreš, ako si ga ne naprtiš . . .

IV.

Prvo jutro sije čez kostanje; vso noč nisem spal. Kako bi mogel zatisniti oko po tem, kar se je zgodilo! Gledal sem reči, — poslušal sem besede — o groza... Mrak se je bil razsrdil name in je rodil prikazen, da je govorila z menoj o dvomu in o resnici; in zdaj je vse končano, zdaj je vse dokazano; vse je jasno kakor to jutro pred mojimi okni. Poslednja nada se je porušila v nocojšnji noči, ostalo pa je dejstvo, mrzlo kakor led.

Ni še pretekla dobra ura, odkar sem nehal begati po hiši; skoraj do belega dne sem tekal iz kota v kot, odpiral sem vrata in jih zapiral, prižigal in ugašal svetilke in iskal njega, ki je bil z menoj . . .

Iskal sem ga, ali ni ga bilo. In zdaj me je strah, ne njega, marveč tega, da ga ni! Hotel bi,

da se vrne; da sede v naslonjač in prekriža noge ter me pogleda z žalostnim očesom ... Hotel bi poslušati njegove korake, loviti njegove vzdihe in tehtati težko trudnost njegovih besed. In če že ne tega, hotel bi vsaj vedeti, da sedi nekje skrit, da se naslanja za zastorom, da čaka pred pragom in premišlja, ali bi vstopil in izpregovoril!

Vse, vse bi hotel, samo tega ne, kar vem zdaj dobro in nedvojljivo: da njega sploh ni, da sem le jaz. Toda spoznanje je tu in je krivo, da se mi trese roka in da mi plešejo črke pred očmi, ko zapisujem zgodbo sinočnjega večera.

Prišel sem domov, ko se je bilo ravno zmračilo. V sencah so ležali koti sobe; moral sem obstati na pragu, da so se navadile oči. Le tuintam se je še svetil rob mize, hrbet stola ali bronast okrasek na črnem boku mojega klavirja, ki molči že dokaj let. Vse je bilo temno in skrivnostno, samo strop se je širil v svetlobi, ki je prihajala od žarnic na bregu.

Vlažno in mlačno je vejalo od reke, zdaj prijetno, kakor pač diha poletna noč, zdaj gnilo in ogabno, kakor diši ob Ljubljanici danzadnem, ako izvzamem čudeže božje.

Jaz sem bil miren in skorajda zadovoljen; kar nekako pozabil sem včeraj popoldne vse nadležne misli prejšnjih dni. Izprehajal sem se s prijatelji, ki so bili sami zaslužni možje, listi naše gore in dike milega naroda, sedel sem z njimi v gostilni in sem se vdeleževal sila modrega in

blagonadejnega razgovora o načinu, kako zasaditi oljko miru in sprave ter končati naš bratomorni boj. „Svaka sila do vremena!“ smo zaključili naposled in smo se razšli z veselimi srci in z zadovoljnim smehljajem ljudi, ki vedo, da imajo zasluge.

Stopil sem med svoje stene; in jedva sem odložil panama in palico, jedva je utihnila operetna melodija, ki sem si jo prižvižgaval med potjo, že se je zgodilo tisto, kar je poslano, da zakrivi ves poznejši dogodek. Globoko nekje tu notri se je oglasila želja, kakor da bi bilo prišlo povelje od visoke gosposke, brez vzrokov in brez razlag; jaz pa sem stopil k oknu, v pokorščini do ukaza.

Drevesa po nabrežju so temnela v šepetajoči vrsti; na eni izmed klopí pod njimi, precej daleč od mene, se je slišal hripav, pritajen ženski smeh in moški glas, ki je tolažil in prigovarjal. Onstran vode so vstajale hiše iz noči, umazane in čudne; tuintam so žarela okna in so zrla z dolgimi rdečimi pogledi čez tiho površino, ki je drgetala v zabrisanih odsevih in se lahno, lahno premikala dalje. Čudovita se mi je zdela voda sinočnji večer; gledal sem jo in sem ji hotel reči, da je kakor starinska, temna svila, s prelepimi slikami vezena, čez zgolj skrivnosti razprostrta. Tako sem se zazrl in zasanjal — zakaj, sentimentalnost je neredka tovarišica mojih ur, — da sem vse odpustil in pozabil, kako umazana in nesnažna, kako nespodobna je reka podnevi z vsiljivostjo svojih duhov. Ali tiste minute so mi prinesle mehko, otožno razpo-

loženje; in toliko da so zanjke čustev zatrepetale po duši, že so se ujele z mislimi, ki so spale: zavest hudobne resničnosti me je z enim samim hipom spomina vrgla nazaj v pozabljene skrbi.

Zaškrtal sem z zobmi. Naslanjač je stal poleg divana; zadel sem se vanj, pomislil sem, da je drag in udoben, spustil sem se v njegovo mehkobo in sem polzavedoma obsedel v okusni pozi, podpiraje si glavo s komolcem.

„Gotovo mora biti vse to trpljenje resnično," sem zašepetal, prisluškujoč k žalobnim glasom svojih besed. „Kako bi ga mogel sicer tako živo čutiti, kako bi vedel tako jasno vse misli drugih, kako bi mogel videti v njih ravnanju in govorici dokaz ob dokazu, da se za plaščem prijaznosti rogajo moji nezakrivljeni grbi?"

V tistem trenotku me takšna misel nikakor ni bolela; nasprotno, z zadovoljstvom sem se vprašal, kako slikovit in ganljiv bi pač bil pogled v veliko ogledalo, ki mi visi nasproti, če bi bil dan in če bi dvignil oči.

Takrat pa je bil mrak; ogledalo je skoraj da izginjalo v noči, in le s težavo sem zasledil v njegovi sliki zabrisani odsev svoje postave.

„Zdaj so me zagrabili mlini življenja; ti ne izpuščajo . . ." sem nadaljeval sam s seboj, ne da bi kaj mislil. Nato sem zopet pogledal v ogledalo . . .

Vedi zlodej: ali se je ta čas oko privadilo teme, ali so zunaj svetleje zažarele svetilke, ali pa si je svetil moj lastni pogled: — ogledalo se je

namah pokazalo ozarjeno z jasnejšo, razločnejšo lučjo, tako da sem dobro videl v okvirju človeka, ki je stal — in ne sedel — ter mi strmel v obraz.

„Jaz sedim," sem dejal v osuplosti. Potipal sem za naslanjač. „Resnično, sedim; oni tam pa stoji. Torej nisem jaz?"

Prestrašil sem se nekoliko. Najrajši bi bil prižgal vžigalico; nato sem se spomnil, da strah ni dika junakov, in sem vprašal z moškim in zelo globokim glasom:

„Pozdravljeni, blagorodje... Kaj izvolite uganjati v tujem stanovanju?"

Človek v zrcalu se je zdrznil: popravil je zapestnico, siva promenadna suknja se mu je zamajala in se je opletla okrog kolen. Toda ni mi odgovoril.

„Ta je lepa!" sem se začudil jaz. „Poslušajte, gospod, — predstaviti se ne bi bilo ravno surovost!"

Tujec je dvignil obraz in ga je obrnil tako, da sem mogel dobro razločiti poteze.

„Doktor Timijan," je izpregovoril z zanikarnim in ravnodušnim glasom.

„Kako? — Kaj? Ah, zatorej, vi ne slišite..." Nehote sem pričel govoriti glasno in s povdarkom na vsaki besedi, kakor je bila sicer navada med nama. „Pa tako pozno..." sem dodal brez misli, kajti vse nekaj drugega mi je oralo po možganih.

„Takoj pojdem..." je dejal gost. „Takoj, oprostite, samo vaš samokres sem si izposodil... Smith & Wesson Hammerless," je rekel zadovoljno

in s čednim angleškim izgovorom, „fino orožje, hm! S tem bi pogodil pikov as na trideset korakov...“

„Ali — oprostite! Moj samokres? Pa kje...“

„Tam v miznici je ležal,“ mi je prestrigel vprašanje. „Ne vznemirjajte se, nič se mu ne bo zgodilo; zapustil bom list, da je samokres vaš in da naj vam ga vrnejo po moji smrti. Lepo orožje; koliko ste plačali zanj?“

Takrat sem zagledal, da drži moj samokres že v roki.

„O, vi! Da bi vas... Zakaj si ga ne kupite sami? Sicer pa...“

Že ves čas mi je bilo na jeziku, da on sploh ni doktor Timijan.

„Ustreliti se namerjam,“ je govoril čudak zamišljeno. „Nesrečen sem, dovolj mi je življenja. Vi ne veste, kako mi kvari ta prokleta grba vse vesele dni in vse prijetne noči.“ Obrnil se je, položil je desnico s samokresom na hrbet, — in glejte, zares je bila tamkaj velika, ostra grba, do pičice enaka moji in ravnotakšna, kakršno je imela pohabljenka, tista, ki me je aprila meseca srečala na vasi. „Grbo imam, in vi vsi, kar vas je, se mi rogate in posmehujete, za hrbtom me oponašate, a v lice ste sladki z menoj. Če bi vas vprašal, prisegli bi mi pri Kristu in pri nebesih, da sem brez napake in da si le domišljam, kar pravim da imam. Jaz pa vem, — takorekoč vidim grbo na svojem hrbtu in — kratkoinmalo, dovolj mi je življenja! Prava pravcata grba je; estetska bi

ji rekel in tragična, ako ne bi bila moja; naravnost za roman ali za novelo. Ali jaz vem, da še zblaznim zaradi nje, če ne prehitim usode; pomislite, takointako me imajo ljudje ... Ali je mogoče ljubiti grbca, ali ga je mogoče spoštovati? In še to, da sam priznavam, sebi z mislimi, drugim s pogledi ... Marioneta sem, žrtev posmeha; še govoriti si ne upam: kar mislim hudo, je šala, kar mislim ljubo, je ironija, ko izrečem ..."

Gost je izdrl izmed škricev veliko ruto: sédel je in navsemlepem se je razjokal.

Takrat je hladen veter z naglim sunkom stresel kostanje in planil skozi okno. Za hip me je izpreletelo nekaj prijetnega, ko mi je dahnil v čelo; pozabil sem ves razgovor in sem vstal, da pogledam v noč.

Jedva pa sem storil prvi korak in sem se pri tem zavedel, kako mi drhte vse mišice in vsi živci telesa od nenavadne trudnosti, že mi je zdrknila na spodnjo ustnico mlačna, zoprna kaplja, in hladna sled je zaznamovala njeno pot. Hotel sem jo obrisati; dvignil sem roke — moj Bog! — in sem začutil v levici ruto, v desnici samokres ...

Skorajda sem padel na kolena. Ali moj prvi skok je bil k oknu; brez premišljanja, kakor po ukazu naravnega nagona sem zalučal orožje, da je z zamolklim pljuskom udarilo v vodo. Sto kron me je stal moj Smith & Wesson, zdaj pa leži v Ljubljanici.

Zaslišal sem šklepetanje svojih zob; koga ne bi bilo groza? In vendar sem imel še toliko prisotnosti duha, da sem zaklenil oboje vrat in zaprl oboje oken ter prižgal svetilko na kaminu.

Nato sem ga iskal: do jutra, vedno iznova, čeprav sem vedel naprej, da ga ne najdem. Po vseh omarah, za vsemi zastori; pod klavirjem in pod pisalno mizo; še v strop sem se ozrl, nehote, kakor da bi moral laziti tam gori, prijemaje se za golo steno, kakor pajki in netopirji. Šele dan me je rešil tega nepopisnega stanja; zdi se mi, da so reči, ki se jih spominjam, le najmanjši del tistih, ki so se godile.

Iskal sem ga, — našel ga seveda nisem! In ko bi ga bil, — ah, ko bi vsaj vedel, da se skriva kje v kakšnem kotu, ali da mi je ušel skozi okno ali skozi špranjo za vrati, makar skozi ključanico, kakor uhajajo duhovi, — zdi se mi, da bi pokleknil predenj in bi ga molil kot odrešenika. Ali zdaj vem, da sem bil jaz sam: spominjam se obraza v zrcalu, da je bil moj obraz, pravo lice Rikarda Malloproua; vrhutega sem se domislil, da sem včeraj pred odhodom dvakrat zaklenil stanovanje, da potemtakem ni mogla živa duša v mojo sobo, dokler se nisem vrnil domov. A hišnik — pravkar sem ga šel budit iz spanja — mi je zatrdil sveto in svečano, da od mojega povratka pa do tik pred zarjo nihče ni odpiral hišnih vrat.

Haha! Čudne vozle si veže moja blaznost, neobičajna že sama po sebi . . . Zdaj pridejo še

halucinacije in ponočne prikazni; kakor da ni dovolj, ako živi človek v novelah in v tragedijah in grbec še posebej v nesreči in v zasramovanju, pa se vendarle muči in skuša verjeti, da je vsem zdravim enak in v ničemer ne pokvarjen.

Samokres sem vrgel v vodo. Smešna potratnost: morda bom moral že jutri kupovati drugega, da ne pridem v zadrego. Kajti ure beže, mrak se je spustil na moje življenje; treba je, da stojimo s culo čez ramo in s palico v roki in da stopimo, ko udari dvanajstič . . .

V.

Zelo se motim, ako se ni vse odločilo današnji dan. Ne, tolika zmota ni mogoča; kdor bi jo zakrivil, ne bi smel biti naposled niti Rikard Malloprou, dasi je mnogo nerodnosti popisanih v skriti knjigi tega imena.

Vse je končano, vse je jasno, vse leži brez krinke pred menoj. Podrli smo slavoloke nád in mlaje iluzij; zdaj leži pred nami pusta, mokra cesta, kakršna je bila v resnici, tudi takrat še, ko smo poslušali glas prevar. Od začetka je takšna; samo veter je prišel sedaj in je razmetal praznično cvetje, ki je ležalo nastlano po blatnem kolovozu: ali naj bi večno trajala goljufija? Kdor je mož, ta ljubi čiste račune. Ako bi vedel, v kakšen prid, bi šel lahko naprej to svojo pot po govnu. Toda ni mi do takšnih cest; sovražim jih in ne vem, čemu bi se jim izročil . . .

Dolgo je že, odkar sem storil sklep, da položim vse svoje zmešane reči na sito in pogledam, kaj pravzaprav rije po njih. „Neprijetno je in kolikortoliko škodljivo, živeti historijo do takšne pretiranosti," sem si prigovarjal neštetokrat. No, zdaj so se zgodile komedije, ki pričajo, da človeku moje vrste ni lahkota obesiti staro historijo na klin pa ne pričeti nove. Kaj neki! Slog historij je v dogodkih našega življenja hujši od vsake navade, ako smo se ga nalezli dodobra. Vleci kakor hočeš, drži te, ne rešiš se ga več!

Res je, da cenim samega sebe ter prekašam druge ljudi v spoštovanju do svoje bistroumnosti; zato sem si pač vedno mislil: vse je do pičice, kakor si spoznal natihem, nezgoda je tu in je takšna, kakršno si začutil; ni te goljufala pamet, Rikard Malloprou, marveč vodila te je po pravici in poštenju, da položiš prst na čelo in da premisliš, kaj ti je storiti. Vsak dan sem porabil nekaj časa za takšno dopovedovanje; menim, da je prav tako. Človeku je treba predvsem doslednosti in — kakor sem rekel, — ugleda v lastnih očeh. Toda kdo se ne bi ponižal, kadar začuti, da drži najzadnjo nado, in kdo se ne bi ponižal tem rajši, če se poniža le pred seboj? Bogme, čim manj preostaja upanja, tembolj se boji, da ne bi šlo za vragom še tisto malo, in tem rajši si naprti omahljivost, ki ni poplačana, in ponižanje, ki je odveč.

Tako sem storil; tako lepo jutro je bilo davi, tako sveže, tako zlato in tako prekipevajoče od

valovenja živih sil, da bi bili še mrliči upali in dvojili nad seboj. Kaj pravite: ali mi ni prišlo na um, da je vse tisto gola zabitost, nevarna in nora igrača možganov, pajčevinasta prikazen čudne mrzlice in sploh . . . Zdelo se mi je, da potrebujem le ene same besede v zatrdilo, pa se razsuje malopridni sen; in da mora biti na zemlji človek, ki mi poreče tisto besedo. No — mar sem hotel teči k Malvi: povej po pravici, ali vidiš mojo grbo, ali je ne vidiš? Menda ne; vsaj mislil sem, davi sem bogme moral misliti, da ne. Kako naj bi bil vedel, da je vseeno, kamorkoli se napotim iskat leka in tolažbe? Šel sem torej k doktorju Timijanu; on je sicer grbast in gluh in v navadnih rečeh povsem običajen človek, prej bedast kakor pameten, ampak svojo stvar, — to razume. Vsi ga slave kot najboljšega kirurga v Ljubljani; pa tudi za druge reči, za oči, za ušesa, za želodec in za porode je zanesljiv veščak in boljši od marsikaterega mazača.

Doktor Timijan stanuje v novi, moderni hiši. Jaz pravzaprav ne maram novih in modernih hiš, toda doktor Timijan ima tudi lepo novo in moderno ženico, ki je z menoj takorekoč — no, z eno besedo, rad ga posečam, dasi me moti abotno poslopje. Zato se ni zavzel, ko sem pozvonil pred opravilno uro; kvečjemu če se je čudil natihem, da prihajam tako nenavadno rano. V spalni suknji mi je prišel nasproti.

„O! Zdravi! Kaj vas je pripeljalo?“

„O! Vi sami, gospod doktor? — Takotako..."

„Vstopite, prosim vas; prepih ni dober . . . In sicer? — Saj boste pač zajtrkovali z menoj, kajneda? . . . Tu so smotke, izvolite; moja žena še spi, lenoba! Ali veste: popoldne imam krasno operacijo; prismojeni Zorjan se dá trepanirati . . ."

Doktor Timijan je strašno zadovoljen s seboj, kadar se more pokazati ljubeznivega; ali v resnici mu je bržčas malo do ljudi. Krčevito si prizadeva in kaže na vse načine, da je pri njem takozvana dobra hiša in da ni le omikan in rodoljuben, temveč tudi gentleman, čeprav je grbast in gluh. Kar se pa tiče drugih reči, nima ni trohice okusa; vaščan se ga drži še zdaj, na stara leta, in ne le tuintam, marveč od nog do glave.

Če pogledam njegov salon: rezljano „staronemško" pohištvo; na stenah — alpske pokrajine in „ranjeni Črnogorci"; vse, od preproge na tleh do svetilke na stropu, — navadno in vsakdanje do neslanosti. Toda kadar prijatelj Timijan ponuja stol, napravi gesto, polno zadovoljnosti in samozavesti, ki se ne da ponarediti; sam od sebe, kar nehoté postane človek sladak in neumen kakor gospodar, ter sede s pobožnostjo; kajti naslanjačem se pozna, da jih odgrinjajo samo za posete.

Bržčas bi me bil še dolgo zabaval o trepanacijah, da se nisem spomnil tistega čudnega večera, ko sem hotel iz zrcala nalagáti samega sebe, da sem doktor Timijan. Segel sem mu torej v besedo:

„A propos! — Pretekli petek vas ni bilo pri meni?"

Doktor se je izpozabil; nevoljen, da ga motim, me je ošinil s pisanim pogledom. Nato je obstrmel.

„Kako . . . Zakaj vprašujete?"

„Tako, veste, — zanimalo bi me vedeti. Niste bili?"

„Kaj še, kaj še! Niti v Ljubljani me ni bilo. Sicer pa, v posete zahajam vobče strašno redkokdaj: takšna šega se je razvila v meni, da prihajam le, kadar me kličejo. No, in vi me niste klicali še nikoli; ali sem bil vsega skupaj že petkrat pri vas?. . . Haha, enkrat vem, da sem se zmotil v svoji prokleti raztresenosti. Ali se še spominjate: prinesel sem tok z inštrumenti!"

Zasmejal se je naglas, kakor od veselja nad neumnostjo, ki jo je napravil pred letom dni.

„Ne, v petek me ni bilo," je ponovil nato, majaje z debelo glavo, „bodite brez skrbi. Pa zakaj vprašujete?"

Uprl se je vame z lažnivimi sivimi očmi.

„Ne, ta uvod ne velja," sem rekel sam pri sebi. „Zakaj vprašujem?" sem odgovoril doktorju. „Hm, kar tako . . . To se pravi, hišnik mi je dejal, da me je iskal takintak gospod, in ga je popisal do pičice podobnega vam; zato sem omenil . . . Pa če pravite . . ."

„O ne," je izpregovoril Timijan z drugačnim glasom. Za kratek hip se mu je napravila guba na čelu; morda se je domislil, da je govoril hišnik

tudi o njegovi grbi, če ga je popisal do pičice. Moje oči so tačas sledile črti za črto njegovega obličja; in hudo so se čudile, kako da si je drznila moja prikazen izbrati ime tega čisto nepodobnega mi človeka: saj že njegovih hajduških brkov ni mogoče zamenjati z mojo Kristovo brado. „Da, grba, grba; samo zaradi grbe," se je oglasilo v meni.

„Po svèt prihajam danes," sem izpregovoril nanagloma z nepričakovanim naporom; in kakor bi ga odsekal, je bilo moje ravnodušje pri kraju.

„Izvrstno!" je vzkliknil doktor Timijan. „Zakaj pa ne? Samo povejte: ali bomo odrezali, ali bomo prišili?"

„Brez šale . . ." Moja čustva so bila tisti hip že takšna, da mi je glas trepetal; doktor je napravil resen obraz in me je pogledal sila sočutno in učenjaški.

„Kaj pa more biti? Človek bi rekel, da ste zdravi ko bik . . ."

To je njegov izraz; ljudje mu ga ne zamerijo. Tudi ženskim govori tako.

„Prišel sem, gospod doktor, da izvolite pogledati . . . veste, venomer se mi dozdeva — kako naj rečem? — da imam hrbet nekam čudno zaraščen . . . Povejte mi po pravici: ali je res, ali ni?"

S trudom sem izdavil te besede.

„Zdaj sem priznal, glasno in nedvojljivo," sta mi utripali senci; in že se nisem zavedal nobene

nade več. Nehote sem se bil okrenil s hrbtom proti zdravniku, češ: brž poglej, in potem reci! — Doktor Timijan je hotel, da se slečem.

„Ali se ne vidi tako?“ Toliko da nisem zakričal. Še ta zasmeh: kdo ne bi videl, razen mene zaslepljenca in umobolnega? Mar je vredno tako trpinčiti človeka? Ah, dobil je pogum, ko je slišal moje strahopetno vprašanje; zakaj nisem naravnost in brez pomisleka izpregovoril o grbi? Moral bi mi odgovoriti po besedi; zdaj pa, to sem čutil, ne bo več tiste moči.

„Ne,“ je dejal doktor, otipavaje mi rame in pleča. „Desna stran je nemara za spoznanje bolj obokla od leve — da, — ali to je treba videti natančneje. Dajte no, saj niste devica! . . . V nobenem slučaju pa ni bogvekaj: z očesom se jedva vidi . . . Koliko ljudi hodi po svetu s takšnimi neznatnimi napakami!“

Stopila sva v ordinacijsko sobo; tam sem se slekel do pasu.

„Ali ste nervozni, da trepetate?“ Doktor Timijan je polagal vlažno desnico semintja po mojem hrbtu. „Da, da, tukaj . . . Ali, to ni, da bi govorila: skozi obleko ne zapazi živa duša! Čemu se vznemirjate zaradi lapalij?“

„Pavel!“ je tistikrat zaklical prijeten ženski glas v sosednji sobi. „Pavel!“

Bila je gospa Vida Timijanova. Doktor se je oprostil in je odhitel. Jaz pa sem medtem z burno naglico vrgel obleko nase; polastil se me

je bil takšen gnus do vsega na svetu in do ženskih posebej, da bi se bil rajši pogreznil, kakor pa ostal še dalje v dosegu tega mehkega glasu. Spomnil sem se bil, da je tudi ona gledala mojo grbo in da se ni izpodtikala nad njo; v božanju in v objemih so blodile njene vroče roke tolikointolikrat po znamenju izobčenja, kakor pred minuto kosmate zdravniške roke njenega soproga, ki mi ga je priznal in potrdil.

„Ali se ji ni studil grbec?" je vpraševal šepet mojih suhih, razbeljenih ust; mož bi me bil slišal, da mi je nepričakovano stopil za hrbet. Zaškripal sem z zobmi: „Moža je vzela, mene je imela, obadva grbca — kaj ji dé? Saj je bilo samo za to — za to . . ."

Ko se je doktor vrnil, sem držal klobuk v levi roki in kljuko v desnici.

„Oprostite," je hitel razlagati, „žena me je klicala. Saj jo vendar počakate? Ne?! Mudi se vam? Oh, škoda, škoda: tako bi jo razveselili! — Torej, zastran svoje g r b e" — to besedo je izrekel z nesramnim povdarkom — „zastran grbe si pa ne delajte nobene skrbi. S telovadbo bi se dala odpraviti," — tako predrzno se je upal rogati nad menoj! — „dala bi se, ampak vredno ni, povem vam po pravici . . ."

„Lopov!" sem mu siknil v obraz. Doktor Timijan je razkrenil usta in je izbulil oči; toda vrata so se zaprla s treskom, jaz sem bil že na hodniku. Podrl sem dve dekli, preskočil stopnice

in planil na cesto. Zdaj sedim doma in premišljam, ali se naj še kdaj pokažem med ljudmi.

... To pa vidim, kako malo so zanesljivi naši čuti. Samo nekaj drobnega se premakne v ravnotežju duše — in že nas varajo, že so zgolj živa, trdovratna, v vseh naših žilah in mišicah vtelešena laž. Prav zato se ne morem prepričati o resnici: čutila jo tajé, ostaja mi le še logika in takorekoč filozofski način mišljenja.

Ah, ta logika je prekrasna stvar: vse drugo je ničeva ukana, vse drugo zgolj puhel videz; ona sama je kraljica, le misel je oblast, a čustva so sužnji, ki blazné, če jih z bičem ne goniš pod jarem. Modrosti in globokomiselnosti nam pošlji, o Gospod! Samo to pazi, da je ne bo še kdo drugi zlorabil, kakor sem jo jaz, ko sem se pred tedni z isto logiko prepričeval o laži, ki je danes ovržena in podrta ...

VI.

Da bi že zašlo solnce! Stemnilo bi se, zlile bi se prijazne sence in bi razgrnile pozabljenje; kajti dolgčas mi je. Če se ne bi dalo drugače — makar bi se razgovarjal s krivim Timijanom, kakor se mi je pretekli petek prikazal v ogledalu. Njegove solze so tekle po mojih licih; čudna reč... Saj zdaj je vendar že preveč vsega hudega: pol ure pred koncem! Solze... Moj Bog, navadni ljudje imajo take neokusnosti za vsakdanje, za

brezpomembnejše slučaje. Jaz bom stisnil pest, če se mi posreči; ali če se ne? To je pribito in očito, da kaže obrniti krmilo. Samo kam? Le eden je breg, kjer ni prostora za novele in tragedije; ampak če je kaj bojazni v mojih mislih, potem je ta, da ne bi storil prenagljeno in po neumnem, kar moram storiti.

Moram? Kako bi moral? V tem trenotku se mi vidi: vseeno je! Kaj zato, če zdrči plaz do dna doline? Kaj zato, če ga ustavim, kjer je zdaj? Veliko zlih reči je prišlo te čase, in ko obračam svoje liste, berem, kar stoji zapisano in neutajeno: da jih nisem prenašal smehljaje. Ali zdaj sem top: zdaj se oglašajo trenotki — ne vedno, včasih samo — toda prepogosto, ko me kuje usoda z najtežjimi udarci: jaz ne zvenim. Ni odmeva, ni kletve, ni tožbe, ni glasu. To je tam, kjer je nekdaj odklikala duša . . . Kdor bere mnogo in lepih romanov, ali tisti, ki rad in s pazljivim srcem poseda v gledišču, bi si mislil, da mora slediti dogodkom, podobnim današnjemu, strašno razpoloženje, obup, patetske geste bolesti in žalost, ki ji je pretesno v eni sami duši. Nič tega!

Vsaj ustnice bi si razgrizel: to se vendar sme zahtevati od vsakogar, samo da je količkaj čutečega srca. Vsaj vzdihnil bi; obrnil bi oči, melanholičen pogled bi poslal kamorkoli . . . Ne; izprva je trepetalo, tiho in mučno, brez misli in brez besed, pa se je poleglo, in zdaj molči. Samo velika puščoba se je razprostrla: vse ravno, sam

pesek brez zelenečih oaz, in dolgočasen, enakomeren veter, težak od vročine, gluh in nem. To je stud . . .

Danes sem bil pri Malvi. Hodnik do njenih vrat se obrača v ostrem kotu; čisto v drugem koncu je veliko obokano okno, ki se odpira na vrt, tukaj pa leži rahel polmrak, in hladno je, in starinske kamenite plošče se zgovorno prepirajo s korakom. Nehote, iz navade, ki bi ji rekel, da je zelo smešna in otročja, sem napravil vse po starem, vse kakor nekdanje dni.

Na desni strani ogromnih steklenih vrat — takšna so bila gotovo že pred sto leti — je starinski ročaj zvonca; potegnil sem. Nato sem se umaknil v mrak, ki je gostejši v kotu; Malvina dekla ima strašen nos, zabavno ga je videti, kadar se prikaže za šipo. Prišla je Polona, pokazala je skozi ogromno in čisto temno predsobo, ne da bi kaj rekla, prav kakor dan za dnevom odkar se poznamo. Starega ni bilo doma; on je vedno za kupčijo, ali pa sedi v gostilni ter pije in modruje.

V salonu je bilo danes še bolj resnobno in svečano kakor sicer. Neznosen je tak občutek; posetiš človeka, vrata se ti odpro, pa misliš, da si stopil v cerkev. Skoraj bi zazehal in bi se pokrižal: takšni so vsi ti saloni trgovcev in obrtnikov.

Na veliki steni visi nadvojvoda Ivan; vanj se zagledam vsakikrat, če moram čakati na ljudi.

V sosednji sobi so se začuli ženski koraki, drobni, lahni in begajoči. Poznam jih, moje misli

so kar namah dodale toinono; zagledale so Malvo, neopravljeno, kako hiti in zapenja, tu gumb, tam buciko, kako popravlja z ozkimi rokami in kako nazadnje še z enim pogledom vprašuje ogledalo, če je dovolj. Tako sem jo opazoval v svoji domišljiji; bal sem se medtem razbirati vzroke in namene, ki so me bili privedli. Napeta zavest bližajoče se odločitve je brnela v duši kakor struna s krivim glasom. Še preden je prišla, je stala pred menoj; zares se ne spominjam, kdaj je odprla vrata.

Štirinajst dni me ni bilo. Iskala me je dekla in potem ona sama; jaz sem hodil kdovekod. Sedem pisem mi je pisala; še danes jih nisem odprl. Zdaj je vzkriknila kakor vesel otrok in se me je oklenila; s smehom, s solzami, s poljubi in z vsem, česar ne sme manjkati v enakih slučajih.

Dišala je po drugem parfumu. Pred štirinajstimi dnevi je imela še prejšnjega, z groznim eksotičnim imenom, za vse enega, za obleko, za polt, za lase in za lični prah. Malva je snažna in umna ženska; ona ve, da so najlepše rože lalá, če je šopek zvezan po kmetski.

Moje misli so tistikrat obstale. Kakor se mi dogaja neredkoma, — bržčas znamenje napredujoče topoumnosti! — zagledal sem se. Pogled je legel preko njene rame po vitki, visoki postavi v temnomodri reformni obleki; spustil se je po hrbtu, ne namenoma, temveč kartako: včasih se zagledam v krtačo ali v ključanico. Tako je ostal, kakor miren plašč, in ni mogel nikamor.

Takrat — čez minute — je Malva nenadoma odstopila; samo njene roke so mi obležale na ramah. Široka rokava sta zdrknila do komolcev. Krasno polt ima. In kakor da je zrastla; njeno lice se je dvignilo, oči so izpregovorile. Lepa je Malva, z rdečimi ustnicami, plavolasa kakor zgodnji dan.

„Zakaj te ni bilo, čuj?"

Ona vprašuje tako čudno, mehko, čisto tiho, — in vendar ji skorajda moraš povedati, kar hoče. Ali meni je bilo tisto vprašanje zoprno in neznosno: še v takšnih rečeh ji dajaj odgovor, ko prihajaš z drugimi nameni! Obrnil sem se, vrgel sem se v naslanjač; naenkrat mi je bilo, kakor da bi čutil v temnordeči barvi foteljev, namiznika in zastorov veliko nesramnost.

„Pustiva to!" sem dejal naglo in z odurnim, hripavim glasom. „Opravki, služba, skrbi! Bržčas je važnejše, zakaj prihajam, nego zakaj nisem prišel . . ."

Malvin pogled je bil neveren in ves osupel. Prebledela je bila; tako je stala pred menoj, roke sklenjene na krilu.

„Že davno si tako čuden . . . Ali ne pomisliš, kako trpim?"

„Trpi! Vsi trpe . . ."

Moj nasmeh je bil tako grd, da mi je žal še zdaj, ko se ga spominjam. Malva pa je bila naenkrat vsa v solzah. Zakrila si je obraz; nato je spustila roke in me je pogledala: vse črte so bile spa-

čene, ustnice so obupno trepetale. Preden sem ji mogel ubraniti, je ležala na kolenih, z glavo v mojem naročju, in je ihtela kakor preplašeno dete.

„Kaj ti je, Rikard? Za Boga, — kaj je krivo, da si ves tuj? Ali je še kaj na svetu, da bi se ti smililo? Meni je težko, — hudo, — že dolgo časa . . . Vse te mesece poslušam svoje misli in skrbi . . . Ampak nikoli si nisem upala, da bi te vprašala: saj niti ne vem, kako naj vprašam! Nekaj je prišlo med naju; to čutiš tudi ti. Ali veš, kaj je?. . . Da ne? — Zakaj tajiš?"

Začel sem tolažiti, pa nisem prišel do besede.

„Takrat, ko sva si obljubila, so bile tvoje besede vesele . . . S samo srečo si me omamil, nov svet si mi obljubil in novo življenje . . . Govoril si, jaz pa sem strmela; najboljši si mi bil med vsemi, kakor modro pismo si se razodeval — o, kar naenkrat sem se zavedela, da pojdem za teboj do konca sveta! In vendar" — v tem trenotku je postal njen glas ogorčen in maščevalen — „in vendar sem spoznala nedolgo potem, da nisi boljši od drugih, da si vsem enak, da v tvojem srcu ni modrosti, ki je na tvojem jeziku . . . Da v tvojih delih ni glorije, ki je v tvojih besedah! Spoznala sem te — skorajda v dno duše sem ti pogledala, — in še to: začutila sem, da je moja ljubezen do tebe vse čisto nekaj drugega, ne pa zaradi tistih besed in ne zaradi bleska, ki si ga nasipal, — toda kaj je vse to in odkod je prišlo nad mene, — kdo bi mi povedal?"

„Zakaj me nisi nehala ljubiti, ko je bilo konec tvojih sanj?" sem vprašal nehote. „Še lagala si: igrala si, kakor da bi jih nosila v sebi, nič mi nisi pokazala izpremembe in razočaranja!"

„Zakaj?" Malva je srdito dvignila glavo, z robcem pred usti, vsa objokana, in mi je pogledala v obraz. „Zato, ker nisem mogla nehati! Ker je bilo vseeno! Ker sem čutila, da ne bo konca, dokler živim . . . Zdi se mi, da za tistimi otročjimi sanjami nisem prelila niti ene solze; čemu bi jo? Ali nisem priklenjena nate? Ljubila bi te, če bi mi prav povedal, da me zaničuješ; bij me, razžali me — lahkoda te poljubim zato! Ali to boli, boli . . . Ti ne veš, ker me ne ljubiš!"

Govorila je na ves glas, tako, da sem se z neprijetnim čustvom vprašal, ali se ne sliši v kuhinjo. Pravtakrat pa je umolknila; izbruh bolečine se je umaknil novim solzam, in Malvino telo je zopet vzdrgetalo od silnega joka.

„Duša moja," sem izpregovoril resnobno, „če te ne bi ljubil, me danes ne bi bilo tu." Zasmilila se mi je; pričel sem jo pogovarjati, in pomalem so postale moje besede tista zgovorna, lažniva tolažba, ki blebeče nevzdržema tjavendan in s svojo bujno puhlostjo duší lastno nepopisno jezo nase, izvirajoča zgolj iz studa nad zoprnostjo tuje slabosti. Dvignil sem bil Malvo k sebi, da mi je pritisnila obraz na prsi; govoril sem ji v uho, ker mi je prijala vonjava bogatih las, poljubljal sem jo na roke in na tilnik in vsepovsod,

— od časa do časa pa sem pogledal v ogledalo na steni ter sem vsakikrat začutil željo, da bi si pljunil v hinavski obraz.

„Ali me res ne bi mogla pozabiti?" sem dejal vmes, navsemlepem, ko je nekoliko ponehal Malvin obup.

„Nikdar, nikdar! Ali misliš, da bi te še ljubila, če bi mogla nehati? In če bi znala — da da te ne bi sovražila: ti, ki so bile tvoje sentimentalne besede laž in ki lažeš zdaj, ko si z menoj tako trd in malomaren?" je vzkliknila ona in se me je ovila z rokami, skorajda že potolažena. Vzel sem rutico in sem ji obrisal lice.

„Tako; in zdaj bodimo lepo mirni in pametni, kakor se spodobi resnim ljudem!"

Zdi se mi, da ženska potrebuje pretiranosti za pretiranostjo. Namesto da bi postala mirna in pametna, je prešla Malva preko kramljanja v smeh, in tako sva tičala kmalu v obširnem razgovoru o vseh brezštevilnih ničevih novicah. Bila je zopet vsa lepa; vlažni blesk oči ji je pristojal, da nikoli tako.

Ali poleg nevažnih zmislov razgovora se je pletla v meni čudna vrsta zaključkov. Ko je sedela tako tesno ob moji strani, da sem čutil prijetno gorkoto njenega telesa, me je nenadoma zagrabilo nekaj, kakor da nimam pod milim Bogom ničesar skupnega s to žensko. Zazdela se mi je tuja in daljna; videl sem brezdno, tisoč milj globoko, ki se je odpiralo med nama. Začutil

sem zoprno, a tem nedvojljivejšo gotovost, da ne bi nikdar govorila ob tej današnji uri, in tako, in takšnih reči, če si ne bi bila tista povsem navadna in bogme tako smešna sla, ki nam je pri drugih ljudeh kvečjemu v zabavo ter je le v lastni duši ne spoznamo, nekoč nadela bele krinke na obraz; če naju ne bi bila združila s cvetočimi sanjami, — zato, da se enkrat izpolni smoter, ki ni vreden obširnih komedij. Jedva se je oglasila ta zavest, že sem začutil na licih vročo rdečico sramu: nerodno je zrelemu in razvitemu človeku, ako se zaloti v neumnosti petošolca. Obenem pa sem moral gledati v Malvi žensko, kakršne so vse, v svoji ničevosti primerne tovarišice ničevemu možu; posodo iste smešne in samo telesne strasti, ki je vsak dan iznova dovolj predrzna, da si ponareja potni list: „Iz duše prihajam . . .“ In moj stud jo je oblil, od las, ki so se ogrevali v solnčnem pramnu, pa do čeveljčka na nogi.

Malva je govorila. V gibki igri so se premikale ustnice, pobliskavala se je vrsta zob, svetlih kakor porcelan, drobčkanih in drug drugemu enakih. Oči so nemirno lovile predmet za predmetom; razumel sem jih: samo ne zopet misliti na tisto, ne omenjati, ne ponavljati, za Boga ne! Tisto je tako grdo in bridko; človek mora plakati — in to je neokusno, da, in potrata prijetnih minut . . . Tudi jaz sem govoril; ista želja je bila nemara v mojem pogledu, četudi v jarmu zavesti in volje, da bodi še danes vse odločeno in končano.

Toda med sklepom in med izvršitvijo je stal ogaben strah, ki je vse venomer odrival.

„Vidiš, dekle," sem govoril brez misli, besedo čez besedo, „tako vesela bi morala biti vedno, vse dni. Da bi takole sijale tvoje oči od sreče ... Po vrtu bi te vodil, lepo in radostno, v dolgi, beli, židani obleki: samo z rožami bi morala biti vezena, z rdečimi, tuintam ... Ali ne? — In ves vrt bi bi bil v rožah, vse same rože, težke in temnordeče, da bi bila misel pijana od tistih vonjav ... Postavila bi si hišico, čisto za naju, samo zate in zame; in tak vrt naokoli, okrog vrta pa visok zid ..."

Res, videl sem že tak vrt pred seboj. Ali nanagloma mi je prišlo na um, kako je pobotano med nama: da bodi to mlado, v morali in v vabljivi snagi prihranjeno telo moja last, ki ga prejmem nekega dne z voščili in z blagoslovom, ob laži lepih fraz, namenjenega topemu da-capo-al-fine v vsakdanji, zelo neapartni in le v maločem nadživalski rabi. Še več; rekel sem si: „Ženska, ki sedi poleg tebe, in ki nimaš do nje niti male trohice višjih pravic, je kdovezakaj pripravljena skleniti nerazrušljiv kontrakt takšne prave in edine nizkotne nečistosti s pohabljenim, grbastim človekom. Ako bi videla v tvojo dušo, — in to bi morala, če bi bilo res, da te ljubi — potem bi te razumela; morala bi ti — ali vrniti besedo, ali pa reči: Ne žaluj, prijatelj; v kraje pojdeva, kjer ni zlih ljudi, zakaj, jaz nočem, da bi se rogali tistemu, ki mi je po svojem srcu in po moji lju-

bezni toliko drag, da je ves moja sreča... Zakaj čakam? Enkrat vendar mora biti!"

„Poglej mi v oči!" sem vzkliknil zategadelj, ko se me je pravkar zopet oklenila. „Malva, med nama je na veke nemogoče! Ti da me ljubiš? Ne laži; jaz te nisem nosil v duši z lažjo... Kako bi me mogla ljubiti, ko pa vidiš in veš, kaj sem, kdo sem, kakšen sem!"

Malva me je izpustila, razklenile so se ji oči, ustnice so se napol odprle.

„Moj Bog! Kako govoriš?.. Rikard, kakšen je tvoj pogled?..."

Seveda, moj pogled, ki je ta čas prodiral v globino njene duše! Prijel sem jo za roke, tik nad komolcem:

„Ne ugonobi se: ženska, ki hoče biti ljubljena, ne sme trpeti smešnosti na sebi. Ne ugonobi se, Malva; ne povej ljudem, da me ljubiš! Mene, takšnega..."

Njeni pogledi so se bili tačas zakopali v moje, kakor s pestmi in z nohti; nikdar še nisem videl pri ženski takšnih oči. Glejte, in zdaj je šlo preko njih nekaj žalostnega in širokega, kakor nepopisen strah. Tako naglo je dvignila dlani pred lice, da so prsti s ploskom udarili po čelu; nato se je sklonila z vsem životom, zvila se je kakor črv, počasi, polagoma je zdrknila na kolena ter je pričela ponavljati z ječečim, bolestnim, skorajda otroškim glasom:

„Jezus Kristus! Jezus... Jezus..."

„Hinavka!" sem zaklical v svoji duši. „Ti ga ne kliči!" sem dodal na glas, zaradi lepšega samo, ker pravzaprav ne verujem v Krista, in sem rahlo in neslišno položil prstan na mizo.

„Rikard!" je viknila za menoj, ko sem bil že med vrati.

„Kaj bi?"

Malva, še vedno na kolenih, se je držala z obema rokama za naslanjač; do mene se je videlo, kako ji drgeče život in kako usta ne morejo izreči besede. O, ženske so neprekosljive v takšnih položajih! Nazadnje je izpregovorila, sunkoma hlastaje po zraku:

„Ah! — Zdaj vem ... Ti ljubiš — drugo!"

Obraz se ji je spačil v krčevitem, cvilečem ihtenju. Jaz ženskih ne gledam rad, kadar so takšne. Ali tudi moj smehljaj je bil oduren. Komedija! Šel sem. —

... Tako; poglavitno je zdaj storjeno. Kmalu bodo zaključeni vsi računi; z višave pljune izdani še enkrat in zadnjikrat na to dolino solz, kjer prebiva jok in škripanje z zobmi. Potem bi dejal, se obesim. Čemu ne? Proletarska smrt? — Hm, po drugi strani je — rekel bi — poštena kranjska in posvečena z dolgimi tradicijami naše zgodovine.

Odsihdob mi je vseeno; kamen se je odvalil, skorajda bi šel mirno spat. Sklenil sem bil, da končam z Malvo trezno, razumno in kar najbolj neliterarno; zato me jezi le to, da so me zapeljala

vkoreninjena čustva in stare navade. Premalo proze je bilo v mojem slovesu, preveč gest in lepih besed; moj podedovani zanos se je spustil v arhitektoniko in je igral tragedijo. Toda to je greh, ki si ga nemara odpustim, in le neznatna hiba v veliki verigi dogodkov.

VII.

Odtistihdob se je pričelo zame novo življenje, s svojim posebnim utripom ur, s posebnimi mislimi in z lastnim, nepričakovanim naziranjem stvari, — vse to zelo presenetljivo in nepodobno tistemu, česar sem pričakoval. Kako smešen je človek, kadar se zaklinja kratkoinmalo: „Tega ne bi trpel! Takšnega zla ne bi mogel prenašati!" Dejstvo pride, resnica se razkorači pred nami, prijemljiva in nedvomna, — o, kar mahoma se ji prilagodita duša in telo; vse struge življenskih sil se zaokrenejo po njeni volji.

Oziram se nazaj po teh zapiskih; res, čudim se dvomom, ki sem jih moral premagati na poti do spoznanja. In če samo za trenotek nisem bil gotov, kaj bo z menoj in kaj mi je storiti, nisem bil samo zavoljo tega, ker sem le slutil in sumil, ne pa da bi bil vedel tako kruto in jasno kakor zdaj. Prišla je izkušnja, govorila je doslednost uma in se je podprla s prepričevalno silo čutov; zdaj vem, kakšen sem, in če položim roko na hrbet, čuti vseh petero prstov, kar imam tamkaj

nad običajno mero normalnih ljudi. Zavest, da sem grbec, me je prešinila do najskrajnejših koncev življenja; in glejte, zdaj, ko ne manjka zavesti, je narava sama od sebe popravila svoj greh. Ni se zgodil čudež, grba se ni posušila; toda vse moje mišljenje se je izprevrglo, moja duša se je izpopolnila z vsem, česar ne sme pogrešati grbčeva duša. Druga barva je takorekoč oblila vse reči, ki leže v obsegu mojega pogleda, vse dogodke, ki se odigravajo tostran mojega obzorja. Moja čustva so zdaj resnično čustva grbčeva, in v svojih mislih zasledujem čimdalje bolj vspešno tisti glas, ki je odmerjen grbi v parlamentu našega uma.

Že prejšnje čase sem bil rad hudoben; zdaj vem zakaj, in ne oviram več prirojene zlobnosti, ki je vcepljena na moji naravi. Vsi grbci so hudobni! Jedek sem bil, rad sem rekel sarkastno besedo; dandanašnji je prikipela bridkost moje duše do cinizma. Spominjam se, da mi bližnjih skoraj nikdar ni ozarjala posebna ljubezen; danes vem, da jih ni m o g l a od početka dni, in se ne brzdam več, in jih sovražim in mrzim po vrsti.

Svoje dni sem si ponavljal veliko očitanje: da ni pravičnosti v mojem srcu. Izmed množice ljudi, ki mi je bila zoprna v svoji redni in složni celoti, so se tuintam pojavljali obrazi, svoji in v čemerkoli različni od čede; najpoprej sem bil dober vsakomur izmed njih. No, trajne prisrčnosti in odkritega prijateljstva pač ni moglo biti med grbcem

in med zdravimi, med srditim in med mirnimi, čeprav se včasih nisem malo zavzemal nad nestalnostjo takšnih razmer. Ali to me je morilo s svojo nerazrešno skrivnostjo: zakaj se moja tako neizmerno redka ljubezen ob vsakem razdoru in odtujenju dosledno izpreobrača v vroče, v smrtno sovraštvo? Danes sem ves potolažen: vem in vidim, da vsi tisti pomisleki za grbca ne veljajo, ker je kal dozdevnega greha v posebnosti njegove izjemne narave. Zdaj ne ljubim več, ker čutim jasno, da bi bila moja ljubezen laž, marveč sovražim, ker vem, da moram sovražiti.

Kako čudno — jaz seveda se ne čudim! — se je izpremenila moja ljubezen do Malve! Res, morda sem jo ljubil še v tistem trenotku, ko sem odhajal; njen prstan sem položil pred njo, ker sem jo ljubil . . . Tudi to, da drugi dan nisem odgovoril njenemu obupnemu pismu in da drugega in tretjega sploh nisem več odprl, je bila morda še ljubezen; celo trdovratnost, s katero sem se zaklepal pred vsemi ljudmi, da nisem bil primoran govoriti z njo ali z njenim očetom! Tretji dan po tistem nenavadnem razgovoru z Malvo sem se odrekel službi; štirinajst dni kasneje sem bil v inozemstvu, prepotoval sem Švico in Italijo, in zdaj sem zopet tukaj, isti in vendar drug človek med starimi razmerami in ljudmi. Moja hiša je zaprta kakor samostan; jaz ne hodim iz doma, k meni ne more nihče. Odpovedal sem strankam stanovanja, odpustil sem vso služinčad

razen starega posla; on dobiva plačo za dva, pa ve, da ga spodim tisti dan, ko pusti prvega človeka čez prag. Časopisov ne berem, pisem ne odpiram; včasih listam po starih, zaprašenih knjigah, dolgočasim se z očetovimi romani, pušim iz njegovih pip in pijem, pijem, pijem. Žganje in rum; vino ni za mojo žejo. Spominov se branim in nerad razmišljam o bivših rečeh: takšne ure so edine, ko se nekaj zmeša v kolesju, da prikipi na vrh ves tisti davni stud in srd; potem me naenkrat nekaj zagrabi, in strašno, strašno mi postane življenje.

So trenotki, ko se mora človek prepirati s seboj. Jeziti se mora nase, pljuvati si v obraz, čutiti se smešnega in krohotati se lastnemu ponižanju. Za te trenotke imam svoje misli na Malvo.

Tudi njo sovražim; očarala me je nekoč, dasi je enaka stoterim drugim, vsakdanja in brščas neumnejša od marsikatere, ki si z menoj ni prislužila dolgega obračuna. Včasih slišim odmeve njenih besed; takrat so se mi dozdevale polne plemenitosti in dobrote, ali zdaj sem zasledil v njih večni monotoniji groteskni ritem plitke ponarejenosti. Takšna je zato, da bi bila comme il faut. Ne, če natanko pogledamo ljudi, je vendar vse tisto navidezno dobro — sama prokleta dostojnost in opičja odvisnost od priporočljivih šablon . . . Spominjam se njene postave: preveč se je redila zadnji čas; da sem jo poročil, imel bi na vratu pitano ženišče, — torej strah, ki sem se

ga vselej najbolj bal. In njeno lice: — da, pod očmi ima čudno črto, in tudi pod usti je nekaj podobnega; zdi se mi, da takšne črte pomenijo neumnost.

Ali si naj priznam, da sem nekoč veroval v tisto prezabavno dobroto, ki so je polna zaljubljena razpoloženja? Da mi je izmed vseh ženskih ravno Malva odprla najbujnejši vir takšnih zanosnih in patetskih minut? Velika ironija se mi zdi, če pomislim, da leži nekje med mojimi papirji začeto pismo, ki ga nisem odposlal, in da stoje v njem besede: — Silnejši bi hotel postati, in boljši in plemenitejši, zaradi tebe, ker si ti takšna zapoved nad mojim dejanjem in ker so le zato pričete moje ceste, da se najdejo v tebi, kjer se jim izpolniš ti: sreča, zmisel in ukaz življenja! — Lepo pismo je tisto, ves ginjen sem bil, ko sem ga sklenil in prebral; in shranil sem ga zase, iz gole sebičnosti, da bi se v časih samoljubja zgledoval nad lastno globokostjo in veličino.

Pa takšno pismo — Malvi? Ljubezen je grda pohotnost duše; kadar nas zagrabi, razlijemo vse zarje na ničevost in puhlobo, ki bi šli mimo nje s smehljajem, da nismo sami iskali zmote, mi sami in naše pijane oči. Resnica je, tudi v toliki smešnosti smo še veliki: saj nihče ne ljubi ženske, ki jo ljubi, temveč svojo ljubezen zaradi velike Ljubezni sploh; oseba ženske je le kamen, kamor jo nasloni. Toda ljudje imajo kratke misli in ne vedo, kaj je tajnost dna.

. . . Kostanji pred mojimi okni rumené in se usipljejo; vse nabrežje se baha, ker je zlato od njihovega listja. In solnce greje tako usmiljeno v teh gorkih jesenskih dneh, kakor da bi se kesalo, ker bo moralo izročiti zemljo in njena bitja mrazovom.

Marsikaj bi dal, če bi mi kdo povedal, kaj se vse zgodi, še preden pade prvi sneg. Kajti stvari zahtevajo izpremememb in novega tira; neverjetno se mi zdi, da bi še dolgo trajalo to samotarstvo, ta vdana brezdelnost in to moje modrovanje o novi metodi, ki mi jo je podarilo življenje. Neznosno se mi je zdelo breme, dokler nisem izračunal njegovih formul in zakonov; zdaj se kregava le poredkoma, kadar jih pozabim. V žepu imam novo naziranje, oglajeno in izbrušeno, svetlo in gotovo, kakor nalašč za parade, ki jih delam pred samim seboj. Ali baš to je moje zlo, da se nikdar ne navadim doslednosti; moja naziranja se ne rode in se ne menjajo zato, da bi mi kazala pot. Tudi prej sem imel nazore in načela, kar tako, ker jih pošten človek ne potrebuje manj od obeska na uri; po njih ravnal se pa nisem, da bi se spominjal. Moji naravi je bržčas treba kakršnekoli nepravilnosti, posebno v tem, kar je dobro in potrebno, manj pa v slabih rečeh: grehi skrbé sami, da se jih človek ne odvadi.

Vraga, najrajši bi se kesal, ker sem razdrl svoje razmerje z Malvo. Navzlic vsemu bi se bil rad oženil, z njo in z nobeno drugo; da si pa

zdaj očitam, to seveda še davno ni ljubezen. Morda bi se seznanil s kakšno vrsto sreče, ki je doslej ne poznam in si je niti nisem zmožen predstavljati, sreče, ki pa vendar mora biti, ker bi se sicer ljudje ne družili, odkar obstoji svet. Ali ni mi do tiste sreče; prepričan sem, da bi se je nasitil in naveličal, kakor sem se vsake reči. Samo pravica bi se morala izpolniti, ki jo imam do nje: jaz, ki sem grbec po telesu, z vsemi tistimi, ki so grbasti po duši! In kar je poglavitno, Malva bi mi bila talnik za vse; čula bi nad najkrotkejšim drhtljajem vetra, da me ne razžali. Če bi me ljubila, bi jo ljubil, če bi videl, da ji je hudo, bi jo bičal in trpinčil, kakor bo bičana in trpinčena moja duša do poslednjega dne. Imel bi človeka, ki bi bil nesrečen zaradi mene, kakor jaz ne trpim zaradi sebe, temveč zaradi drugih, ki so bili pred menoj, in za tiste, ki so zdaj, za tiste, ki bodo, — za mir in brezskrbnost vsega sveta.

Pravijo, da gorje ne izpušča, kadar enkrat zagrabi. To potrjujem, ker sem izkusil; eno zlo privabi drugo, drugo tretje, in tako se godi, dokler si nesreča in trpljenje ne osvojita človeka popolnoma. Zdaj hodita mimo drugih, in stoinsto se jih smeji in raduje, ker je le eden v njihovi sredi odvodnik vse bridkosti, kolikor se je nabira v naročju usode. Tisti izvoljenec pa se privadi; nazadnje sploh ni več zmožen okušati sreče, ker se ji je odtujil in ne spozna nekdanje redke znanke po dolgi ločitvi . . .

Sreča! . . . To mora biti luč, ki jo sijejo naše oči na katerokoli izmed brezštevilnih navadnosti življenja: sicer bi bilo vse in vselej pravtako pusto in sivo, kakor je v resnici. Sreča je odsvit lastne duše, in jaz, ki je ne znam več sanjati, je ne bom več živel.

VIII.

. . . Kakor da letos ni bilo zime. Prišla je, škripala je z zobmi in je opravila svoje mrtvaško delo, toda zunaj nekje, daleč od dogodkov, ki so se podili okrog mene. Tu so bile vse druge reči: razpočila se je skrivnostna pajčevina, razdrla se je bolezen, in zdaj je res sam svetel dan, tako svetel in tako mrzel, da vedi zlodej, ali po pravici cveto na vrtovih češnje in ali je resnično že spet pomlad.

Vse to je bilo tako smešno in čudno, čudno. Historija se je raztogotila in je hotela biti za vsako ceno zanimiva in nenavadna; pognala se je, zapletla se je do viška in me je ena, dve, tri! posadila v sanatorij. Zdaj sem zopet tu, navadno življenje vre in se preliva okoli mene, in tudi jaz sem zdaj navaden človek ter upam, da ne bo nič več romanov in novel. Smejim se zdaj z zdravim in nadvse normalnim smehom; prvikrat v svojem življenju menda okušam naslado človeka, ki se krohoče nad s e b o j. Pa kako se ne bi?

Zgodilo se je takole:

H koncu oktobra me je mahoma zopet pograbil obup. Na cesto si nisem upal, ljudi nisem puščal k sebi; razkuštran, napol oblečen in neumit, večinoma tudi pijan sem se potikal po hiši, v glavi vse polno črnih misli, v srcu pa neko novo, premeteno hudobnost; zaplodila se je kdoveodkod, in še preden sem videl, da me je obsedla, so je bili polni vsi koti in kotički. Po petkrat na dan sem klical Jošta k sebi, očital mu pregreške, ki še mislil ni, da bi jih storil, odpovedaval mu nenadomestljivo službo in mu pljuval v obraz, kadar je s solznimi očmi prisegal, da je nedolžen. Psa Cezarja sem pretepal do krvi; nekega dne je zarenčal, zdivjal je in me je vgriznil v roko. Takrat sem zagrabil stol; bil sem po njem, sredi obednice, dokler nisem zapazil, da je ves krvav in mrtev.

To je bilo na vernih duš dopoldne. Vlažna megla je ležala preko cest in streh ter se je svetlikala, kadar je solnce posijalo z medlimi, bolehnimi žarki; tuintam so bredle po nji postave pešcev, zavitih v plašče in v dolge suknje. Moja soba je bila gorko zakurjena, misli so si izbrale pot po svoje, in tako se mi je v večernem mraku nenadoma zaželelo ženskega objema. Ne da bi mnogo premišljal, sem vstal in sem se napravil, v nepopisno začudenje svojega sluge.

Zunaj je bil pošten krščanski mraz, kakršen je pristojal žalostnemu dnevu. Potegnil sem kapuco čez obraz, da bi mi bilo gorkeje in da me

ne bi spoznali. Nato sem se napotil, s povešeno glavo in z dolgimi, skorajda bežečimi koraki, ob vodi, ki je dišala po ribah in po gnilobi, in po tistih tesnih in zapuščenih ulicah, kjer le redkoredko zagledaš obraz.

Tudi tista hiša je bila malodane zapuščena. Čmerikav in zaspan je stal portir za vrati; razveselil se me je, pozdravil me je z baronom in mi je odprl na stežaj; široki ciganski zobje so se mu zablisnili.

Od vrat pa tja nekam do umazanega dvorišča se je vlekel hodnik, slabo razsvetljen in pogrnjen z uhojeno preprogo. Na levi sta prihajala po stopnicah dva iz gornjega nadstropja: debela, velika ženska z zabuhlimi mozolčastimi lici, odeta v nekaj belega in z rožnatimi petljami okrašenega, kar je bilo napol srajca, napol obleka, in z modro papirnato cvetlico v visoki frizuri, sestavljeni iz debelih, različno rjavih kit. Mlad vojak, očividno pijan, bled in onemogel, z nezapetim gumbom na bluzi, jo je držal okrog pasu. Cigan mu je že oddaleč iztegnil roko naproti; vojaček je pokorno oddal desetico. Nato se je obrnil k ženski, položil ji je roko okrog vratu in jo je hotel poljubiti na debela, mastna usta.

„Dovolj imaš!“ se je zasmejala ona s hripavim glasom. Namrgodila je lice v gube, ki naj bi bile šaljivo stroge, pa so se zdele neumne do ostudnosti, in ga je dregnila v rebra. Fant je obstal, kakor da se je zavedel; zmajal je z

glavo, izpljunil je, opotekel se skozi vrata in izginil.

Nato se je obrnila tista ženska k meni. Uprla je pesti v bok, raztegnila je obraz v zapeljiv smehljaj in se je pričela zibati na desno in na levo. „Bog, kako neokusno!“ sem rekel sam pri sebi.

Ženska se je še vedno zibala in je prihajala bliže in bliže proti meni; ko so se me dotaknile njene ogromne prsi, je razprostrla roke:

„Ali me ljubiš, ali me maraš, sinko moj zlati?“

Molčal sem; nad usti se mi je bila zarezala zaničljiva črta, ki je postajala vse venomer daljša in daljša. Obrnil sem se vstran, zapalil sem smotko in sem srdito odmahnil z roko, videč, da se me hoče prijeti.

Morda bi bil odšel, če se ne bi bila tisti hip odprla stranska vrata na desni; vodila so v nekak salon, bržčas poln dima in slabih parfumov. Začul sem smeh in brze korake v šolnih z visokimi petami; ženska nevelike postave je bila skočila na hodnik, drobna, s težkimi svetlorjavimi lasmi in v kratkem otroškem krilcu iz belega platna. Ko je hotela mimo mene, sem ji pogledal v obraz in sem videl usta, kakršna je imela ena tistih, ki sem jih davno ljubil. Prestrašil sem se, kajti v prvem trenotku se nisem domislil, da utegne biti druga.

S povešeno glavo, pogled na tleh, kakor iz zasede, sem ji s trdim prijemom stisnil suhljato zapestje in sem jo potegnil s seboj. Ali v sobi se je pokazala moja zmota: na ustnicah je ležal top, živalski usmev, vse lice je bilo drugačno, oči so bile motne in čudno zelenkaste, niti ena poteza ni ostala, da bi me spominjala podobnosti . . .

Nazadnje me je obšla želja, da bi jo zadavil; lepo jasna in v mislih brez obotavljanja izražena želja. Zastudilo se mi je in sram me je postalo kakor vsakikrat po kupljeni ljubezni; in kakor da ni bilo že stoinstokrat enako, sem se z začudenjem vprašal, zakaj se ona smeje in popeva, zakaj ni sram tudi nje.

„Po špiritu smrdiš, grdoba!" sem zagodrnjal s hudobno jezo.

„Smrdim?" je vprašala ženska veselo in je izkrivila obraz.

„Fej te bodi!" Govoril sem odurno, iz žive potrebe in z željo, da jo razžalim do solz in do krika. „Kakšno življenje živite pravzaprav, ti, in vse, ki so ti podobne? Od vsakogar jemljete pet kron . . . No, še tisto je ukradeno in prigoljufano."

„Tudi ti si jih prinesel," je viknila ženska s prepirljivim glasom in njene oči so se škodoželjno zacepile v moje. „Ti sam se sramuj!"

„Vsakemu lumpu ste na razpolago! Vojakom, delavcem, gospodom s cilindri, ljudem, ki po leto dni ne menjajo perila, mlečnozobcem in preoble-

čenim kaplanom . . . Naj bo lep ali grd, samo da plača . . .“ Pljuvaje sem pripenjal naramnice. „Koliko si jih že imela? — Stotisoč, kaj? — Ali ti ni žal, nečistnica: druge izbirajo po lepoti in po prijaznosti, ti pa si se zdajle ukvarjala s človekom, ki je prišel grbast in ti je navrh še povedal, da si psica!“

Ženska je od začudenja požrla psovko, ki je čakala pripravljena na jeziku.

„Kdo je grbast?“ je vprašala in je razširila oči.

„Pa kdo, če ne jaz?“

„Ti? — Ali se ti meša? Zatorej! Pijan si, sam si smrdel po žganju!“

V meni se je dvignilo kakor vroča pena. Mislil sem, da se mi posmehuje.

„Kje imaš grbo? Aa? Pokaži!“ je kričala ona in je zavijala zlobne poglede. „Tam? Tu je ni: tu je pleče, kakršna so vsa plečeta!“ Udarila me je po hrbtu in je s tremi ostrimi, neobrezanimi nohti na vso moč uščipnila v tisto mojo grbo. „Norec ti!“

Takrat se nisem mogel več krotiti; z enim samim sunkom sem jo vrgel na posteljo in sem ji stisnil vrat. Z levico sem jo davil za grlo, z desnico sem bil: bil povsod, po glavi, po licu, po prsih in po trebuhu. Ženska se je zvijala kakor žival, ki poginja; posrečilo se ji je, da mi je s kremplji dosegla do lica. Tako sva se metala nekoliko hipov po umazanih odejah; ona je bila že

vsa rdeča in zabuhla, meni pa se je zdelo, kakor da se s slehernim udarcem maščujem nad brezštevilnimi sovražniki. V tisti nasladi sem izpustil vrat, da bi jo z obema; takrat je zatulila z ostudnim, grgrajočim glasom.

Naenkrat je bila soba polna. Ženske, cigan, redar — vse je kričalo okrog mene. Redar in cigan sta me držala za roke; ženske so vreščale in psovale ter mi pljuvale v obraz. Odnekod so mi padali udarci po glavi; čutil sem, kako mi curlja kri po desnem in po levem licu . . .

Na policiji so me zapisali, obvezali in izpustili. Tretji dan po tem dogodku me je posetil mlajši brat; nalašč se je bil pripeljal iz Trsta. Razveselil sem se ga, kajti prišel je s predlogom, da bi skupaj popotovala kamorkoli, na Češko ali na Ogrsko; in dal sem se pregovoriti, čeprav ni bil čas za popotovanje. Končalo se je v nekem nemškem sanatoriju.

Prepričali so me, da nimam grbe, marveč da sem popolnoma zdrav in normalen človek, samo nekoliko trudnih živcev. Zdaj vidim, da nista lagala niti doktor niti ženska, ki sem si jo kupil za verne duše, in da sem žrtvoval Malvo ničevim, namišljenim strahovom.

IX.

Prvega maja . . . Kaj bi dal, da sem izmed naših znanih in zaslužnih ali makar izmed mladih in nadarjenih literatov! Izpozabil bi se, če ne v

odah in v himnah, pa vsaj v gazelici ali v sonetu, in bi opeval vesno, ki je zopet ovenčala svet.

Ljuba pomlad je ostala tudi topot zvesta stari navadi, ki jo ima že dobršno dobo let; preporodila je vse reči, vse je obsijala z novimi, prijaznejšimi žarki: tudi moje. Če bi še znal moliti, zdelo bi se mi, da je storil Bog čudež nad menoj. Krepka roka je posegla v moje življenje in je izdrla vse manije in ves romantizem in kar je bilo tistega ritma romanov in tragedij; izločila je napotja, izruvala jih je kakor gnilo kost in jih je vrgla v pozabljenje. Zdaj sem se napotil po zdravi cesti vseh pametnih in treznih ljudi; pri srcu mi je, kakor da bi šele zdaj postajal človek, zmožen ceniti plemenito željo po redu in po idealih in vreden zastopati pravico in resnico pod trobojnim praporom slovenskega rodoljubja. Višja previdnost je čula nad menoj; in ko je sila privrela do vrhunca, je izlila lek na moje rane ter mi je rešila za bodočnost samo vse tisto, kar je bilo zdravega in koristnega v mojem prejšnjem, ob tej pričujoči uri zaključenem življenju.

Tako si pač razlagam, tako opravičujem dogodke. Vraga, — prej sem bil nezadovoljen — torej, enkrat vendar m o r a m biti zadovoljen! Prej je bilo hudo, — torej m o r a biti zdaj prav in dobro; drugače bi rekel, da je zblaznelo življenje samo.

Petnajstega maja, čez štirinajst dni, stopim namreč z Malvo pred oltar. In zaraditega se hočem

prepričati, da nisem privolil brez potrebe. Samo zato, — nikakor pa ne iz pravične globine srca, — si propovedujem vsako uro, da sem vesel in poln raznovrstne blaženosti, s kakršno se je navada bližati tako slovesnim, pomembnim in po večini slučajev zelo redkim trenotkom človeškega življenja.

Z neverjetno taktnostjo in z rahločutjem, ki jih ga nisem sumničil, so mi prijatelji in znanci po moji vrnitvi iz sanatorija prihranili vsakršno neslano izpraševanje. Ko sem stopil prvikrat med nje, sem našel govorico, da sem popotoval po Španjolskem in po Angleškem, kjer sem se hotel iznebiti poslednjih ostankov dolge in mučne nevrastenije. Pritrdil sem, ker se mi je videlo najlepše in najudobneje, — in kakor da mi je sleherni uganil skrito željo po očeh, smo posvetili svojo zgovornost drugim skrbem. Za vse, kar leži sveta pred pragom te sobe in dalje naokoli, je zdaj preteklost izbrisana in iztrgana iz spomina. Nič se ni zgodilo, čas je pretekel lepo in spodobno; kdor bi se v naši družbi predrznil reči, da sem uganjal komedije, ta je norec in kanalja, ki zasluži, da ga zapro na Studenec.

Kakor hitro sem se zopet pokazal v družbi, so zbudile ženske z neredkimi, dasi opreznimi razgovori o Malvi mojo pozornost in radovednost. Priznati moram, da sam nisem več mnogo mislil nanjo, da sem jo bil takorekoč že prebolel in pozabil, in da zategadelj nisem baš z veseljem

pozdravljal tistih besed. Znanke so jo omenjale tuintam, skorajda slučajno, kadar je šel razgovor o drugih; bilo je karkoli o njenem početju in nehanju, izprva nikoli kaj posebnega ali pomembnega. Vsi takšni pomenki so se vpletali mimogrede, kakor neznatne in naglo zopet izginjajoče nitke v širokem traku razgovora, in se nikoli niso obračali do mene. Toda čutil sem malodane že prvikrat, kako se od strani napenjajo pogledi, da bi videli, če bo vsaj ena črta zaigrala v mojem obličju in izdala odmev, ki se je oglasil v duši; in ker sem vajen skrivati svoje misli, so prihajali pogledi čimdaljebolj nestrpni, pa tudi besede vedno pogostejše, tako da se je bilo težko motiti o namenu. Pomalem sem izvedel, da je zdaj Malva tista, ki samotari in ne zahaja med ljudi; da se je tudi ona nedavno vrnila s potovanja, in da jo je — o čudo! — spremljal oče, ki ga sicer ni lahko odtrgati od opravkov; naposled, da je v novembru hudo obolela, da je še zdaj vsa šibka od bolezni, in da je lepša, mnogo lepša, nego je bila poprej.

Nekega dne me je vprašala starikava tetka naravnost:

„Čudna reč je bilo tisto, da sta se tako nanagloma razdrla. Saj se vendar zdi, da vas ona še vedno ljubi?“

„Ne vem,“ sem dejal s tistim pritvorjenim smehom, ki ga ima vsak pošten človek za nerodne razgovore. „Po pravici vam povem, milost-

ljiva, da nisva govorila ves ta čas, odkar sva se razdrla. In zato ne vem niti najmanjše drobtinice o mislih in o čustvih gospodične Malve, pa tudi pravice nimam, — kot gentleman, saj veste! — da bi govoril o rečeh, ki so se zgodile."

Zlo je hotelo, da sem pri teh besedah zardel do tolike mere, da je videla celo tetka s svojimi napol slepimi očmi. Čemu in od česa, — vedi vrag; morda zato, ker sem zalotil v svojem srcu nekaj, kar je bilo v tistem hipu več od navadnega sočutja. Tetka se je zahihitala s starim, hripavkastim glasom, kakor v zadregi, in je požugala s pergamenastim prstom:

„Glejte, glejte! Torej je tudi vi še niste pozabili? Potem se smemo vendar nadejati — kaj ne?"

„Česa neki?" sem vprašal z zelo nedolžnim glasom.

„Bližnje sprave, da, da . . . Takšne reči se dogajajo, vsi jih poznamo. Ali, da bi jih nosil človek vse svoje življenje," je dodala tiše z zamišljenim obrazom, „in da jih ne bi hotel popraviti, to bi bila trma — in ošabnost — in trdosrčnost, do drugih in do sebe . . ."

Malo dni po tistem razgovoru je prišel Jošt, še precej rano dopoldne, in mi je naznanil zelo nepričakovanega gosta. Jaz sem osupnil; v prvem hipu nisem našel besede. Nato sem pogledal po sebi, odkašljal sem si, — tačas je minilo prvo presenečenje, — in sem stopil prišelcu naproti.

V salonu je stal — Malvin oče: rdeč, v dolgi črni suknji, nerodno sukajoč cilinder v roki. Da, cilinder! Bodi zapisano posebej in povedano z besedami, ki ne dopuščajo dvoma; kajti rad bi imel, da izvedo potomci, ako se ohranijo ti zapiski do njihovih dob, kakšno čudo se je zgodilo med očeti: Malvin oče je nosil cilinder, če že ne vsak dan, pa vsaj tistikrat, ko je prišel, da mi ponudi svojo hčer nazaj; prav in pravcat cilinder si je nadel, kar ni samo kar tako, govoríca babnic tjavendan, temveč čista in izpričana resnica. Sama svečanost ga je bila; druga je bila stoja, drug pogled, potrt in resen obenem, druge besede in druga govorica obličja in vesoljne prijetno zaokrožene postave: Vi glejte, gospodine Rikard Malloprou, da ne bo sramote nad moj cilinder in nad mojo črno suknjo; oblekel sem jo zaradi vas, za vas sem ga poveznil na častitljivo plešo, da boste s spoštovanjem in z zbranim duhom poslušali mnenje svojega tasta! — Takšen je torej stal v mojem salonu, kakor poosebljena slovesnost; in kakšni, o mili Kriste, so kupci in debeluharji s prazničnimi obrazi!

„Niste se me nadejali, kaj ne?“ me je nagovoril, nategavaje sivkasto brado in ves jezen, ker je slišal, da se mu trese glas. „Kako bi se me nadejali, gospod Malloprou? Saj ni navade, da bi prišel čez pol leta človek, ki ste zavrgli njegovo hčer, ne da bi vedela, zakaj. Ni navada, ljubi moj, in če stoji njen oče danes pred vami,

je prišel po izjemi: zaradi otroka je prišel, ker nima kamenitega srca, da bi še dalje gledal njegovo trpljenje! Odšli ste, kakor ne odhaja človek, če ima srce; in prstan ste ji pustili na mizi . . . Njena pisma ste zavračali, neodprta so prihajala nazaj; v svojo hišo me niste pustili! Ali to naj bo pozabljeno, kakor je že prišlo, zaradi česarkoli se je zgodilo; prišel sem k vam, da vas prosim za svojega otroka, ki ga nočem izgubiti..."

Starec je nehote sklenil roke, obraz se mu je pokril z žalostjo, vse gube je napela zadrega; jokavo in sentimentalno mu je vztrepetal globoki, poštenjaški glas. Povesil sem glavo, čuteč, da je primerno moji ulogi, in deloma tudi od prave, resnične zadrege.

„Verjemite," sem izpregovoril, „težko mi je in vem, da sem bil tudi tistikrat nesrečnejši od gospodične Malve same . . . Toda moralo je biti: kako sem hotel ravnati drugače? Recite Malvi, da jo prosim odpuščanja: naj odpusti in pozabi . . ."

„Pa to je ravno, da ne more! Ne, gospod Malloprou, — prijatelj, — vem, mi moški trdimo ponavadi, da so ženske lehkomiselna bitja in da se rajše tolažijo kakor pa mi: če ne ta, bo drugi! Toda verjemite mi, kadar ženska ne more pozabiti, ne more, pa če bi bilo v njeno lastno pogubo. Prijatelj moj dragi," — in že me je držal za roko, — „pozabite vi, ki laglje pozabljate! Nič več ne bomo govorili o tistem, tudi Malva

sama vam prisega, da ne bo omenila, — nikdar, svoje žive dni, — da ste jo pustili zaradi druge..."

Ta misel mi je bila pogodi. Stari je stal pred menoj, jecljal je in žulil moje prste med svojimi, jaz pa sem v teku par kratkih sekund premislil, kako dobro je zame, če sta ravno Malva in njen oče prepričana, da se je zgodila vsa tista neokusna komedija zato, ker sem se zaljubil v kdovekakšno neznano ženščè. Porabil sem priliko, da ga potrdim v njegovi veri.

„Resnica je . . ." sem dejal s primerno skesanim obrazom, „in zelo se čutim osramočenega — in krivega — takorekoč, — posebno zdaj, ko je vsa zmota in blodnja pri kraju . . . Ampak nemogoče je, da bi mogla Malva odpustiti . . ."

„O, še več, kakor da vam odpušča!" je vzkliknil oče z nenadnim upanjem. „Ljubi vas, — še bolj kakor prej! V novembru je obolela od same žalosti in vsi smo mislili, da umre; saj veste, da huda vročica ni šala. In čudo ni: koliko dni in noči je prejokala zaradi vas! Zastrupiti se je hotela, — ubožica, — jedva sem ji ubranil . . . In še zdaj: nikamor ne hodi, doma sedi in žaluje; nič več se ne smeje, vsevenomer molči . . . Kadar sva sama, ne govori o drugem, kakor o vas; toda le z menoj, z drugimi ne mara . . . In vse oči bo izplakala: neutolažljiva je! Ali, kaj govorim vse to? Naj vam povem, kako je bilo predvčeranjim: prišla je ravno, da

mi vošči lahko noč. Poljubila me je, objela me je kakor nikoli, in kar naenkrat so jo obsule solze. Kar naenkrat, tako vam pravim, gospod Malloprou, je klečala pred menoj, z licem na mojih kolenih. — Papa, je dejala, ljubi moj papa, odpusti, če se mahoma zgodi nekaj čudnega: ni mi več živeti! Nič več ne morem prenašati zavesti, da je Rikard tu, in da se ne usmili moje bolečine. Čemu bi? Ali je vredno živeti takšno življenje? Samo ti ne bodi hud, papa, če si napravim zlo; v ljubezni se me spominjaj! — Takrat" — možak je držal cilinder z obema rokama, kakor da streže solze, ki so mu drle po licih, — „takrat, dragi moj, sem ji rekel: K njemu pojdem, da vidim, ali ima človeško dušo v prsih, ali ne! Tako sem storil, gospod Malloprou; vedite, da imate na vesti ne le srečo, temveč tudi življenje, časni in večni blagor uboge hčere tegale obupanega očeta!"

Potrkal se je z roko po prsih, nato pa je segel po žepno ruto, da si obriše oči; kajti njegova zgovornost se je bila izvrela in ob rastočem patosu mu je bil usahnil glas.

Meni pa se je tisti hip razodela nepričakovana verjetnost. Spoznal sem, da me kliče Malvin oče h koraku, ki ga neizprosno tirjajo vsi moji računi: da vekomaj ne bo popolnoma ozdravljena moja bolezen, če ne sprejmem vseh reči, ki mi jih je odvzela, brez izjeme nazaj. Začutil sem, da mi je Malva usojena ne le po moji ljubezni, temveč

po vse drugačnih in mnogo nepremagljivejših zakonih duše in življenja. In ko sem mislil tistikrat nanjo, na njene solze in na njeno žalovanje, se mi je zazdelo, da jo ljubim še vedno. Takšno hrepenenje me je takrat obvladalo po nji, da sem šel s presrečnim očetom ter sem pokleknil pred njo in sem jo prosil odpuščanja, in takšna ljubezen, da sem presedel pri nji ves tisti dan, kakor da bi ga presanjal v nebesih. Kaj sem hotel? Takrat mi je postala Malva za kratke dni simbol velike, toda, — česar nisem vedel, — na vse veke nenadomestljive sreče.

Rikard Malloprou se ne bi bil pritoževal, da je ostalo tako. Ali preobrat je bil usojen menda že v samem trenotku tiste lepe in blažene komedije mojih čustev.

Teden dni kasneje, baš ko sem natikal rokavice, da se po stari in zopet obnovljeni navadi napotim k Malvi na vsakdanji popoldanski poset, sem se zavedel mahoma, brez prehoda in z vso krvavo jasnostjo resnice, da je bilo vse tisto krasno, izgubljeno in zopet pridobljeno, — zgolj puhel sen, fata morgana moje zapuščene in preveč usmiljene duše. Brezobziren „ne!“ bi bil moral zaklicati debelemu poštenjaku, osramotiti bi bil moral njegovo suknjo in njegov svetli, zlikani cilinder, njegove očetovske solze in njegove obupne besede; prihranil bi mu bil zavest, da je kriv neodvračljive nesreče svoje hčere, — zavest, ki mu ne bo izostala.

Zakaj, spoznal sem več nego to. Spoznal sem, — a to je največje in ravno v vsej svoji bridkosti najdragocenejše spoznanje težke bolezni, ki je zdaj opravila delo, — da moja grba ni bila nikak izmislek, temveč proroška podoba resnice, izraz drugačne in z nobenim lekom na svetu ozdravljive pohabljenosti. Težko je zapisati besede, zato pa naj bodo kratke in gole, brez lepotičja, ki ne bi pristojalo pomenu: Življenje samo se je razžalostilo nad menoj in mi je razodelo, da gnijeta moja duša in moj značaj od nepremagljivega in vsakateri sreči sovražnega raka. Morda je kal podedovana; morda je delo vzgoje, morda je kazen mojih grehov. Poslej me ne prepriča nič pod solncem, da bi mi bilo kdaj mogoče najti med seboj in med zunanjim svetom tisto srečno harmonijo, ki brez nje ni miru in zadovoljnosti, harmonijo, ki jo zavidam drugim, nespametnejšim in hudobnejšim od mene, ves čas, odkar z zavestjo prenašam breme življenja in neutešljivo bolečino nad. Vprašujem se: ali bom dovolj močan, da počakam konca, dokler ne napoči sam od sebe? In če bi čutil v sebi tisto moč, s čim se opravičim pred seboj in pred razumom, ako jo pokažem? Saj bom vendar vedno vsemu tuj in sovražen, kakor je bilo doslej vse tuje in sovražno meni; nikdar se ne bo zaprl prepad, jaz na eni, ves svet na drugi strani, in v sredi med nama stud zastrupljenih. Smrt je usmiljenje življenja; ali naj pridružim svojemu ponižanju še to,

da se dogodi to usmiljenje nad menoj, kakor se dogaja vsak dan nad stoterimi in nad tisočerimi? Ali bom v resnici počakal dogodka, ki lahko še danes po svoji volji napravim iz njega dejanje?

Kdo ve? . . . Tako osupel in tako presenečen stojim pred vsem, kar je prinesel zadnji čas, da je ni zadrege čez mojo zadrego, kaj naj mislim, kaj naj storim.

X.

Vse je pripravljeno za sprejem neveste. Nove so tapete na stenah, nove slike gledajo iz novih okvirjev, nove preproge leže po tleh, zavese na oknih so druge, in tudi zrak, ki se preliva skozi odprta vrata in okna, se mi zdi kakor nov in še nikoli okušen. Velika ura tika v obednici med oknoma, rezljana in vložena vrag vedi s čim; tudi ona je nova, Malva sama jo je izbrala in jo je hotela imeti, dasi je bila meni predraga.

Zopet teka služinčad po hodnikih; na dvorišču in na vrtu se kričé igrajo otroci strank. Stari Jošt prihaja in odhaja s sporočili in z naročili, in Malvin oče je bil danes pravkar petič tu.

Kadar pridem k Malvi, jo najdem veselo in nestrpno. Shujšala je, sirota, ali to ne škodi: postala je vitkejša in od obilnih solz se mi zdi, da ima še lepše oči. Ugiba in premišlja; za vse skrbí in sama ne ve, kam bi se dala. Najmanjše malenkosti se šopirijo v njenih mislih z usodno váž-

nostjo in zahtevajo brezkončnih načrtov in preudarjanj. Kanarček je zdaj zapuščen; cvetlice pri oknu bi ji bile ovenele, da se nisem jaz spomnil nanje. Njen svetovalec sem, v skromnih mejah, kolikor mi v svoji milosti dovoljuje; saj se razume, da je njena edino prava in da preko nje ni gospodinje na svetu. Včasih se ji smejim, vzlasti kadar sredi stvarnega pogovora nenadoma skoči kvišku, ploskne z rokami in s smehom steče iz kota v kot. Ko se pa spomnim, čemu da velja to njeno otroško veselje, takrat planem jaz pokoncu in se ne morem dovolj naglo posloviti.

Studi se mi, ona, njen oče, — jutri bo zopet nosil cilinder! — in vsi, ki mi govore o poroki, kakor da je ta ceremonija zame najsrečnejši trenotek življenja. Če bi mogel z enim mahom presekati verigo? Hočem in namerjam; jutro za jutrom se prebujam z istim sklepom — in vendar ne storim.

Več nego je vredno, sem že razmišljal: ali navadni ljudje res nikdar ne čutijo nepopisne podlosti, ki se razprega po slovesnem praznovanju takšnih smešnožalostnih godov? Stvar je ista, z njimi in brez njih; ampak, kadar se dasta žena in mož drug drugemu brez blagoslova in brez kupčije, ki je ni lepše sklepati, kakor če vzame grešnica goldinar, takrat gresta ponavadi v hram in zapreta duri s ključem. Pa tudi če bi jih pozabila zakleniti, veselila se ne bi, ako bi prišel stric in teta in sestra in brat z očetom in z ma-

terjo na čelu, — ko bi prišla vsa sodrga in bi jima častitala pred vrati. Toda kadar se pogodiš — ne, dokler te bo veselilo, — temveč za vse dni in za vse noči, dokler se ne obesiš od naveličanja, je treba, da napraviš gostijo, da prenoviš pohištvo, da mečeš denar na cesto ter delaš raznovrstne glupe nepotrebnosti, vrhu vsega tega pa še kar najbolj blažen obraz. Kje je tu ostala estetika? Kje je v teh rečeh napredek od davnih dob, ko je imela prosta plodovitost svoja božanstva, božanstva plodovitosti pa so imela svoje praznike in slavja, ki jih je slavil ves človeški rod?

Mislim sicer, da so vsi ti pomisleki le moji, strahovi moje osamljene in pokvarjene duše, in da drugi, zdravi, srečni in zadovoljni ljudje v premnogih slučajih vidijo blagor in misterij za prvotno brutalnostjo stvari. Prepričan sem, da ta sreča v resnici biva in da so je deležni morda vsi razen enega: razen mene. Ali zame je ni; in če pogledam v svoje srce, vem, da je ne bo nikoli.

Jutri je poroka. In jutri bodo sedeli okrog moje mize vsi po vrsti: sorodniki, prijatelji in znanci, neumni od slovesne prilike in vsi pijani, ta bolj, oni manj. Sedela bo Malva, nakitena in oblečena posebno, kakor zahteva posebna uloga, ki ji je namenjena za jutrišnji večer; bržčas bo bleda in razburjena; roka ji bo drhtela, kadar bo segla po kozarcu. In njena duša bo do polovice nalita z zarjo, do polovice z mislimi, ki bi se jih o vsaki drugi priliki branila. V sredi med vsemi

se bom razkazoval jaz, Rikard Malloprou, in vrag naj me vzame, ako ne počim od ponosa! Kako ne bi: saj bom čutil poglede, ki bodo merili njo in mene in bom slutil cinizem njihove radovednosti; zavedal se bom, da je vroča tajnost najbližjih ur pri vsej svoji enostavnosti in navzlic temu, da ne vznemirja človeka, če ni prva v njegovem življenju, zdaj izjemoma predmet velike skrbi njih vseh, da je ta nepomembna in skoraj bi rekel, čisto zasebna stvar središče vseh njihovih misli in ugibanj, ki se ga ne morejo iznebiti. Vse to bom vedel, vse to bom bral po glupi igri potez, in vendar ne bom smel pljuniti, kjerkoli se bo dvigal prazničen obraz izza mize. Nasprotno! Moje lice bo ah, tako svetlo in o, tako rodoljubno . . .

Ura si prepeva: tiktak, tik-tak, tik, neumno, redno in dolgočasno, kakor da ima človeško dušo v kolesih. Nova ura, da . . . Tudi postelja je nova, hahaha! Ne, pri opicah in pri mačkah je bolj poceni, predvsem pa brez ceremonij. Toda naj se zgodi; naj teče komedija do zagrinjala in do poslednjega ploska: potem šele se osvobodim. Če se ubijajo dobri kristjani le zaradi telesnih grb, ne pa zaradi dušne, ki je hujša, — kje stoji zapisano, da ne sme vsaj eden med njimi delati izjeme? Ali naj živim s tem podedovanim studom? Kajti, da je podedovano, to vem: življenje enega je prekratko, premalo je bilo še mojih dni, da bi bili mogli roditi mojo bolezen. Izbruhnilo je, raz-

sulo se je kakor polna hranilnica, ki so nalagali vanjo očetje, dedi in pradedi pradedov. In da bi zdaj živelo, da bi se plodilo, kar je pokvarjeno in ne more dati dobrega iz sebe . . . Čemu?

Mislim si takole:

Ko gostje odidejo, takrat storim. Ugasle bodo luči, nikogar ne bo več med Malvo in med menoj. Tiho bo po hiši, in ker je polna luna, bo tekla mesečina v širokih trakovih po spalnici, dišeči od svežega perila.

Včasih sem rad komedijantil. Kramljal ji bom, ljubeznivo, nežno, z glasom, nekoliko drhtečim in nenavadnim kakor prilika, tako da bodo prvi akordi strasti prekinjali besede . . . O čemerkoli: nemara o popotovanju, ki odideva nanj pojutrišnjim navsezgodaj.

Nato si izmislim vzrok, da jo pustim samo. Razumela me bo, mislila si bo, da ji hočem dati časa, da leže. Hvaležnost bo navdala njeno srce, kajti nepokvarjena je in se morebiti boji tistega trenotka. Razpravljena in odeta bo trepetala in čakala; poslušala bo utripanje žil, čudila se drhteči radovednosti telesa in štela valove krvi, ki ji bodo v temi žarko zalivali obraz. Strmela bo sredi slutenj bližnje minute, kakor slepa, ki stoji z iztegnjenimi rokami na začaranem vrtu in diha vase napoj vonjav, tipajoča na desno in na levo: tu se vije deviška sramežljivost, tam se odpirajo rdeči popki neimenovanih hrepenenj . . .

Dolgo, zelo dolgo se od samih sanj ne bo vprašala, kje ostajam jaz. Šele čez uro, morda čez dve; najprej z začudenjem . . . Nato užaljeno, ker jo zanemarjam. Kaj da neki počenjam? Potem se oglasi klicanje njenih željá; tiho, bolj, vedno glasneje, do šuma viharjev in do vročice strasti... Šla bi me iskat, pa se sramuje; in vendar ve, da bo m o r a l a vstati... Tudi skrb se oglaša: morda se mu je pripetilo zlo? In ko ne more več prenašati negotovosti, vstane; napravlja se, nocoj morebiti prvikrat z zavestjo, kaj je tista polt, ki jo zakriva . . .

Tako se je napotila po sobah, s strahom in z obotavljanjem, korak za korakom postajajoča in prisluškujoča. Naposled, pred mojimi vrati... Nič luči ne pada skozi špranjo nad njimi. Potrka, rahlo in strahoma; nihče ne odgovori. Glasneje... Molk se ji roga s svojim nemim zasmehom. In zdaj — v tem trenotku — jo morda strese prvi strah. Kakor temen plaz se prikaže vrhu gore; drči, vse niže drči ter se bliža dolini, in vedno večji postaja, večji od gore same, strašnejši od zemlje in od neba. Že jo je obdal od vseh strani in jo tesni, duši. Neznosno ji je v temi; kakor led ji lije mraz po hrbtu, pozabljena je sla in hrepenenje, v tisoč nerazrešnih vozlov se zadrgavajo misli . . .

Krčevito je legla roka na kljuko; odprla je in se ni zavedla, dokler se ni razgrnila v pogledu moja soba, z ameriško pisalno mizo na sredi. Po mizi leže raztreseni papirji; kakor srebro se sve-

tijo v mesečini. Na bronastem stojalu svetilke in na pozlačenem črnilniku plava skrivnosten odsev. A mene — ni . . .

Trenotek dvoma; najprej se je morda prestrašila, potem si za hip oddahne.

Ali — kaj je tam? Oko je obstalo na oknu: čudna silueta se riše pred križem. V strmenju se napne pogled . . . Moška postava stoji med zavesama kakor sveča, v fraku, s povešenimi rokami, podobna senci, izrezani iz najtemnejše teme; samo tuintam jo osvetljuje luč, ki medlo in otožno lije od daljnega nebesa. Vidi se desno čelo, del obraza, brada kakor Kristova . . . Ali je on?

„Rikard! — Rikard . . ."

Molk . . . Zdaj čuti Malva, kako se je včasi strašno razgovarjati z molčanjem. — Zakaj ne odgovorim?

„Rikard!"

Malva prihaja bliže in bliže, z omahujočimi koraki, in kliče, vse venomer kliče, da živi v tej strašni tišini vsaj njen bolestni, preplašeni glas. Zdaj je pri meni; dotaknila se me je z roko . . .

Kaj pomeni to? Stojim, stojim — in se gibljem ob dotiku, a tako čudno: kakor nihalo . . .

Konec utegne biti takšen: Malva se bo zgrudila sedemkrat na kolena, preden dospe do moje mize in prižge užigalico. Takrat pa — takrat zagleda, kar sem ji pripravil! S krikom, kakršen se ji ni izvil nikoli prej in se ji ne bo pozneje, omahne in udari z glavo vznak po parketu . . .

„Tiktak, tiktak!“ bo modrovala nova ura v obednici.

— — — — — — — — — — — — — — —

Ali se bo zgodilo? Vedi Bog! Poizkusil bom, da vidim, če izpridenci v resnici nimajo poguma. In če se zgodi, ali se bom zato, ker sem nesrečen in pogubljen človek, ali zato, da vsaj eno, vsaj poslednjo historijo svojega življenja zaključim po pravilih in po arhitektoniki? Saj se bogme ne spodobi, da zgradiš cerkev in dva zvonika, pa ravno pri drugem pozabiš krogljo na vrhu in pozlačeni križ . . . In sleparstvo je, če ne znamenje dekadentstva in onemoglosti, ako spesni literat obširno balado, zadnje kitice se pa preplaši, tiste, ki pove, kako in s kakšnim pridom se je izvršilo. Roman brez sklepa je nepopolnost, kakor človek z grbo; samo da ima ta preveč in oni premalo . . .““

XI.

Ravnanje pokojnega gospoda Rikarda Malloproua sili izdajatelja pričujočih zapiskov, da pripominja par besed, ki se mu vidijo koristne in potrebne.

Stvar je namreč ta, da se naš dični in zaslužni Malloprou ni obesil. Kaj še! Po dvajsetih letih zakonskih izkušenj in izkušnjav, slavljen in češčen, v ljubezni celokupnega naroda, objokovan od tužnega Korotana do kršne Istre, od solnčne

Gorice pa tja do želodovitih krajev bratov nam po bodoči Iliriji, je umrl za paralizo možganov, to pa kot predsednik treh velikih društev, odbornik Matice Slovenske, tajnik narodnega svèta, ravnatelj ljubljanske podružnice vseslovanske banke in član nabaviteljskega razsodišča slovenske umetniške galerije, potem ko je v svojem dolgem in blagoslovljenem življenju govoril tritisočdvestopetinsedemdeset navdušenih zdravic in je dal dvoje ulicam ime, sedmero otrokom pa življenje.

Zakaj da se ni obesil? Tega ne poročajo njegovi zapiski, o tem molči slovenska zgodovina.